

**«Խաղաղության
երկխոսություն» հկ**

ՀՀ, 2002, ք. Վանաձոր; Մյասնիկյան 12, բն. 40,
«ԽԵ» գրասենյակ; Հեռ.՝ +374 (93) 820 632; Էլ.
փոստ՝ ekhachatryan@peacedialogue.am

30 դեկտեմբերի 2020թ.

**ՀՀ կառավարության՝
ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության
ռազմավարությունից բխող
2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի՝
պաշտպանական ոլորտի գործողությունների՝
2020թ. հունվարի 1-ից մինչև օգոստոսի 31-ը
իրականացված մշտադիտարկման արդյունքները**

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020 -2022 թթ.-ի գործողությունների ծրագրի պաշտպանական ոլորտին վերաբերող միջոցառումների կատարման մշտադիտարկումն իրականացվում է «Խաղաղության երկխոսություն» հասարակական կազմակերպության կողմից Գերմանիայի արտաքին գործերի նախարարության (ի դեմս՝ Հայաստանում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության դեսպանության) եւ Բաց Հասարակության Հիմնադրամներ – Հայաստանի կողմից տրամադրված դրամաշնորհների շրջանակներում:

Auswärtiges Amt

Deutsche Botschaft
Eriwan

Բաց Հասարակության
Հիմնադրամներ
Հայաստան

Հրապարակման բովանդակության պատասխանատվությունը կրում է «Խաղաղության երկխոսություն» հասարակական կազմակերպությունը եւ այն չի արտացոլում Գերմանիայի արտաքին գործերի նախարարության եւ Բաց հասարակության հիմնադրամներ– Հայաստանի տեսակետները:

Բովանդակություն

Հապավումներ.....	4
Ներածություն.....	5
Մեթոդաբանություն.....	7
Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության մասին.....	8
ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.-ի գործողությունների ծրագրի պաշտպանական ոլորտին վերաբերող միջոցառումների կատարման մշտադիտարկման արդյունքները.....	10
ԿՅԱՆՔԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	10
Իրականացնել վերապատրաստումներ (դասընթացներ) կյանքի իրավունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ՁՈւ հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների, փաստաբանների համար.....	11
Բարձրացնել կյանքի իրավունքի վերաբերյալ զորակոչիկների, զինծառայողների իրազեկվածությունը	24
Չինված ուժերում ամրապնդել հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտը	34
Սահմանել զինված ուժերում մահվան դեպքերի արագ եւ թափանցիկ քննության վերաբերյալ իրազեկման չափորոշիչներ	36
ԽՈՇՏԱՆԳՈՒՄՆԵՐԻ ԱՐԳԵԼՔ.....	38
Ռազմական ոստիկանության բաժիններում տեղադրել տեսաձայնագրման միջոցներ.....	40
Օրենսդրորեն ամրագրել վաղեմության ժամկետի կիրառման սահմանափակումներ խոշտանգման հանցանքի նկատմամբ	41
Մշակել «ֆիզիկական ուժեղ ցավ» եւ «հոգեկան տառապանք» եզրույթների մեկնաբանման եւ կիրառման վերաբերյալ ուղեցույցներ՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան.....	42
Ստեղծել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անախուհի հաղորդումներ ներկայացնելու մեխանիզմ.....	43
Վերապատրաստումներ իրականացնել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների համար.....	46
ԳՈՐԾԻ ԱՐԴԱՐ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ.....	60
Ապահովել քննչական եւ դատավարական գործողությունների տեսաձայնագրումը.....	60
Կահավորել քննչական բաժինները ճանաչման ներկայացնելու եւ առերեսման քննչական գործողությունը մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման նպատակով	61
Իրականացնել վերապատրաստումներ գործի արդարացի քննության իրավունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների համար	61
ԻՐԱՎԱՅԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԳԵԼՔ.....	71

Խրախուսել կանանց ներգրավումը զինված ուժերում..... 72

COVID-19 74

Ապահովել 2020 թվականի ամառային գորակոչի Նախապատրաստական, քաղաքացիների առողջական վիճակի հետազոտման եւ բժշկական փորձաքննության, ինչպես նաեւ զինված ուժերի համալրման աշխատանքների կազմակերպման ընթացքում Նոր կորոնավիրուսի (COVID-19) տարածման եւ զինված ուժեր ներթափանցման դեպքերի կանխարգելման անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացումը..... 74

ՄԻՊ ռազմավարության եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. ԳԾ-ի վերաբերյալ ընդհանուր եզրակացությունն եւ առաջարկներ.....78

Հապավումներ

ԳԾ	Գործողությունների ծրագիր
ԵԱՀԿ	Եվրոպայում անվտանգության եւ համագործակցության կազմակերպություն
ԵԽ	Եվրոպայի խորհուրդ
Չ եւ ՉՅԾ	Չորամասեր եւ զորակոչային եւ զորահավաքային համալրման ծառայության
ՉՈԼ	Չինված ուժեր
ՉԲԳՎ	Չինվորական քննչական գլխավոր վարչություն
ԹՊԻՅ	Թմրամիջոցների դեմ պայքարի եւ իրավապահ համագործակցության «Խաղաղության երկխոսություն» հկ
ԽԵ	
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՀՅ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀԾՖ	Հրամանատարաշտաբային ֆակուլտետ
ՀԲԾ	Հատուկ քննչական ծառայություն
ՄԱԿ	Միավորված ազգերի կազմակերպություն
ՄԻԵԴ	Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան
ՄԻԵԿ	Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիա
ՄԻՊ	Մարդու իրավունքների պաշտպանություն
ՄԻՊ	Մարդու իրավունքների պաշտպան
ՅՈՒՆԻՍԵՖ	ՄԱԿ-ի երեխաների հիմնադրամ
ՊՆ	Պաշտպանության նախարարություն
ՌՌ	Ռազմական ոստիկանություն
ՍՈԲԿ	Սպաների որակավորման բարձրագման կենտրոնի
ՖԴԿ	Ֆինանսական դիտարկումների կենտրոնը

EBRD	Վերակառուցման եւ զարգացման եվրոպական բանկ
GIZ	Միջազգային համագործակցության գերմանական ընկերության
HELP	Իրավաբան մասնագետների համար մարդու իրավունքների ուսուցում
IAJ	Դատավորների միջազգային միության
IDLO	Իրավունքի միջազգային զարգացման կազմակերպության
IRZ	Միջազգային իրավական համագործակցության գերմանական հիմնադրամի

Ներածություն

2015թ.-ից «Խաղաղության երկխոսություն» հկ-ն (այսուհետ՝ ԽԵ) իրականացրել է մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2014-2016թթ. եւ 2017-2019 թթ. գործողությունների ծրագրերի շրջանակներում, հատկապես՝ զինված ուժերում (այսուհետ՝ ՁՈւ) մարդու իրավունքների վիճակի եւ Հայաստանի Հանրապետության Պաշտպանության Նախարարության (այսուհետ՝ ՊՆ) գործողությունների մշտադիտարկում: Կազմակերպությունը հավատացած է, որ սեկտորալ մշտադիտարկումներն առավել արդյունավետ են եւ հնարավորություն են տալիս անգամ սեղմ միջոցների առկայության պարագայում իրականացնել ոլորտի թիրախային եւ խորքային ուսումնասիրություն:

Վերջին տարիներին միջազգային եւ տեղական հեղինակավոր կառույցների զեկույցներում հաճախ են նշվում ՀՀ ՁՈւ-ում մահվան, խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի դեպքերի, դրանց կապակցությամբ տարվող քննության արդյունավետության, արդար դատաքննության իրավունքի իրացման պայմանների եւ դատական համակարգի անկախության ու անկողմնակալության շուրջ խնդիրները: Այս լրջագույն խնդիրների առկայության մասին են վկայում ոչ միայն իրավապաշտպան խմբերի հայտարարություններն ու զեկույցները, այլեւ հեղինակավոր միջազգային կառույցների (խոշտանգումների եւ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական կոմիտեի (ԽԿԿ), խոշտանգումների դեմ կոմիտեի (ԽԴԿ)) կողմից պարբերաբար բարձրաձայնվող հարցադրումները, ինչպես նաեւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԴ) Հայաստանի Հանրապետության դեմ

կայացրած մի շարք վճիռներն ու դրանց կատարողականների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի որոշումները:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019թ. դեկտեմբերի 26-ի N 1978–L որոշմամբ ընդունվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանության (այսուհետ՝ ՄԻՊ) ազգային ռազմավարությունը եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը (այսուհետ՝ ԳԾ): Կառավարության վերոնշյալ որոշումը սահմանում է, որ ռազմավարության առաջնահերթությունները պայմանավորված են մարդու իրավունքների ոլորտում ՀՀ-ի կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման հրամայականով: Այս ռազմավարության իրագործմամբ կառավարությունն ակնկալում է ապահովել միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների կողմից արձակված ակտերի, հանձնարարականների եւ առաջարկությունների կատարումը, ինչպես նաեւ շտկել պարբերական եւ արտահերթ զեկույցներում բարձրացված խնդիրները:

2020թ.-ի սկզբին ԽԵ-ն նախաձեռնել է **«Քաղաքացիական հասարակության ներուժի զարգացումը Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող գործողությունների ծրագրի շրջանակներում ՀՀ պաշտպանության նախարարության գործողությունների արդյունավետ մշտադիտարկման նպատակով»** ծրագիրը: Այս նախաձեռնությամբ կազմակերպությունը ձգտում է նպաստել ՀՀ զինված ուժերում մարդու իրավունքների պաշտպանվածությանը՝ ձեւավորելով մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի շրջանակներում ՀՀ պաշտպանության նախարարության գործողությունների մշտադիտարկման արդյունավետ մեխանիզմ բաղադրյալ հասարակության ներկայացուցիչների համար:

Նախաձեռնության շրջանակներում ձեւավորված՝ ՀՀ Երեւան քաղաքում եւ մարզերում գործող քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների ներկայացուցիչներից բաղկացած մշտադիտարկող խումբն իրականացնում է ՄԻՊ ռազմավարության եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի՝ պաշտպանական ոլորտին վերաբերող միջոցառումների կատարման մշտադիտարկումը:

Հաշվի առնելով ամբողջ աշխարհում ընթացող կորոնավիրուսի (COVID-19) հետեւանքների չեզոքացման եւ վարակի հետագա տարածումը կանխարգելող գործողությունների իրականացման կարեւորությունը՝ մշտադիտարկման ընթացքում առանձնակի ուշադրություն է դարձվել նաեւ ՀՀ ՁՈՒ-ում վարակի տարածումը կանխելու նպատակով իրականացվող գործողությունների ուսումնասիրությանը:

Սույն զեկույցը նվիրված է 2020թ. հունվարի 1-ից մինչեւ օգոստոսի 31-ն ընկած ժամանակահատվածում պաշտպանական ոլորտին առնչվող գործողությունների կատարման ընթացքի դիտարկմանը:

Մեթոդաբանություն

ՄԻՊ ռազմավարության եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ով սահմանված առանձին գործողությունների կատարման ընթացքի մշտադիտարկման նպատակով «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն հարցումներ է ուղարկել պաշտպանական ոլորտում այդ իրավունքների պաշտպանության համար լիազոր եւ ԳԾ-ով որպես պատասխանատու եւ (կամ) համակատարող հանդիսացող պետական մարմիններին: Ստացված պատասխան գրությունների հիման վրա իրականացվել է վերլուծություն:

Գործողությունների կատարման ընթացքի վերաբերյալ տեղեկությունները ստացվել են նաեւ բաց աղբյուրներից, մասնավորապես ՄԻՊ ռազմավարությանը եւ ԳԾ-ին նվիրված e-rights.am կայքից՝ այդ թվում, 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվությունից, Արդարադատության ակադեմիայի, Պաշտպանության նախարարության, ԵԽ երեւանյան գրասենյակի պաշտոնական կայքերից:

Նախապես մշակված եւ պարբերաբար կատարելագործվող մեթոդաբանության հիման վրա՝ «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի նախաձեռնությամբ ձեւավորված ՄԻՊ ռազմավարության մշտադիտարկող խումբը, 2020թ. օգոստոս ամսին իրականացրել է ստանդարտացված հարցազրույցներ զորակոչիկների շրջանում՝ պարզելու համար, թե ինչ միջոցառումներ է ձեռնարկել պետությունը Covid-19 համաճարակային իրավիճակի պայմաններում զորակոչի անվտանգ կազմակերպման համար, որքանով են զորակոչիկները տեղյակ ՄԻՊ ռազմավարությունից բխող գործողությունների շրջանակով պայմանավորված իրավունքներից եւ այդ իրավունքների իրացման ինչ փորձ ունեն: Դիտարկումն իրականացվել է զինկոմիսարիատներում՝ հաշվի առնելով, որ ՄԻՊ ռազմավարությամբ նախատեսված գործողությունների մի մասը առնչվում է զինկոմիսարիատներին: Մշտադիտարկումն իրականացվել է երեւան քաղաքում եւ բոլոր մարզերում: Հարցվողների ընտրությունն իրականացվել է ձևակույտի մեթոդով, զորակոչիկների կուտակման հիմնական վայրերում՝ զինկոմիսարիատներում, տարածքային ստորաբաժանումներում եւ բժշկական զննությունների անցկացման հաստատություններում: Ներկայացուցչական ընտրանք իրականացնելն անհնարին է եղել, քանի որ մշտադիտարկող խմբի անդամներին չէր կարող հասանելի լինել զորակոչվողների ամբողջական ցանկը: Մշտադիտարկման շրջանակներում իրականացվել է հարցում 196 զորակոչիկի հետ:

2020թ. առաջին կիսամյակում նախատեսված գործողությունների կատարման ընթացքը մշտադիտարկվել է նաեւ ՄԻՊ ռազմավարության եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի համակարգային (systemic) վերլուծությամբ՝ վերհանելու այն խնդիրները, որոնք կարող են խոչընդոտ հանդիսանալ ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ-ի լիարժեք կատարման համար:

Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության մասին

2019թ. ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունն ընդունվեց 2018թ. հեղափոխության արդյունքում իշխանության եկած կառավարության կողմից, որը նշանակում էր, որ այդուհետ նպատակ էր դրվել ստեղծել իրավունքակենտրոն կառավարման համակարգ:¹ Նոր ձեւավորված կառավարությունը որպես կարեւորագույն առաջնահերթություն էր հռչակել անձնանց խախտված իրավունքների վերականգնումը, ինչպես նաեւ մարդու իրավունքների երաշխավորման եւ պաշտպանության ինստիտուցիոնալ եւ համակարգված քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը:² Այսպես, մի շարք այլ ոլորտային ռազմավարությունների հետ միասին մշակվեց նաեւ ՄԻՊ ռազմավարությունը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության այս նոր ռազմավարությունը մատնանշում է միջազգային կառույցների զեկույցներում բարձրացված մարդու իրավունքներին առնչվող օրենսդրական եւ գործնական կիրառման խնդիրները, որոնց շարքում առանձնացվել են, օրինակ, զինված ուժերում մահվան, վատ վերաբերմունքի դեպքերը եւ դրանց կապակցությամբ հարուցված քրեական գործերի ոչ արդյունավետ քննությունը, արդար դատաքննության իրավունքի իրացման ոչ բավարար պայմանները, իրավահավասարության մթնոլորտի ու գործելակերպի ապահովման, խտրականության դեմ պայքարի ուղղությամբ անբավարար քայլերը, մարդու իրավունքների խախտումների նկատմամբ պետության անհամարժեք արձագանքը:³

Ռազմավարությունը առանձնացրել է երեք ռազմավարական գերակայություններ.

- քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների պաշտպանություն,
- սոցիալ տնտեսական իրավունքների պաշտպանություն,
- հավասար իրավունքների եւ հավասար հնարավորությունների ապահովում:

Փաստաթուղթն առանձնացրել է ՄԻՊ ռազմավարության եւ գործողությունների ծրագրի կատարման ընթացքում չորս հնարավոր ռիսկեր. **Ֆինանսական միջոցների բացակայությունն կամ ոչ բավարար տրամադրում, լրացուցիչ/չպլանավորված աշխատանքներ, կազմակերպչական մեկարտահրավերներ, պետական մարմինների միջեւ ոչ բավարար համագործակցություն:**

2020 թվականի սկզբից ամբողջ աշխարհում բռնկված COVID-19 համաճարը, իսկ ավելի ուշ՝ 2020 թ.-ի սեպտեմբերի 27-ին Լեռնային Ղարաբաղի եւ Հայաստանի դեմ սանձազերծած լայնամասշտաբ զինված հարձակումը ի հայտ բերեցին այն փաստը, որ ռազմավարական

¹ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 9.

² Նույն տեղում.

³ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 10-11.

փաստադրի մշակման ընթացքում հաշվի չեն առնվել ո՛չ պատերազմի վերսկսման կամ անգամ սահմանային լարվածության ավելացման վտանգները, եւ ո՛չ էլ համաճարակով պայմանավորված սահմանափակումներն ու ճգնաժամը: Վերոնշյալ երկու գործոններն էլ կտրուկ բովանդակային փոփոխության են ենթարկել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքական, քաղաքացիական եւ սոցիալ-տնտեսական միջավայրը, բազմապատկելով պետության առջեւ ծառայած մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտի մարտահրավերները: Այս հանգամանքը, կարծում ենք, հիմք է հանդիսանալու ոչ միայն ՄԻՊ ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.-ի գործողությունների ծրագրի այլեւ Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության վերանայման եւ արդիականացման համար:

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն մշտադիտարկման շրջանակներում կենտրոնացել է հատկապես զինված ուժերում մարդու իրավունքների պաշտպանությանը վերաբերող գործողությունների կատարման մշտադիտարկման վրա: Մասնավորապես, մշտադիտարկվել են զինված ուժերում կյանքի իրավունքին, խոշտանգումների արգելքին, գործի արդար քննության իրավունքին, ինչպես նաև իրավահավասարության եւ խտրականության արգելքի համատեքստում կանանց իրավունքներին վերաբերող գործողությունները:

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.-ի գործողությունների ծրագրի պաշտպանական ոլորտին վերաբերող միջոցառումների կատարման մշտադիտարկման արդյունքները

ԿՅԱՆՔԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԻՊ ռազմավարությունը եւ 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը թիրախավորում են հատկապես պետության հոգածության ներքո գտնվող եւ կյանքի համար վտանգավոր իրավիճակներում հայտնված անձնանց կյանքի իրավունքի պաշտպանության խնդիրները: Այդպիսի անձնանց ցանկում են նաեւ զինծառայողները, որոնց իրավունքների պաշտպանության շրջանակներում ռազմավարությունը պետության համար լրջագույն մարտահրավեր է ճանաչում զինծառայողների՝ խաղաղ պայմաններում կանոնադրային հարաբերությունների խախտումների արդյունքում մահվան դեպքերը:⁴

Միեւնույն ժամանակ, ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի փաստաթղթում կյանքի իրավունքի ապահովմանն ուղղված բոլոր գործողությունների նպատակը եւ խնդիրները հիմնավորված են միայն ընտանեկան բռնության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներով: Միայն ընտանեկան բռնության համատեքստում է նպատակ դրվում քրեական գործերն ավելացնելու որոշակի տոկոսով: Նման չափելի նպատակ չի սահմանվում զինված ուժերում մահվան դեպքերի նվազեցման եւ (կամ) դրանց վերաբերյալ գործերի քննության ավելացման առումով: Սրան գումարվում է նաեւ այն, որ ներկա իրավիճակի վերաբերյալ ելակետային տվյալներ եւս չկան: Այս

⁴ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 19.

տվյալների բացակայության պայմաններում անհնարին է դառնում գործողությունների ազդեցության չափումը՝ այսինքն, հնարավոր չէ արձանագրել, թե ինչ դրական իրավիճակային փոփոխություն է արձանագրվելու այս կամ այն ռազմավարական գործողության իրականացման արդյունքում:

Գործողություն 1

Իրականացնել վերապատրաստումներ (դասընթացներ) կյանքի իրավունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ՁՈւ հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների, փաստաբանների համար

ՄԻՊ ԳԾ կյանքի իրավունքին նվիրված առաջին գործողությամբ նախատեսվել է իրականացնել վերապատրաստումներ (դասընթացներ) կյանքի իրավունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝

- ՁՈւ հրամանատարների,
- ռազմական ոստիկանների,
- քննիչների,
- դատախազների,
- դատավորների,
- փաստաբանների համար:

Որպես այս գործողությունից ակնկալվող անմիջական արդյունքներ՝ նախատեսվել է 2020-2022թթ. ընթացքում «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկան ներառել Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի Սպաների որակավորման բարձրացման կենտրոնի (ՍՈԲԿ) եւ հրամանատարաշտաբային ֆակուլտետի (ՀԾՖ) ուսումնական ծրագրերում, ինչպես նաեւ կյանքի իրավունքի թեմայով վերապատրաստել

- հրամանատարների 18%-ին,
- ռազմական ոստիկանների 17%-ին,
- քննիչների 8%-ին,
- դատախազների 4%-ին,
- դատավորների 41%-ին:

Ակնկալվում է, որ «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկայի՝ Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի Սպաների որակավորման բարձրացման կենտրոնի (ՍՈԲԿ) եւ հրամանատարաշտաբային ֆակուլտետի (ՀԾՖ) ուսումնական ծրագրերում ներառմամբ եւ հրամանատարների վերապատրաստմամբ **կնվազեն զինված ուժերում մահվան դեպքերը:** Ակնկալվում է նաեւ, որ

- ռազմական ոստիկանների վերապատրաստման արդյունքում **կնվազեն ՁՈՒ-ում մահվան դեպքերը, դրանց վերաբերյալ քրեական գործերով հետաքննության ընթացքում մարդու իրավունքների խախտումները,**

- քննիչների դեպքում՝ **ՉՈՒ-ում մահվան դեպքերի վերաբերյալ քրեական գործերով նախաքննության ընթացքում մարդու իրավունքների խախտումները,**
- դատախազների դեպքում՝ **ՉՈՒ-ում մահվան դեպքերը, դրանց վերաբերյալ քրեական գործերով մինչդատական քննության ընթացքում մարդու իրավունքների խախտումները,**
- իսկ դատավորների դեպքում՝ **ՉՈՒ-ում մահվան դեպքերի վերաբերյալ քրեական գործերով կնվազեն դատական քննության ընթացքում մարդու իրավունքների խախտման դեպքերը:**

«Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկան Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի ուսումնական ծրագրերում ներառելու եւ կյանքի իրավունքի թեմայով հրամանատարների վերապատրաստման համար պատասխանատու պետական մարմին է սահմանվել ՀՀ պաշտպանության նախարարությունը, իսկ որպես համակատարող մարմին՝ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

Կյանքի իրավունքի թեմայով ռազմական ոստիկանների վերապատրաստման համար պատասխանատու մարմինը եւս Պաշտպանության նախարարությունն է, իսկ համակատարող մարմինները՝ ՀՀ ոստիկանության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

Քննիչների, դատախազների եւ դատավորների վերապատրաստումների համար պատասխանատու մարմինը ՀՀ արդարադատության նախարարությունն է:

Քննիչների վերապատրաստման իրականացման համար համակատարող մարմիններ են նախանշվել ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, ՀՀ քննչական կոմիտեն՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը, դատախազների վերապատրաստման համար՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը, իսկ դատավորների վերապատրաստման համար՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովը՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

Գործողություն 1-ի իրականացման ֆինանսավորումը կատարվում է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները. ընդհանուր դիտարկումներ

Այս գործողությամբ կյանքի իրավունքի թեմայով փաստաբանների վերապատրաստումը ներառված չէ՝ որպես ակնկալվող անմիջական արդյունք, չնայած որ նախատեսված է բուն գործողությունում:

2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին կյանքի իրավունքի թեմայով հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների համար նախատեսված վերապատրաստումները (դասընթացները) եւ Արդարադատության ակադեմիայի՝ դատախազների համար մշակված «Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի

արդի հարցեր» թեմայով տարեկան դասընթացը չեն իրականացվել՝ կորոնավիրուսային վարակով պայմանավորված իրավիճակի պատճառով:⁵

ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիան իրականացնում է տարեկան վերապատրաստումներ քննիչների, դատախազների, դատավորների համար: ՀՀ արդարադատության նախարարությունը այս դասընթացներին է հղում կատարել՝ որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ով սահմանված՝ կյանքի իրավունքի թեմայով վերապատրաստումներ: ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիան քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստումներն իրականացնում է օրենքով սահմանված ժամկետներում հաստատելով ուսուցման ծրագրերը եւ մասնակիցները ցանկերը: Յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա համար որոշումը կայացվում է նախորդ տարի:⁶ Մարդու իրավունքների ազգային ռազմավարությունը եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը ՀՀ կառավարության թիվ 1978-Լ որոշմամբ հաստատվել է 2019թ. դեկտեմբերի 26-ին: Վերապատրաստվող քննիչներին ու դատախազներին ներգրավելու եւ ուսուցման ծրագրերի վերաբերյալ որոշումները կայացվում են ավելի շուտ: Դա նշանակում է, որ թեմաների եւ մասնակիցների շրջանակը սահմանվել են ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ որոշամ ընդունումից առաջ եւ անկախ ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ ԳԾ-ից: Հետեւաբար, չեն կարող հանդես գալ որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ից բխող կատարված գործողություն:

Բացի այդ՝ ինչպես տեղեկացել ենք Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովից, այն 2020թ. տարեկան վերապատրաստման համար Արդարադատության ակադեմիա է ներկայացրել դատավորների, դատավորների թեկնածուների ուսուցման ծրագրերում ներառելու նպատակով առարկայական կուրսերի (թեմաների) վերաբերյալ իր առաջարկությունները դեռեւս 2019թ. հուլիսի 31-ի որոշմամբ եւ եւս չէին կարող ներառված լինել 2020-2022թթ. ԳԾ-ում:⁷

Ինչպես նշել է Արդարադատության նախարարությունը, կյանքի իրավունքի թեմայով քննիչների, դատախազների եւ դատավորների վերապատրաստումներն իրականացվելու են

- Եվրոպայի խորհրդի,
- ՄԱԿ-ի բնակչության հիմնադրամի,
- ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի,
- ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի,
- Եվրոպական միության,
- Իրավունքի միջազգային զարգացման կազմակերպության (IDLO),
- Միջազգային համագործակցության գերմանական ընկերության (GIZ),

⁵ ՊԼ/510ԳԶ/2707-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.; ԶԿ, 12/12/47261-20, 28 օգոստոսի, 2020թ.; ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

⁶ *ՏԵՄ*՝ «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 14(1)(3), հոդված 19(2)(2) եւ 19(2)(3), հոդված 19 (6.1), հոդված 19 (7.1), հոդված 20(1) եւ (2), հոդված 21(6); «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքների օրենք, հոդված 38.1.

⁷ Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

- Միջազգային իրավական համագործակցության գերմանական հիմնադրամի (IRZ),
- Վերակառուցման եւ զարգացման եվրոպական բանկի (EBRD) հետ համագործակցությամբ:⁸

Այդ համագործակցությունների ձեռնարկների եւ բովանդակության հետ կապված մանրամասնություններ չեն տրամադրվել:

Ըստ Արդարադատության նախարարության տրամադրած տվյալների՝ Արդարադատության ակադեմիայում քննիչների, դատախազների եւ դատավորների վերապատրաստման նպատակով յուրաքանչյուր դասընթացի վերաբերյալ ունկնդիրներին տրամադրվում է տեսական գրականության եւ դատական նախադեպային որոշումների ցանկ, որոնք պարտադիր են ուսումնասիրության համար: Տեսական գրականության հեղինակները կամ հենց դասընթացավարներն են, կամ ոլորտի ակնառու իրավաբան-գիտնականներ:⁹ Մասնավորապես, Եվրոպայի հարկի, Եվրոպական Միության եւ Արդարադատության ակադեմիայի համագործակցությամբ մշակվել եւ վերապատրաստման ծրագրերում ներդրվել է «Կյանքի իրավունքին, խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի արգելքին առնչվող գործերի քննությունը» վերտառությամբ ձեռնարկը: Հեղինակներն են՝ Ս. Առաքելյան, Ջ. Կոզմա:¹⁰

Արդարադատության նախարարությունը «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի՝ վերապատրաստումներին ՁԶԿՎ կոնկրետ օղակի քննիչների, գինվորական դատախազների եւ կոնկրետ ատյանի դատավորների մասնակցության եւ նրանց ընտրության սկզբունքի վերաբերյալ հարցին ի պատասխան հղում է կատարել ՀՀ օրենսդրությանը՝ նշելով, որ վերապատրաստմանը քննիչները, դատավորները մասնակցում են առանց առանձնացված մասնագիտացումների, իսկ դատավորները՝ անկախ ատյանի:¹¹

Ինչպես նշել ենք վերեւում, Արդարադատության ակադեմիայում քննիչների, դատախազների, դատավորների՝ օրենքով սահմանված տարեկան եւ պարբերական վերապատրաստումները դուրս են ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ շրջանակներից, քանի որ դրանք իրականացվում են անկախ ԳԾ-ի պահանջներից նվազագույնը 2020-2021թթ. մասով:

Արդարադատության նախարարությունը, կրկին անդրադառնալով Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացներին, նշել է, որ ուսումնական նյութերի պատրաստման աշխատանքներում ներգրավված են

- Արդարադատության ակադեմիան,
- ՀՀ դատախազությունը,

⁸ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

⁹ Նույն տեղում.

¹⁰ Նույն տեղում.

¹¹ Նույն տեղում; «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի, հոդված 24(1); «ՀՀ քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված (36)(1); «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք հոդված (48)(1)(7), հոդված 51(1); «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենք, հոդված (70(2)(9).

- Ֆինանսական դիտարկումների կենտրոնը (ՖԴԿ),
- ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամը,
- ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ը,
- ՄԱԿ-ի Չարգացման ծրագիրը,
- Եվրոպական միությունը,
- Եվրոպայի խորհուրդը:¹²

Կազմակերպությունների ներգրավվածության մանրամասներ չեն տրամադրվել:

Վերապատրաստված քննիչների, դատախազների ու դատավորների գնահատման հարցի առնչությամբ Արդարադատության նախարարությունը եւս հղում է կատարել «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքին, որի համաձայն՝ քննիչը, դատախազը, դատավորը համարվում են վերապատրաստումը կամ լրացուցիչ վերապատրաստումն անցած, եթե մասնակցել են վերապատրաստման կամ լրացուցիչ վերապատրաստման համապատասխան առարկայական կուրսի բոլոր ժամերին,¹³ կամ որպես դասախոս ներգրավված են եղել Ակադեմիայում 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով նախատեսված անձանց ուսուցման գործընթացին:¹⁴ Այսինքն՝ օրենքով նախատեսված չէ քննիչների, դատախազների ու դատավորների վերապատրաստման արդյունքների գնահատում:¹⁵ Հավաստագրեր եւս չեն տրամադրվում:¹⁶

Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող՝ կյանքի իրավունքի թեմայով վերապատրաստումների նյութերը՝ այդ թվում՝ հրապարակային ուսումնական ձեռնարկները հասանելի են Արդարադատության ակադեմիայի պաշտոնական կայքում՝ հետեւյալ էջում՝ <http://www.justiceacademy.am/#143>: Արդարադատության նախարարությունը չի տրամադրել չհրապարակված ուսումնական նյութեր՝ պաշտաճառաբանելով դրանց նկատմամբ հեղինակի անձնական իրավունքներով:¹⁷

Արդարադատության նախարարությունից «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին նաեւ տեղեկացրել են, որ Արցախի Հանրապետության քննիչները եւ դատախազները

¹² ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹³ «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 28 (4).

¹⁴ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ; «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 21(8); «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքին, հոդված 28(4), հոդված 14(1)(3)

¹⁵ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ; *տես նաեւ*՝ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

¹⁶ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁷ նույն տեղում.

եւս ընդգրկվում են վերապատրաստման դասընթացներին: Սակայն մանրամասնություններ չեն ներկայացվել:¹⁸

Մշտադիտարկման արդյունքները. հրամանատարների վերապատրաստում

Ըստ ՀՀ պաշտպանության նախարարությունից ստացված տեղեկությունների՝ 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին նախարարությունում դիտարկվել են կյանքի իրավունքի թեմայով վերապատրաստումների ուսումնական ծրագրերի մշակման ձեւաչափը եւ մասնագետների շրջանակը:¹⁹ Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության 2020-2022թթ. ԳԾ-ի 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվության՝ 2020թ. հուլիսի 20-ի դրությամբ քննարկվել է նաեւ վերապատրաստման դասընթացի ձեւաչափը:²⁰

2020թ. մայիսի 23-ին ընդունվել է պաշտպանության նախարարի հրաման, որով սահմանվել են պատասխանատու ստորաբաժանումները եւ ստորաբաժանումների կողմից իրականացվելիք միջոցառումների պլան-ժամանակացույցը²¹: «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին զեկույցի հրապարակման պահին հասանելի չէ այդ պլան-ժամանակացույցը կամ տեղեկատվությունը դրա՝ բաց կամ փակ լինելու մասին:

Ըստ պաշտպանական գերատեսչությունից ստացված տվյալների՝ հրամանատարների վերապատրաստմանն ուղղված դասընթացների կազմակերպմանն ու իրականացմանը մասնակցում է նաեւ Երեւանում Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակը: 2020թ. օգոստոսի դրությամբ Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակի եւ ՀՀ ՊՆ համագործակցության շրջանակում պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել վերապատրաստման նյութերի մշակման եւ դասընթացների կազմակերպման ընթացքում ներգրավել նաեւ միջազգային փորձագետների:²²

2020-2022թթ. ԳԾ-ով ՄԻՊ-ը չի նշվում որպես համակատարող մարմին հրամանատարների վերապատրաստման գործում, սակայն ինչպես տեղեկանում ենք ՄԻՊ-ի գրասենյակից, ՄԻՊ աշխատակազմը Եվրոպայի խորհրդի հետ համագործակցությամբ մասնակցում է «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» HELP առցանց դասընթացի մշակման աշխատանքներին, որը որպես թիրախային լսարան՝ նախատեսում է ոչ միայն զինծառայողների, այլեւ սպայական կազմի ներկայացուցիչների վերապատրաստում:²³ Չեկույցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնի չէ՝ արդյոք HELP ծրագիրը բխում է ՄԻՊ ռազմավարության 2020-2022թթ. ԳԾ-ից:

2020թ. օգոստոս ամսվա դրությամբ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը ներգրավված չի եղել հրամանատարների վերապատրաստումների գործողության

¹⁸ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁹ ՊՆ/510-ԳԶ/1575-20, 15 մայիսի 2020թ.; ՊՆ գրություն, 25 օգոստոսի 2020 թ.

²⁰ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 18.

²¹ Նույն տեղում.

²² ՊՆ/510ԳԶ/2707-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

²³ ՄԻՊ, 01/13.7/4678-20, 28 սեպտեմբերի 2020թ.

կատարման մեջ:²⁴ Սակայն ըստ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակի կողմից տրամադրված տեղեկատվության՝ գրասենյակը պաշտպանության նախարարության հետ նախատեսում է նախաձեռնել բանակցային գործընթաց ՀՀ զինված ուժերում կյանքի իրավունքի թեմայով դասընթացի մոդուլներ մշակելու եւ վերապատրաստումներ իրականացնելու ուղղությամբ:²⁵

Հրամանատարների վերապատրաստման համար օգտագործվող ուսումնական նյութերի՝ «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին տրամադրելու հետ կապված՝ ՊՆ-ից նշել են, որ այդ հարցին կանդրադառնան վերապատրաստումների ծրագրի վերջնական տարբերակի հաստատումից հետո:²⁶

Պաշտպանության նախարարությունը տեղեկություններ չի տրամադրել վերապատրաստվող հրամանատարների՝ կոնկրետ օղակների պատկանելության եւ ուսումնական նյութերի հրապարակային կամ փակ լինելու վերաբերյալ: Ինչ վերաբերում է գնահատման եւ հավաստագրերի տրամադրմանը, ապա ՊՆ-ն նշել է, որ վերապատրաստված անձնակազմի գնահատում եւ հավաստագրեր ՄԻՊ ռազմավարությամբ նախատեսված չեն:²⁷

Մշտադիտարկման արդյունքները. Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի Սպաների որակավորման բարձրացման կենտրոնի (ՍՈԲԿ) եւ հրամանատարաշտաբային ֆակուլտետի (ՀՇՖ) ուսումնական ծրագրերում «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկայի ներառում

Ըստ պաշտպանության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին ՀՀ պաշտպանության նախարարության եւ Եվրոպայի խորհրդի երեւանյան գրասենյակի համագործակցությամբ ԵԽ փորձագետները մշակել են «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկայի ծրագիրը:²⁸

Պլանավորվել է նաեւ, որ 2020-2021թթ. ուսումնական տարվա ընթացքում ՀՀ ՊՆ Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական եւ Ա. Խամփերյանցի անվան ռազմական ակիադեմիան համալսարաններում իրականացվելիք սպաների որակավորման բարձրացման դասընթացների ծրագրում ներառել նաեւ կյանքի իրավունքի թեմայով դասախոսություններ:²⁹

Ըստ ՊՆ գրության՝ ուսումնական ծրագրերի եւ նյութերի մշակման համար օգտագործվել են հայերեն ձեռնարկներ մարդու իրավունքների եւ զինված ուժերում մարդու իրավունքների, դրանց դասավանդման մասին, ռուսերեն ՄԻԵԿ մեկնաբանություն, մարդու իրավունքների մասին ձեռնարկներ եւ ՄԻԵԿ հոդվածների

²⁴ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակից գրություն, 26 օգոստոսի 2020թ.

²⁵ Նույն տեղում.

²⁶ ՊՆ գրություն, 25 օգոստոսի 2020թ.

²⁷ ՊՆ/510ԳԶ/2707-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

²⁸ ՊՆ/510-ԳԶ/2919-20, 17 սեպտեմբերի 2020թ.

²⁹ ՊՆ գրություն, 25 օգոստոսի 2020 թ.

ուղեցույցներ, որոնք հեղինակել են տեղացի եւ միջազգային մասնագետներ:³⁰ Մասնավորապես օգտագործվել է հետեւյալ գրականությունը. «Չինված ուժերի անձնակազմի մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների մասին» ձեռնարկ (ԵԱՀԿ ժողովրդավարական հաստատությունների եւ մարդու իրավունքների գրասենյակ, Աստղիկ, 2008թ.), «Չինված ուժերի անձնակազմի մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների վերաբերյալ դասընթացի կազմակերպման եւ անցկացման» ուսումնական ձեռնարկ, հեղ.՝ Վ. Ավետիսյան, Ս. Սահակյան, Կ. Բադալյան (ԵԱՀԿ ժողովրդավարական հաստատությունների եւ մարդու իրավունքների գրասենյակ, Աստղիկ, 2008թ.), «Չինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի փաստաթղթեր» (Երեւան, Անտարես, 2017թ.), «Մարդու իրավունքների դասընթաց» ուսումնական ձեռնարկ, Վ. Կառաստիլյով (2012թ.), «Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике её применения» Туманов В. А., Энтин Л. М. (общ. ред.) М. Норма 2002г., Курс «Права человека»: учебное пособие/ (сост. В. Карастелев). – М.: Московская Хельсинская группа, 2012г., Руководство по статье 6 Конвенции: Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект). Совет Европы/ Европейский суд по правам человека, 2014г., Введение в вопросы международной защиты прав человека. Учебное пособие. Под ред. Р. Хански и М. Сукси, Институт прав человека. Университет «Або Академии», Турку/Або 1997г.³¹

Նախատեսվել է հրամանաշտաբային ֆակուլտետի, Սպաների որակավորման բարձրացման եւ ՌՄՈՒ կենտրոններում դասընթացին հատկացնել նախնական 10 ժամ:³²

2020թ. սեպտեմբերի 17-ի դրությամբ իրականացվել է Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի բակալավրում դասավանդվող առարկայի եւ ԵԽ փորձագետների մշակած ծրագրերի համադրում:³³ Որեւէ տեղեկություն չի տրամադրվել այն մասին, թե ինչով է տարբերվում նոր ծրագիրը նախկինում դասավանդվող «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկայից:

ՊՆ-ից հայտնում են, որ 2020թ. սեպտեմբերի 17-ի դրությամբ Երեւանում ԵԽ գրասենյակի եւ ՀՀ պաշտպանության նախարարության համագործակցության շրջանակում պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել վերապատրաստել առարկան դասավանդող մասնագետներին:³⁴

Ուսումնական ծրագիրը չի տրամադրվել դրանց վերջնական հաստատված չլինելու պայմանում:³⁵

Մշտադիտարկման արդյունքները. ռազմական ոստիկանների վերապատրաստում

³⁰ ՊՆ/510-ԳՔ/2919-20, 17 սեպտեմբերի 2020թ.

³¹ նույն տեղում.

³² ՊՆ/510-ԳՔ/2919-20, 17 սեպտեմբերի 2020թ.

³³ նույն տեղում.

³⁴ նույն տեղում.

³⁵ նույն տեղում.

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳՃ առաջին կիսամյակային հաշվետվության՝ 2020թ. հուլիսի 20-ի դրությամբ, սահմանված է եղել այս գործողությամբ իրականացվելիք միջոցառումների պլան-ժամանակացույցը, քննարկվել է վերապատրաստման դասընթացի ձեւաչափը,³⁶ սակայն զեկույցի հրապարակման պահին պլան-ժամանակացույցը հասանելի չէ «Խաղաղության երկխոսություն» ԶԿ-ին:

Երեւանում Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակը եւս ներգրավված է եղել վերապատրաստումների նյութերի մշակման եւ դասընթացների կազմակերպման ընթացքում:³⁷ Բացի այդ՝ Երեւանում ԵԽ գրասենյակի եւ ԶՅ ՊՆ համագործակցության շրջանակում պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել վերապատրաստման նյութերի մշակման եւ դասընթացների կազմակերպման ընթացքում ներգրավել նաեւ միջազգային փորձագետների:³⁸

Չնայած այն փաստին, որ ԶՅ ոստիկանության ակադեմիան ներառված է գործողությունում որպես համակատարող մարմին, ռազմական ոստիկանների վերապատրաստումների վերաբերյալ «Խաղաղության երկխոսություն» կողմից ուղղված գրությանն ի պատասխան հայտնվ են³⁹, որ ԶՅ ոստիկանության կրթահամալիրում 2020թ. օգոստոսի 18-ի դրությամբ կյանքի իրավունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ՉՈւ հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների, փաստաբանների վերապատրաստումներ (դասընթացներ) չեն իրականացվել, քանի որ ԶՅ կառավարության 2019թ. դեկտեմբերի 26-ի թիվ 1978-Լ որոշմամբ հաստատված Մարդու իրավունքների ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի առաջին կետով պատասխանատու մարմինը ԶՅ պաշտպանության նախարարությունն է, իսկ համակատարողը՝ ՄԻԵԴ-ում ԶՅ ներկայացուցչի գրասենյակը:⁴⁰

ՊՆ-ն տեղեկություններ չի տրամադրել ուսումնական նյութերի եւ դրանց հեղինակների վերաբերյալ, նշելով, որ կանդորառնա ոսումնական նյութերի տրամադրման հարցին վերապատրաստումների ծրագրի վերջնական տարբերակի հաստատումից հետո:⁴¹

Ըստ ՊՆ գրության՝ կյանքի իրավունքի թեմայով դասընթացներին նախատեսվել է ընդգրկել ԶՅ ՊՆ ռազմական ոստիկանության բաժինների եւ բաժանմունքների ծառայողների, որոնց մասնակցության շրջանակը կորոշվի ծառայողական պարտականություններից ելնելով:⁴²

³⁶ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ԶՅ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 18.

³⁷ ՊՆ/510ԳԶ/2707-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

³⁸ ՊՆ/510ԳԶ/2707-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

³⁹ ՈԿ/9/10-2097, 25 օգոստոսի, 2020 թ.

⁴⁰ Ոստիկանության կրթահամալիր, N 9/10-2097, 25 օգոստոսի 2020թ.

⁴¹ ՊՆ/510ԳԶ/2707-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

⁴² ՊՆ/510ԳԶ/2707-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

ՊՆ-ն նաեւ տեղեկացրել է, որ վերապատրաստված անձնակազմի գնահատում եւ մասնակիցների համար հավաստագրեր նախատեսված չեն:⁴³

Մշտադիտարկման արդյունքները. քննիչների վերապատրաստում

ՀՀ քննչական կոմիտեից «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին նաեւ տեղեկացրել են, որ 2020թ. օգոստոսի 28-ի դրությամբ ՀՀ քննչական կոմիտեն արդարադատության ակադեմիայի հետ քննարկում է կյանքի իրավունքի թեմայով քննիչների վերապատրաստումների ձեւաչափերը:⁴⁴

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողների (քննիչների)՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների 2020թ. տարեկան վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ընդգրկվել է «Քրեական գործերով ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումների կիրառման արդի հարցեր» վերտառությամբ դասընթացը: Դասընթացը ներառում է քրեական իրավունքի եւ դատավարության ոլորտում Եվրոպական կոնվենցիայով եւ միջազգային այլ պայմանագրերով երաշխավորված իրավունքների՝ այդ թվում՝ կյանքի իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ ՄԻԵԴ արդի նախադեպային իրավունքը եւ ՀՀ նկատմամբ դրա կիրառման հիմնահարցերը, ինչպես նաեւ դրանց վերաբերյալ ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումները եւ քննչական կոմիտեում դրանց կիրառման հմտությունները: Նախախատեսված է եղել 2020թ. հուլիսից դեկտեմբեր ամիսներին այս դասընթացում վերապատրաստել 5 քննիչների՝ 5,1%-ը:⁴⁵

ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողների (քննիչների) 2020թ. տարեկան վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ընդգրկվել է նաեւ «Չինվորական ենթակայության կարգի եւ զինծառայողների կանոնադրային փոխհարաբերությունների դեմ ուղղված հանցագործությունների քրեաիրավական խնդիրները» վերտառությամբ դասընթացը: Դասընթացը ներառում է ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի եւ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի՝ զինվորական հանցագործություններ նախատեսող հանցակազմերի մանրամասն ներկայացումը, զինվորական կարգապահության խախտումների եւ զինվորական հանցագործությունների տարանջատման հարցերը, մասնավորապես՝ նույն արարքի համար կրկին պատասխանատվության չենթարկվելու սկզբունքի տեսանկյունից, զինվորական հանցագործությունների ընդհանուր եւ որակյալ հանցակազմերի որակման առանձնահատկությունները: Այս մասով նախատեսված է եղել 2020թ. հուլիսից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստելու 11 քննիչների՝ 11.3%-ը:⁴⁶

Մշտադիտարկման արդյունքները. դատախազների վերապատրաստում

Ըստ դատախազության տրամադրած տեղեկության՝ 2020թ. մարտի 12-ին զինվորական դատախազության 15 ներկայացուցիչ, այսինքն՝ զինվորական դատախազների 10,5%-ը մասնակցել է ԵԽ երեւանյան գրասենյակի եւ Արդարադատության ակադեմիայի համատեղ կազմակերպած աշխատաժողովին՝ նվիրված զինված ուժերում նաեւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննությանը:⁴⁷ Եվրոպայի խորհրդի պաշտոնական կայքում տեղեկանում ենք, որ մասնակցել են 14

⁴³ Նույն տեղում.

⁴⁴ ՔԿ, 12/12/47261-20, 28 օգոստոսի, 2020թ.

⁴⁵ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

⁴⁶ Նույն տեղում.

⁴⁷ Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

դատախազներ: Աշխատաժողովը անցկացրել (վարել) են ետ միջազգային խորհրդատուներ Ու. Ջորդաշը, ով ներկայացրել է արդյունավետ քննության հարցերը, եւ Է. Դուբանը, ով ներկայացրել է կին զինծառայողներին ներառող գործերի քննության առանձնահատկությունները:⁴⁸

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից դատախազների համար իրականացվող 2020թ. տարեկան վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ներառվել է «ՀՀ քրեական իրավունքի արդի հարցեր» դասընթացը, որի անբաժան մասն է կազմում նաեւ կյանքի իրավունքին վերաբերող միջազգային եւ ներպետական դատական պրակտիկայի, իրավական ակտերի ուսումնասիրությունը:⁴⁹ Այս դասընթացով նախատեսված է եղել 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 32 դատախազ՝ 47%-ը: «Չինվորական հանցագործությունների որակման եւ քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները» դասընթացը ներառվել է տարեկան վերապատրաստման ծրագրում՝ նախատեսվելով վերապատրաստել 24 դատախազ՝ 35,2%-ը, 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին, ինչպես նաեւ «ՀՀ քրեական դատավարության արդի հարցեր» դասընթացը՝ վերապատրաստում նախատեսվելով 9 դատախազի համար՝ 13,2%-ը, նույնպես 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին:⁵⁰

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն նաեւ դիմել է Գլխավոր դատախազություն՝ մանրամասնություններ ստանալու զինվորական դատախազների վերապատրաստումների համար օգտագործվող ուսումնական նյութերի մասին: Դատախազությունից նշել են, որ ուսումնական նյութերը գտնվում են հետագա մշակման եւ (կամ) վերամշակման փուլում, ուստի հրապարակման կամ տրամադրման ենթակա չեն:⁵¹

Չեկույցի հրապարակման պահին մշտադիտարկող խմբին պարզ չէ, թե ինչու են 2020թ. օգոստոս ամսվա դրությամբ վերապատրաստման նյութերը գտնվում մշակման կամ վերամշակման ընթացքում, եթե Արդարադատության ակադեմիան տվյալ տարվա ուսումնական ծրագրերը որոշած պետք է որ եղած լիներ նախորդ տարի: Ո՞րն է եղել մշակման կամ վերամշակման անհրաժեշտությունը, եւ եթե դասընթացը վերամշակման է ենթարկվել, նշանակում է, որ առկա է եղել դրա մեկ այլ տարբերակ, որը եւս չի տրամադրվել «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին:

Մշտադիտարկման արդյունքները. դատավորների վերապատրաստում

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳՃ 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվության՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի վերապատրաստման ուսուցման 2020թ. ծրագրում ընդգրկվել է «ՀՀ քրեական իրավունքի արդի հարցեր» վերտառությամբ

⁴⁸ Ետ երեւանյան գրասենյակ, [Հայաստանի դատավորները եւ դատախազները մասնակցեցին զինված ուժերում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննությանը կիրկված դասընթացին](#), 12 մարտի 2020թ.

⁴⁹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

⁵⁰ նույն տեղում.

⁵¹ Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

դասընթացը, որի առարկայական կուրսում, որպես առանձին թեմա, նախատեսվել են կյանքի դեմ ուղղված հանցագործություններին առնչվող հարցերը: Թեմայի շրջանակներում ուսումնասիրվում են կյանքի՝ որպես քրեաիրավական պաշտպանության օբյեկտի բնութագիրը, անձի կյանքի քրեաիրավական պաշտպանության միջոցները, կյանքի դեմ ուղղված հանցագործությունների մեկնաբանությունները եւ որակման առանձնահատկությունները եւ այլն: Սույն դասընթացի շրջանակներում ուսումնասիրվում են նաեւ կյանքի իրավունքի վերաբերյալ միջազգային եւ ներպետական դատական պրակտիկան եւ իրավական այլ ակտերը:⁵² Արդարադատության նախարարությունից տեղեկացրել են, որ այդ դասընթացում նախատեսված է եղել սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 12 դատավորներ՝ 15,38%-ը:⁵³

Վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ընդգրկվել է նաեւ «Քրեական գործերով ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումների կիրառման արդի հարցեր» վերտառությամբ դասընթացը, որի ծրագրում, ի թիվս այլնի, ներառվել են կյանքի իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ ՄԻԵԴ արդի նախադեպային իրավունքը եւ ՀՀ նկատմամբ դրա կիրառման հիմնահարցերը:⁵⁴ Այս դասընթացի շրջանակներում նախատեսված է եղել սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 42 դատավորներ՝ 53,84%-ը:⁵⁵

«ՀՀ սահմանադրական իրավունքի գիտության եւ սահմանադրական արդարադատության արդի միտումները» դասընթացի շրջանակներում նախատեսվել են կյանքի իրավունքի, այդ իրավունքի սահմանափակումների սահմանադրական եւ կոնվենցիոն հիմքերի վերաբերյալ առանձին թեմաներ:⁵⁶

«ՀՀ քրեական դատավարության արդի հարցեր» վերտառությամբ դասընթացի առարկայական ծրագրում նախատեսվել են կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գործերի քննության միջազգային չափորոշիչների, անձի կյանքի դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումների քննարկման առանձնահատկությունների եւ այս հանցատեսակի վերաբերյալ գործերով վարույթ նախաձեռնելու հիմնախնդիրների վերաբերյալ առանձին հարցադրումներ:⁵⁷ Այս

⁵² [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 20-21.

⁵³ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

⁵⁴ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 20-21.

⁵⁵ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

⁵⁶ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 20-21.

⁵⁷ Նույն տեղում.

դասընթացի շրջանակներում նախատեսված է եղել սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 24 դատավորներ՝ 30.76%-ը:⁵⁸

Ըստ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովի գրության՝ 2020թ. դատավորներն ամենամյա պարտադիր վերապատրաստում են անցնում, որը ներառում է այնպիսի թեմաներ, ինչպիսիք են ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված հանցավոր արարքների, մասնավորապես՝ կյանքի իրավունքի եւ առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունների ճշգրիտ որակման հիմնահարցերը, հարակից հանցակազմերը միմյանցից սահմանազատելու հիմնախնդիրները եւ դրանց լուծման ոլորտում օրենսդրական եւ իրավակիրառ փորձը՝ «ՀՀ քրեական իրավունքի արդի հարցերը» թեմայի շրջանակներում:⁵⁹

Եվրոպայի խորհրդի կայքից տեղեկանում ենք, որ 2020թ. ապրիլի 8-ին քրեաիրավական մասնագիտացմամբ 10 դատավոր մասնակցել է «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման ութշաբաթյա դասընթացին: Թեման առնչվել է նաեւ ՄԻԵԿ-ի՝ կյանքի իրավունքին նվիրված 2-րդ հոդվածի համատեքստում՝ քրեական գործերով ներպետական դատարանների կողմից կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանմանը: Նախատեսված է եղել դասընթացը հաջողությամբ ավարտած բոլոր մասնակիցներն շնորհել ավարտական վկայագրեր Եվրոպայի խորհրդի եւ Արդարադատության ակադեմիայի կողմից:⁶⁰ «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման երկրորդ դասընթացը տեղի է ունեցել 2020թ. մայիսի 12-ին, որտեղ եւս քննարկվել է նաեւ ՄԻԵԿ կյանքի իրավունքին նվիրված քրեական գործերով դատական ակտերի պատճառաբանմանը: Այս անգամ մասնակցել է քրեաիրավական մասնագիտացմամբ 17 դատավոր: Դասընթացը տեւել է ութ շաբաթ եւ հաջողությամբ ավարտած մասնակիցներին այս անգամ եւս շնորհվել են հավաստագրեր:⁶¹ Չեկոլյցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնի չէ՝ արդյոք նշված HELP հեռավար ուսուցման դասընթացները բխում են ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ից: Տեղեկություններ նաեւ հայտնի չեն այն մասին՝ որքանով են այս դասընթացները ադնդրադարձել կամ արդյոք անդրադարձել են առանձին զինված ուժերում կյանքի իրավունքին վերաբերող գործերի շրջանակներում պատճառաբանման նրբություններին:

Գործողություն 2

⁵⁸ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

⁵⁹ Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.; *տես նաեւ՝ [Ուսումնական ծրագիր](#)*, Դատավորների եւ դատավորների թեկնածուների ցուցակում ընդգրկված անձանց տարեկան վերապատրաստման, Հավելված 1, Արդարադատության ակադեմիայի կառավարման խորհրդի 2019թ. նոյեմբերի 29-ի թիվ ԿԽ-010/19/1 որոշման.

⁶⁰ ԵՄ երեւանյան գրասենյակ, [Դատավորներն ու դատական ծառայողները բարեհաջող ավարտեցին HELP կողմից հեռավար դասընթացը](#), 8 ապրիլի 2020թ.

⁶¹ ԵՄ երեւանյան գրասենյակ, [Դատավորներն երկրորդ փուլը մասնակցում է «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման դասընթացին](#), 12 մայիսի 2020թ.

Բարձրացնել կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գորակոչիկների, զինծառայողների իրազեկվածությունը

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ երկրորդ գործողությամբ նախատեսվում է բարձրացնել կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գորակոչիկների, զինծառայողների իրազեկվածությունը: Ակնկալվում է 2020-2022թթ. ընթացքում

- գորամասերի եւ զինկոմիսարիատների 60%-ում փակցնել մարդու իրավունքների (կյանքի իրավունք, խոշտանգումների արգելք) վերաբերյալ պաստառներ,
- գորամասերում եւ զինկոմիսարիատներում իրականացնել կյանքի իրավունքի վերաբերյալ թվով 15 իրազեկման ակցիա,
- մշակել եւ գորամասերում ու զինկոմիսարիատներում տարածել մարդու իրավունքների վերաբերյալ առնվազն 3 տեղեկատվական նյութ, այդ թվում՝ իրավունքների պաշտպանության միջոցների մասին,
- մշակվել եւ զանգվածային լրատվության միջոցներով տարածել զինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ առնվազն 3 տեսաձայնագրություն:

Ակնկալվում է, որ այս տեղեկատվական միջոցառումների իրականացմամբ եւ կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գորակոչիկների ու զինծառայողների իրազեկվածության բարձրացմամբ կնվազեն ՉՈՒ-ում մահվան դեպքերը:

Գործողության կատարման պատասխանատու մարմինը ՀՀ պաշտպանության նախարարությունն է, համակատարող մարմինները՝ Հանրային հեռուստառադիոընկերության խորհուրդը՝ համաձայնությամբ, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը՝ համաձայնությամբ, ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

Ֆինանսավորումը կատարվում է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները. ընդհանուր դիտարկումներ

Գործողության նկարագրում առկա չեն բանակում մահվան դեպքերի թվերի նվազեցման վրա զինկոմիսարիատներում ու գորամասերում իրազեկման ակցիաների, տեղեկատվական նյութերի եւ ՉԼՄ-ներով դրանց վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների տարածման միջոցառումների ազդեցությունը գնահատելու չափորոշիչները:

Մշտադիտարկման արդյունքները. պաստառներ

Ըստ ՊՆ գրության՝ Երեւանում Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակի եւ ՀՀ ՊՆ մարդու իրավունքների եւ բարեվարքության կենտրոնի համագործակցությամբ մշակվել է կյանքի իրավունքի թեմայով տեղեկատվական պաստառի նմուշը, որը նախատեսվել է տպագրվել մինչեւ 2020թ. հունիսի 15-ը:⁶² Ավելի ուշ՝ հուլիսի 16-ի դրությամբ, կյանքի

⁶² ՊՆ/510-ԳԶ/1739-20, 2 հունիսի 2020թ.

իրավունքի թեմայով պաստառները մշակվել, տպագրվել եւ փակցվել են զորամասերում, ռազմական ոստիկանության բաժիններում, բաժանմունքներում, կարգապահական վաշտերում եւ զորակոչային եւ զորահավաքային համալրման տարածքային ստորաբաժանումներում՝ զորակոչիկների համար տեսանելի վայրերում:⁶³ Եվրոպայի խորհրդի երեւանյան գրասենյակի կայքում, սակայն, նշվում է պաստառները միայն զորամասերին եւ զինկոմիսարիատներին տրամադրելու մասին:⁶⁴ 2020թ. օգոստոսի 28-ի դրությամբ, ինչպես տեղեկացրել է պաշտպանության նախարարությունը, զինված ուժերի բոլոր զորամասերում եւ զորակոչային եւ զորահավաքային ծառայության բոլոր տարածքային ստորաբաժանումներում զինծառայողների եւ զորակոչիկների համար տեսանելի վայրերում փակցված են եղել կյանքի իրավունքի թեմայով պաստառները:⁶⁵

Խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի արգելքին նվիրված պաստառի նմուշը 2020թ. հուլիսի 16-ի գտնվել է մշակման փուլում:⁶⁶ Եւ երեւանյան գրասենյակի կայքից տեղեկանում ենք, որ 2020թ. հուլիսի 22-ին այդ պաստառներն արդեն տպագրվել են:⁶⁷ Ըստ ՊՆ գրության՝ խոշտանգումների արգելքին նվիրված պաստառները 2020թ. օգոստոսի 28-ի դրությամբ առաքվել են ՁՈւ զորամասեր եւ զորակոչային եւ զորահավաքային համալրման ծառայության (2 եւ 2ՅԾ) բոլոր տարածքային ստորաբաժանումներ:⁶⁸ 2 եւ 2ՅԾ տարածքային ստորաբաժանումների 25% եւ զորամասերի 45%-ում զինծառայողների եւ զորակոչիկների համար տեսանելի վայրերում արդեն փակցվել են խոշտանգումների արգելքի թեմայով պաստառները:⁶⁹ Չորամասերի եւ զինկոմիսարիատների ընտրության սկզբունքի մասին տեղեկատվություն չի տրամադրվել:

Մարդու իրավունքների վերաբերյալ պաստառների առկայության դիտարկման նպատակով՝ «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի մշտադիտարկող խումբը 2020թ. օգոստոս ամսին այցելել է զինկոմիսարիատներ երեւանում եւ բոլոր մարզերում: Կյանքի իրավունքին նվիրված պաստառները փակցված են եղել դիտարկված 39 զինկոմիսարիատներից կամ տարածքային ստորաբաժանումներից 35-ում: Արարատի, Մասիսի եւ Ստեփանավանի բաժանմունքներում բացակայել են կյանքի իրավունքի վերաբերյալ պաստառները: Խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի արգելքին նվիրված պաստառը փակցված է եղել դիտարկված 39 զինկոմիսարիատներից կամ տարածքային ստորաբաժանումներից 30-ում: Աբովյանի, Երեւանի երկրորդ զինկոմիսարիատներում, Ապարանի, Թալինի, Ճամբարակի, Նաիրիի, Ախուրյանի, Աշոցքի բաժանմունքներում բացակայել են խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի վերաբերյալ պաստառները: Միայն մեկ դեպքում՝

⁶³ ՊՆ/510-ԳՔ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

⁶⁴ Եւ երեւանյան գրասենյակ, [Հայաստանի զորամասերին եւ զինկոմիսարիատների կտրամադրվեն զորակոչիկներին եւ ծառայողների համար մշակված կյանքի իրավունքի վերաբերյալ պաստառի 1000 օրինակ](#), 29 մայիսի 2020թ.

⁶⁵ ՊՆ/510-ԳՔ/2709-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

⁶⁶ ՊՆ/510-ԳՔ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

⁶⁷ Եւ երեւանյան գրասենյակ, [Տպագրվել է Հայաստանի զորակոչիկների եւ զինծառայողների համար մշակված խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի արգելքի մասին պաստառի հազար օրինակ](#), 22 հուլիսի 2020թ.

⁶⁸ ՊՆ/510-ԳՔ/2709-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

⁶⁹ նույն տեղում.

Երեւանի երկրորդ զինկոմիսարիատում, մշտադիտարկողին չեն թույլատրել մուտք գործել զինկոմիսարիատի տարածք:

Կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գորակոչիկների եւ զինծառայողների իրազեկվածության բարձրացման գործողության իրականացմանն աջակցում է Եվրոպայի խորհրդի «Մարդու իրավունքները եւ կանայք Հայաստանի զինված ուժերում» ծրագիրը:⁷⁰

Ինչ վերաբերում է Արցախի գորամասերում կյանքի իրավունքի եւ խոշտանգումների արգելի վերաբերյալ պաստառների փակցմանը, ՊՆ-ն կշել է, որ դրանք իր նախաձեռնությամբ նաեւ առաքվել են Արցախի ՊԲ գորամասեր: Հաշվի է առնվել այն հանգամանքը, որ պաստառները տպագրվել են անհրաժեշտ թվաքանակից ավել եւ պարունակում են այնպիսի տեղեկատվություն, որը վերաբերում է մարդու իրավունքներին, մասնավորապես՝ կյանքի իրավունքին, խոշտանգումների արգելքին, կյանքի իրավունքի պաշտպանությանն առ ոլորտում պետությունների պարտավորություններին:⁷¹

ՄԻՊ եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակի՝ պաստառների մշակման գործում ներգրավվածության մասին տեղեկություններ «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնի չեն:

Ըստ ՊՆ գրության՝ պաստառների մշակման աղբյուրներ են հանդիսացել 1948թ. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, 1950թ. Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան, 1966թ. Քաղաքական եւ քաղաքացիական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, 1984թ. Խոշտանգումների եւ այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ կոնվենցիան, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրությունը եւ այլ իրավական ակտեր:⁷²

Պաստառների հեղինակների մասին տեղեկություններ «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնի չեն:

Պաստառների բովանդակությունը

Կյանքի իրավունքին նվիրված պաստառի նմուշը հասանելի է առցանց:⁷³ Պաստառը պարունակում է տեղեկատվություն յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքի, դրա պաշտպանության ոլորտում պետության պարտավորությունների մասին՝ այդ թվում, գորակոչի եւ զինվորական ծառայության ժամանակ: Պաստառում ներառված են նաեւ այն մարմինների տվյալները, որոնց զինծառայողը կարող է դիմել իրավունքի խախտման դեպքում:

Խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի արգելքի մասին պաստառը ներառում է տեղեկատվություն խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի

⁷⁰ Եւ երեւանյան գրասենյակ, [Հայաստանի գորամասերին եւ զինկոմիսարիատների կտրամադրվեն գորակոչիկներին եւ ծառայողներին համար մշակված կյանքի իրավունքի վերաբերյալ պաստառի 1000 օրինակ](#), 29 մայիսի 2020թ.

⁷¹ ՊՆ/510-ԳՔ/2709-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

⁷² ՊՆ/510-ԳՔ/2709-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

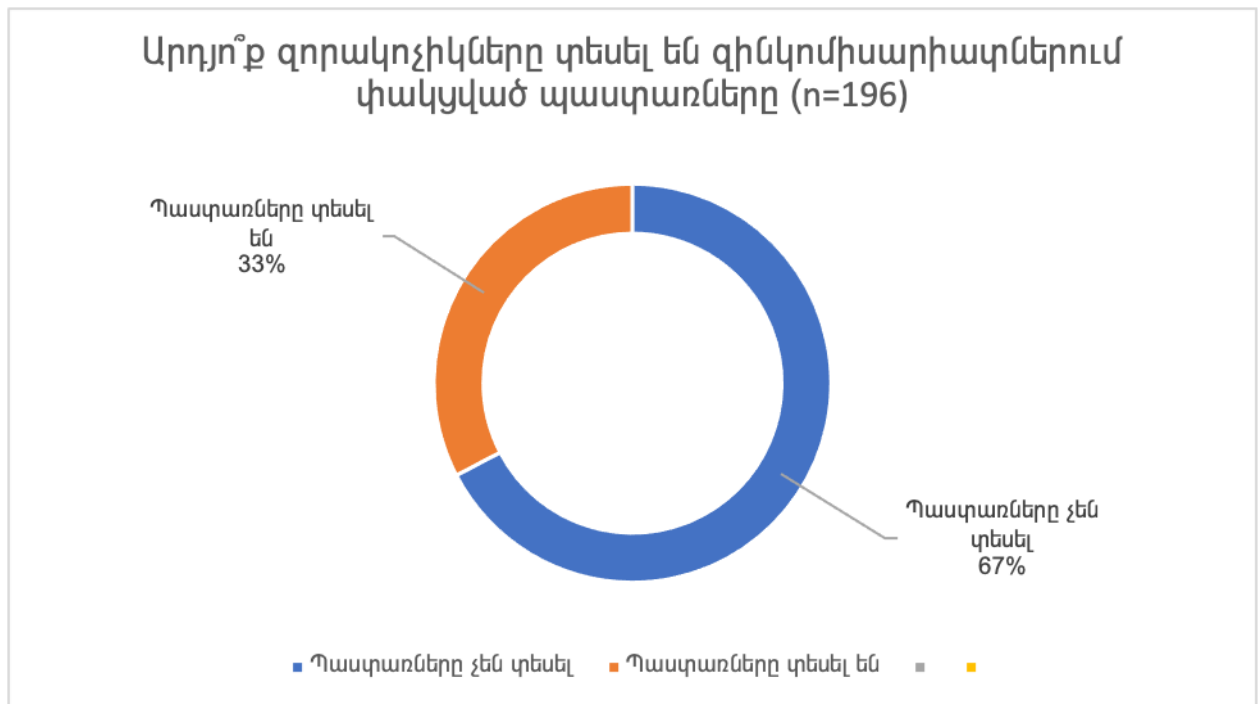
⁷³ *Տես՝* կյանքի իրավունքին նվիրված պաստառը [այստեղ](#).

սահմանումների, զինված ուժերի անձնակազմին խոշտանգումից եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերից զերծ պահելու պետության պարտականությունների վերաբերյալ: Պաստառում ներկայացվում են նաեւ այն մարմինների տվյալները, որոնց հետ կարելի է կապվել խոշտանոգումներից եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերից զերծ մնալու իրավունքի խախտման դեպքում:⁷⁴

Պաստառների տեսանելիությունը եւ արդյունավետությունը

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի մշտադիտարկող խումբը, 2020թ. օգոստոս ամսին իրականացրել է դիտարկումներ եւ զորակոչիկների շրջանում հարցազրույցներ անցկացրել Երեւանի եւ բոլոր մարզերի զինկոմիսարիատներում ու տարածքային ստորաբաժանումներում: Խմբի նպատակն է եղել պարզել՝ արդյո՞ք զորակոչիկները տեսել են զինկոմիսարիատներում փակցված պաստառներ, եւ եթե այո՝ որքանով են դրանք օգտակար համարել:

Հարցված 196 քաղաքացուց 132 (67%) ասել են, որ զինկոմիսարիատում չեն տեսել մարդու իրավունքների վերաբերյալ պաստառներ, իսկ՝ 64-ը (33%) տեսել են: (Տե՛ս նկ. 1)

Պաստառները նկատած հարցվածների կեսը նշել է, որ չի կարդացել դրանք: Հարցված զորակոչիկների կեսը պաստառների գոյության մասին տեղեկանալուց հետո նաեւ հրաժարվել է տեղում գնալ եւ կարդալ դրանք: Պաստառներին ծանոթանալու պատրաստակամություն է հայտնել 17%-ը, ովքեր այնուհետեւ նշել են, որ սովորեցին, որ վերադասը կամ այլ զինծառայողներ չեն կարող իրենց կամ այլ զինծառայողների

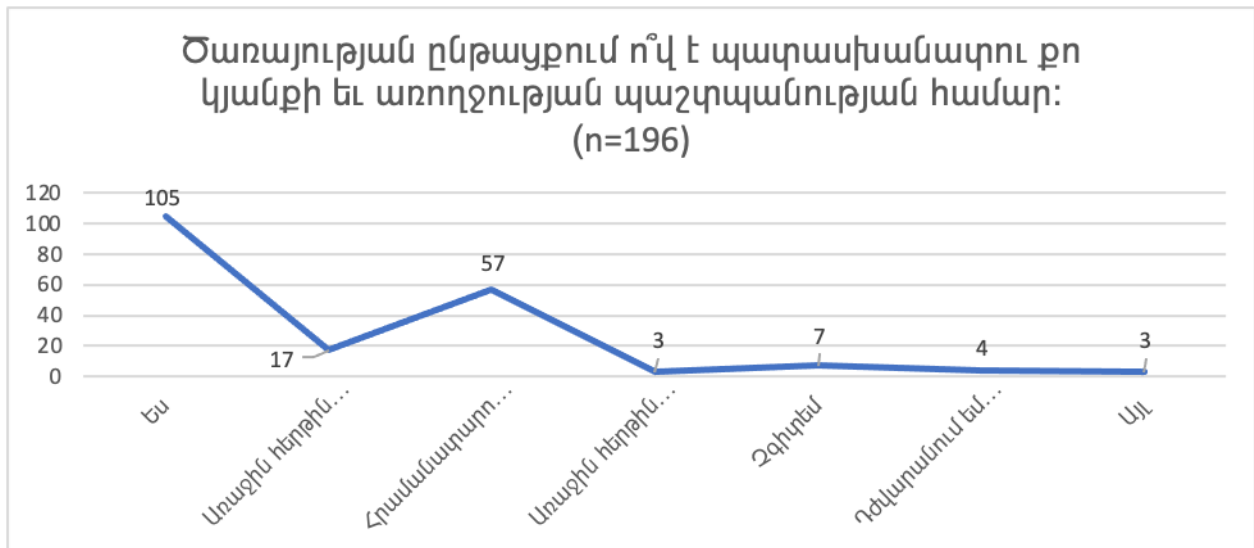
⁷⁴ Եւ Երեւանյան գրասենյակ, [Տպագրվել է Հայաստանի զորակոչիկների եւ զինծառայողների համար մշակված խոշտանոգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի արգելքի մասին պաստառի հազար օրինակ](#), 22 հուլիսի 2020թ.

նկատմամբ բռնություն կիրառել, ինչպես նաև այն մասին, որ զինծառայողները կարող են անվճար բժշկական օգնություն ստանալ: Ոմանք նշել են նաև, որ իմացան՝ ինչ մարմինների կարող են դիմել իրենց խախտված իրավունքների վերականգնման համար: Հարցվածների 9%-ը նշել է, որ բանակում պաստառները դժվար թե օգնեն:

Հետաքրքրական է, որ մշտադիտարկող խմբի հարցման արդյունքում պարզվել է, որ 196 զորակոչիկից 122-ը (մոտ 62%) գտնում են, որ միայն իրենք, կամ առաջին հերթին իրենք են պատասխանատու զինվորական ծառայության ընթացքում իրենց կյանքի եւ առողջության պաշտպանության համար: 60-ը (մոտ 30,5%) գտնում են, որ իրենց կյանքի եւ առողջության պաշտպանության համար պատասխանատու է, կամ առաջին հերթին պատասխանատու է պետությունը:

Ծառայության ընթացքում ո՞վ է պատասխանատու քո կյանքի եւ առողջության պաշտպանության համար հարցին զորակոչիկները պատասխանել են հետևյալ կերպ. (Տե՛ս նկ. 2)

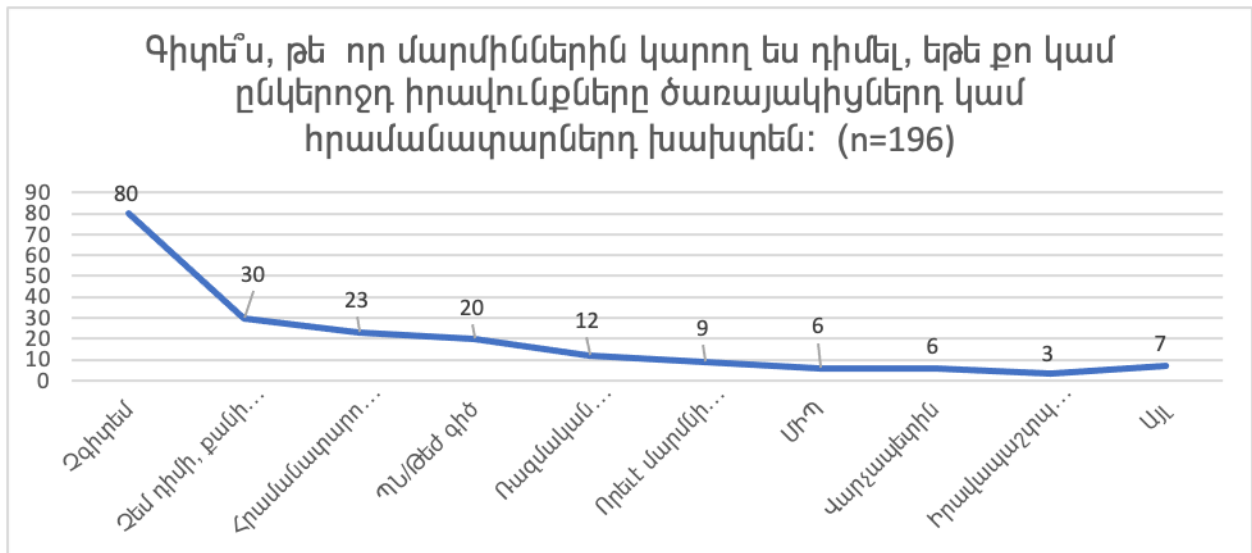
- Ես՝ 105 հոգի (53.5%),
- Առաջին հերթին ես, հետո նաև հրամանատարությունը՝ 17 հոգի (8.6%)
- Հրամանատարությունը, ՊՆ-ն, պետությունը՝ 57 հոգի (29%)
- Առաջին հերթին հրամանատարությունը, հետո նաև ես՝ 3 հոգի (1.5%)
- Չգիտեմ՝ 7 հոգի (3.5%)
- Դժվարանում եմ պատասխանել՝ 4 հոգի (2%)
- Այլ՝ 3 հոգի (1.5%)

Այն հարցին, թե արդյոք տեղյակ են, թե որ մարմիններին կարող են դիմել զինվորական ծառայության ընթացքում ծառայակիցների կամ հրամանատարության կողմից իրենց կամ իրենց ընկերների իրավունքների խախտելու դեպքում, հարցվող զորակոչիկները պատասխանել են հետևյալ կերպով. (Տե՛ս նկ. 3)

- Չգիտեմ՝ 80 հոգի (40,8%),
- Չեմ դիմի, քանի որ մեկ է չեն օգնի՝ 30 հոգի (15,3%),
- Հրամանատարությանը, վերադասին՝ 23 հոգի (11,7%),

- ՊՆ/Թեժ գիծ` 20 հոգի (10,2%),
- Ռազմական ուստիկանություն` 12 հոգի (6,1%),
- Որեւէ մարմնի դիմելու կարիք չի լինի` 9 հոգի (4,5%),
- ՄԻՊ` 6 հոգի (3%),
- Վարչապետին` 6 հոգի (3%),
- Իրավապաշտպան կազմակերպություններին` 3 հոգի (1,5%),
- Այլ` 7 հոգի (3,5%):

Չնայած որ պաստառների բովանդակությունը օգտակար է եղել կյանքի իրավունքի եւ խոշտանգումներից ու վատ վերաբերմունքի այլ ձևերից զերծ մնալու իրավունքի մասին իրազեկելու տեսանկյունից, սակայն գինկոմիսարիատներում դրանց փակցված լինելը գորակոչիկների մեծ մասը չի նկատել, նկատածների կեսը` դրանք չի կարդացել: Հարցվածների կեսը նաեւ հրաժարվել է տեղում գնալ եւ կարդալ դրանք: Հետեւաբար, մշտադիտարկող խմբի համար պարզ չէ, թե որքանով է պաստառների փակցնելը գինկոմիսարիատում նպաստում գորակոչիկների շրջանում իրենց իրավունքների վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացմանը:

Մշտադիտարկման արդյունքները. կյանքի իրավունքի վերաբերյալ իրազեկման ակցիաներ

Պաշտպանության նախարարությունից ստացած տեղեկության համաձայն` 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին զորամասերում եւ գինկոմիսարիատներում կյանքի իրավունքի վերաբերյալ իրազեկման ակցիաներ չեն իրականացվել` պայմանավորված համաճարակային սահմանափակումներով, սակայն ստորաբաժանման ղեկավարներին համապատասխան հանձնարարական է տրվել, որպեսզի ստորաբաժանման իրավաբանների ներգրավմամբ իրականացվի իրազեկում,

մասնավորապես այն մասին, որ յուրաքանչյուր քաղաքացու/զինծառայողի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով:⁷⁵

Չեկույցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին տեղեկություններ չեն տրամադրվել Արցախի ՊԲ զորամասերում իրազեկման ակցիաների անցկացման վերաբերյալ:

Տեղեկություններ չեն տրամադրվել նաեւ նման իրազեկման ակցիաների իրականացման գործում միջազգային եւ (կամ) տեղական կազմակերպությունների հետ համագործակցության մասին:

ՄԻՊ գրասենյակից նշել են, որ ՄԻՊ աշխատակազմը, որպես աշխատանքային գործունեության սկզբունք՝ զորամասեր մշտադիտարկման այցեր իրականացնելիս ունենում է առանձնագրույցներ, այդ թվում նաեւ իրազեկման աշխատանքներ է իրականացնում զինծառայողների շրջանում:⁷⁶

«Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ն չի ստացել նաեւ տեղեկություններ այն մասին, թե ինչ են իրենցից ներկայացում իրազեկման ակցիաները, ինչ եղանակով ու ինչ ժամանակացույցով են դրանք իրականացվելու, որքան են տեւելու, ինչ նյութեր են օգտագործվելու դրանց ժամանակ եւ ովքեր են նյութերի հեղինակները, ինչպես նաեւ որն է եղել զորամասերի եւ (կամ) զինկոմիսարիատների՝ նման ակցիաների մեջ ներառելու սկզբունքը:

Ի պատասխան այն հարցին՝ արդյո՞ք կարելի է տեղում մշտադիտարկել իրազեկման ակցիաների ընթացքը, պաշտպանության նախարարությունից նշել են, որ մշտադիտարկման նպատակով իրազեկման ակցիաներին քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցության հարցին անդրադարձ կկատարվի ակցիաների իրականացման ընթացքում:⁷⁷

Մշտադիտարկող խմբի համար պարզ չէ զորամասերում եւ զինկոմիսարիատներում իրականացվելիք կյանքի իրավունքի վերաբերյալ իրազեկման ակցիաների էությունը: Մասնավորապես՝ ի՞նչ է նշանակում իրազեկման ակցիա, ի՞նչ միջոցառումներ է ներառում, ի՞նչ մեթոդներով են այդ ակցիաներն իրականացվելու եւ ինչպե՞ս է չափվելու դրանց ազդեցությունը բանակում մահվան դեպքերի թվի փոփոխության վրա: Չափելիության հարց նաեւ առաջացել է զորամասերում ու զինկոմիսարիատներում մարդու իրավունքների վերաբերյալ տեղեկատվական նյութերի մշակման ու տարածման, ինչպես նաեւ զանգվածային լրատվության միջոցներով զինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների հետ կապված:

Մշտադիտարկման արդյունքները. մարդու իրավունքների վերաբերյալ տեղեկատվական նյութերի տարածում

Ինչպես տեղեկացրել են պաշտպանության նախարարությունից, 2020թ. օգոստոսի 31-ի դրությամբ՝ մարդու իրավունքների՝ այդ թվում՝ իրավունքների պաշտպանության

⁷⁵ ՊԼ/510-ԳՔ/2709-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

⁷⁶ ՄԻՊ, 01/13.7/4678-20, 28 սեպտեմբերի 2020թ.

⁷⁷ ՊԼ/510-ԳՔ/2709-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

միջոցների վերաբերյալ առնվազն 3 տեղեկատվական նյութեր, որոնք նախատեսված են եղել տարածել զորամասերում ու զինկոմիսարիատներում, մշակված չեն եղել:⁷⁸

Չեկոլցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին հայտնի չեն Արցախի զորամասերում եւ (կամ) զինկոմիսարիատներում դրանց տարածման, նյութերի մշակման գործում միջազգային կամ տեղական կազմակերպությունների հետ համագործակցության, ՄԻՊ-ի, ՄԻԵԴ-ում ՅՅ ներկայացուցչի գրասենյակների ներգրավվածության, նյութերի տարածման եղանակների, զորամասերի եւ (կամ) զինկոմիսարիատների ընտրության սկզբունքի մասին տեղեկություններ:

Մշտադիտարկման արդյունքները. գինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների տարածում

Ըստ ՊՆ գրության՝ 2020թ. օգոստոսի 31-ի դրությամբ՝ նախատեսված առնվազն 3 տեսաձայնագրությունները գինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ դեռեւս մշակված չեն եղել:⁷⁹

ՅՅ հանրային հեռարձակողի խորհուրդը գրությամբ «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ն տրամադրել է թվով 9 ռեպորտաժների հղումներ, որոնք եթեր են հեռարձակվել Հանրային հեռուստաընկերության «Առաջին ալիքի» «Լուրեր» թողարկումներում 2020թ. հունվարից մինչեւ օգոստոս ընկած ժամանակահատվածը:⁸⁰

Տվյալ ռեպորտաժներից երեքը վերաբերում են, մասնավորապես, բանակում ոչ մարտական պայմաններում մի շարք ժամկետային զինծառայողների մահվան դեպքերին: 2020թ. հունվարի 18-ի ռեպորտաժը նվիրված է բանակում ոչ մարտական պայմաններում 2016թ. հուլիսի 3-ին հրազենային վնասվածքից մահացած շարքային Արսեն Մխիթարյանի գործին, որն, ըստ պաշտոնական վարկածի, որակվել էր որպես ինքնասպանություն: Չինծառայողի ծնողները եւ փաստաբանը պնդում են, որ գործի բացահայտման համար քննիչները պատշաճ գործունեություն չեն իրականացնում, եւ պահանջում, որպեսզի պարզվեն իրենց որդու մահվան իրական հանգամանքները, պատճառները եւ մեղավորները:⁸¹

2020թ. փետրվարի 20-ի ռեպորտաժում զինծառայողների ծնողները՝ «Սեւազգեստ մայրերը», ՅՅ կառավարության շենքի դիմաց պահանջում են հանդիպում վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի հետ: Ազգային ժողովի փոխխոսնակ Ալեն Սիմոնյանը խոստանում է ծնողների պահանջը փոխանցել վարչապետին:⁸²

2020թ. հուլիսի 3-ի ռեպորտաժը վերաբերում է բանակում ոչ մարտական պայմաններում մահացած զինծառայողների ծնողների հետ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի հունիսի 13-ի հանդիպմանը: Վերջինս առաջարկում է զինծառայողների ծնողներին ուսումնասիրել գործերը վերջիններիս եւ վարչապետի կողմից

⁷⁸ ՊՆ/510-ԳԲ/2710-2020, 31 օգոստոսի 2020թ.

⁷⁹ Լույն տեղում.

⁸⁰ ՅՅ Հանրային հեռարձակողի խորհուրդ, խորհրդի նախագահ, 01/1152/1-2020, 4 դեպտեմբերի 2020թ.

⁸¹ Առաջին ալիք, [Սպանություն էր, թե՞ ինքնասպանություն. զինվորի մահվան հանգամանքները ու կես տարի անց չի բացահայտվել](#), 18 հունվարի 2020թ.

⁸² Առաջին ալիք, [«Լուրեր» 20.02.2020](#), 20 փետրվարի 2020թ., 8:19 րոպեից.

ներկայացված երեքական իրավաբանների կողմից: Ձեռավորված խումբը քննում է 8 գործ՝ այդ թվում՝ Արսեն Մխիթարյանի վերոնշյալ գործը: Ծնողները իրենց վստահությունն են հայտնում վարչապետին, որպեսզի գործընթացը սկսվի, եւ հույս հայտնում, որ նախաձեռնությունը կստանա դրական արդյունք:⁸³

Երկու՝ 2020թ. մայիսի 2-ի եւ օգոստոսի 31-ի ռեպորտաժներ, սվիրված են Արցախի պաշտպանության բանակի զորամասերում ներդրված սննդի ապահովման նոր համակարգին,⁸⁴ ինչպես նաեւ ՀՀ վարչապետի եւ Արցախի նախագահի այցելությանը զորամասերից մեկ:⁸⁵ Ըստ նոր կարգավորումների՝ բանակի զորամասերում սնունդն ապահովում է մասնավոր ընկերությունը, իսկ զինվորներն այլեւս չեն իրականացնում ճաշարանի ներքին վերակարգի ծառայություն:

2020թ. ապրիլի 19-ի ռեպորտաժում ներկայացվում է «Հայրենիքի պաշտպանի» կենտրոնի բուժաշխատողների եւ բուժվող զինծառայողների ամօրյան Covid-19-ի պայմաններում՝ ներառյալ մեկուսացման միջոցները:⁸⁶

2020թ. հուլիսյան դեպքերի առթիվ երկու ռեպորտաժ է ուղարկվել, որոնցում Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն հայեց կաթողիկոսը,⁸⁷ նախագահ Արմեն Սարգսյանը, այցելում են վիրավոր զինծառայողներին, ՊՆ-ին հղում կատարելով՝ մանրամասներ է ներկայացվում վիրավորների առողջական վիճակի մասին:⁸⁸

2020թ. օգոստոսի 6-ի ռեպորտաժը սվիրված է «Զինծառայողների ապահովագրության հիմնադրանի» ստեղծման գաղափարին, գործունեության եւ փոխհատուցում ստանալու մանրամասներին:⁸⁹

Վերոնշյալ տեսաձայնագրությունները՝ ռեպորտաժները, որոշակի առումով ներառում են մարդու իրավունքներին առնչվող թեմաներ, ինչպիսիք են բանակում ոչ մարտական պայմաններում զինծառայությունների մահացության դեպքերի արդար քննությունը, պետության պարտավորությունները կյանքի իրավունքի նյութական եւ ընթացակարգային ասպեկտների հետ կապված, սննդի եւ բուժսպասարկման պատշաճ կազմակերպումը՝ որպես զինծառայողների առողջության իրավունքի ապահովման միջոց: Սակայն զինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ առնվազն 3 տեսաձայնագրությունների տարածումը նախանշված է որպես

⁸³ Առաջին ալիք, [Չոկված զինծառայողների քրեական գործերը կուսումնասիրել հարագատների եւ վարչապետի ներկայացրած 6 իրավաբան](#), 3 հուլիսի, 2020թ.

⁸⁴ Առաջին ալիք, [Արցախի եւս մեկ զորամաս անգամ սննդի ապահովման նոր համակարգին](#), 2 մայիսի 2020թ.

⁸⁵ Առաջին ալիք, [Փաշինյանն ու ԱՀ նախագահը ՊԲ զորամասերից մեկում ներկա են գտնվել նորակառույց ճաշարանի բացմանը](#), 31 օգոստոսի 2020թ.

⁸⁶ Առաջին ալիք, [Հայրենիքի պաշտպանի կենտրոնից 1 ամիս տուն չեն գնացել բժիշկ, քուժքույր, խոհարար. Բեռլինի պատ երեւանում](#), 19 ապրիլի 2020թ.

⁸⁷ Առաջին ալիք, [Լուրեր. Գլխավոր թողարկում, 22.07.2020](#), 22 հուլիսի 2020., 8:19 րոպեից.

⁸⁸ Առաջին ալիք, [Իրավիճակ սահմանին, Լուրեր. Հատուկ թողարկում](#), 18.07.2020, 18 հուլիսի 2020թ., 42:22 րոպեից.

⁸⁹ Առաջին ալիք, [2020 թ. Զինծառայողների ապահովագրության հիմնադրամին սվիրաբերվել է 600 հազար դոլար](#), 6 օգոստոսի 2020թ.

անմիջական արդյունք կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գորակոչիկների եւ զինծառայողների իրազեկվածությունը բարձրացնելու գործողության իրականացման համատեքստում: Մշտադիտարկող խումբը գտնում է, որ տվյալ գործողության նպատակն է, որպեսզի գորակոչիկները եւ զինծառայողները ավելի լավ իրազեկված լինեն իրենց իրավունքներին եւ դրանց խախտման դեպքում արդյունավետ պաշտպանության միջոցներին: Հետեւաբար, այս գործողության պահանջները կարող էին բավարարել այնպիսի տեսաձայնագրություններ, որոնք մշակված կլինեին մարդու իրավունքների համապատասխան մասնագետների հետ համատեղ եւ կպարունակեին տեղեկություններ կյանքի իրավունքի ապահովման գործում պետության պարտավորության, իրավունքի խախտումների դեպքում դրանց վերացման ու վերականգնման համար գործնական մեխանիզմների մասին: 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին տարածված տեսաձայնագրությունները ռեպորտաժների տեսքով միայն որոշ առումով են ներառում զինված ուժերում մարդու իրավունքներին վերաբերող տեղեկություններ, եւ իրենց եռթյամբ չեն հանդիսանում գորակոչիկների ու զինծառայողների համար իրենց իրավունքների եւ դրանց պաշտպանության համար արդյունավետ մեխանիզմների մասին իրազեկման միջոցառումներ:

Գործողություն 3

Չինված ուժերում ամրապնդել հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտը

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳՃ կյանքի իրավունքի ապահովմանն ուղղված երրորդ գործողությամբ նախատեսվել է 2020-2022թթ. ընթացքում զինված ուժերում ամրապնդել հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտը, որով ակնկալվում է նվազեցնել ՁՈւ-ում ոչ կանոնադրային հարաբերությունների հետեւանքով մահվան դեպքերը: Նման մթնոլորտի ամրապնդման համար ակնկալվում է

- ուսումնասիրություն կատարել ՁՈւ-ում անհանդուրժողականության դրսեւորումների պատճառների, նպաստող գործոնների եւ դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ,
- ինչպես նաեւ Ձորամասերի 30%-ում կազմակերպել հոգեբանների դասախոսություններ:

Գործողության կատարման համար պատասխանատու մարմինը ՀՀ պաշտպանության նախարարությունն է, իսկ համակատարող մարմինները՝ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը՝ համաձայնությամբ, ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

Ֆինանսավորումը կատարվում է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները. ընդհանուր դիտարկումներ

Պաշտպանության նախարարությունից տեղեկացրել են, որ կորոնավիրուսային վարակի ներթափանցման վտանգով պայմանավորված՝ Չինված ուժերում հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտի ապահովման գործողության համատեքստում չի կատարվել նախատեսված ուսումնասիրությունը՝ ՁՈւ-ում անհանդուրժողականության դրսեւորումների պատճառների, նպաստող գործոնների եւ դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ: Նույն պատճառով չեն կազմակերպվել նաեւ Ձորամասերում հոգեբանների դասախոսությունները:⁹⁰

Մշտադիտարկման արդյունքները. ուսումնասիրություն

Ըստ պաշտպանության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ 2020թ. հունիսի 4-ի դրությամբ ՄԻՊ ռազմավարությամբ 2020-2022թթ. ԳՃ նախատեսված միջոցառումների կատարումն ապահովելու նպատակով ընդունվել է պաշտպանության նախարարի հրաման, որով սահմանվել է ստորաբաժանումների կողմից իրականացվելիք միջոցառումների պլան-ժամանակացույց եւ յուրաքանչյուր

⁹⁰ ՊՆ/510-ԳԲ/1793-20, 4 հունիսի 2020թ.; ՊՆ/510-ԳԲ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.; ՄԻՊ, 01/13.7/4678-20, 28 սեպտեմբերի, 2020թ.

միջոցառման կատարման համար նշանակվել է պատասխանատու ստորաբաժանում՝ այդ թվում նաեւ ՉՈւ-ում անհանդուրժողականության դրսեւորումների պատճառների, նպաստող գործոնների եւ դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ ուսումնասիրությունն իրականացնելու համար:⁹¹ Պլան-ժամանակացույցի վերաբերյալ մանրամասնություններ չեն տրամադրվել:

2020թ. հունիսի 16-ի դրությամբ, ըստ «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին ուղարկած պաշտպանության նախարարության գրության, զինված ուժեր է առաքվել վերլուծական նյութ ոչ կանոնագրային փոխհարաբերությունների դրսեւորման դեպքերը ծնող պատճառների քննարկման եւ գործուն միջոցներ ձեռնարկելու անհրաժեշտության վերաբերյալ:⁹²

2020թ. սեպտեմբերի 2-ի դրությամբ զինված ուժերի համապատասխան վարչության կողմից զորամասերում պայմանագրային եւ ժամկետային պարտադիր զինծառայողների շրջանում անցկացվել են սոցիոլոգիական հարցումներ, որոնք վերլուծվել են եւ արդյունքներն ուղարկվել են զորամիավորումների, միավորումների եւ զորամասերի հրամանատարներին՝ անհրաժեշտ աշխատանքներ իրականացնելու նպատակով: Բացի այդ՝ նույն վարչության սպաների կողմից անցկացվել են դաստիարակչական աշխատանքներ ստորաբաժանման կազմով:⁹³ Չեկույցի հրապարակման պահին վերնշալ սոցիոլոգիական հարցումների եւ դաստիարակչական աշխատանքների վերաբերյալ մանրամասն տեղեկություններ հայտնի չեն:

2020թ. սեպտեմբեր ամսվա դրությամբ նաեւ չեն տրամադրվել տեղեկություններ ուսումնասիրության իրականացման ժամանակացույցի, մեթոդաբանության, հեղինակների, ուսումնասիրության կատարման գործում տեղական եւ միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցության, ՄԻՊ կամ ՄԻԵԴ-ում ՅՅ ներկայացուցչի գրասենյակի ներգրավվածության եւ ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա ձեռնարկվելիք գործողությունների վերաբերյալ:

Մշտադիտարկման արդյունքները. հոգեբանների դասախոսություններ

Ըստ պաշտպանության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ 2020թ. հունիսի 4-ի դրությամբ ՄԻՊ ռազմավարությամբ 2020-2022թթ. ԳԾ նախատեսված միջոցառումների կատարումն ապահովելու նպատակով ընդունվել է պաշտպանության նախարարի հրաման, որով սահմանվել է ստորաբաժանումների կողմից իրականացվելիք միջոցառումների պլան-ժամանակացույց եւ յուրաքանչյուր միջոցառման կատարման համար նշանակվել է պատասխանատու ստորաբաժանում՝ այդ թվում նաեւ հոգեբանների դասախոսություններն իրականացնելու համար:⁹⁴

Ըստ ՊՆ գրության՝ ՅՅ ՊՆ նախարարի հրամանի համաձայն՝ սեպտեմբերի 1-ից նոյեմբերի 28-ը կազմակերպվելու են սպա-հոգեբանների դասընթացներ, որոնց շրջանակներում սպա-հոգեբանների հետ նախատեսված է անցկացնել նաեւ

⁹¹ ՊՆ/510-ԳԶ/1793-20, 4 հունիսի 2020թ.

⁹² ՊՆ/510-ԳԶ/2230-2020, 16 հունիսի 2020թ.

⁹³ ՊՆ/510-ԳԶ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.

⁹⁴ ՊՆ/510-ԳԶ/1793-20, 4 հունիսի 2020թ.

«Հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտի ամրապնդում» թեմայով դասախոսություն: Դասախոսության նյութերում ներառված են դեպքերը, ծառայողական քննության օրինակները, որտեղ նշված են զորամասերի տեղակայման վայրերը եւ համարները, ուստի ուսումնական նյութերը հրապարակման ենթակա չեն:⁹⁵

2020թ. հուլիսի 16-ի դրությամբ, ըստ «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին ուղարկված պաշտպանության նախարարության գրության, «ԱՐԱՐ» քաղաքակրթական հետազոտությունների հիմնադրամի հետ համագործակցությամբ՝ մշակման փուլում են գտնվել հոգեբանների դասախոսությունների թեմաները:⁹⁶ Բացի «ԱՐԱՐ» հիմնադրամից՝ այլ տեղական կամ միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցության մասին տեղեկություններ չեն տրամադրվել:

Մշտադիտարկող խմբին չեն տրամադրվել տեղեկություններ զորամասերում հոգեբանների դասախոսությունների նյութերի, դրանց մշակման, մեթոդաբանության, անցկացնողների, դրանցում ՄԻՊ կամ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակի ներգրավման, դասախոսություններն անցկացնողների եւ թիրախային խմբերի, ինչպես նաեւ Արցախում տեղակայված զորամասերում հոգեբանների դասախոսությունների անցկացման վերաբերյալ:

Չորամասերում հոգեբանների դասախոսությունների կազմակերպումը ԳԾ-ում նշվում է որպես զինված ուժերում հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտի ամրապնդելու գործողության անմիջական ակնկալվող արդյունք:

Սակայն մշտադիտարկող խմբի կարծիքով, հոգեբանների դասընթացները պետք է դիտարկել ոչ այնքան որպես գործողության անմիջական արդյունք, այլ դրա կատարմանը հասնելու միջոց: Այսինքն՝ ոչ թե հանդուրժողականության ապահովման արդյունքում են հոգեբանները դասընթացներ անցնում, այլ հոգեբանների դասընթացները նպաստում են զինված ուժերում հանդուրժողականության ամրապնդմանը:

Գործողություն 4

Սահմանել զինված ուժերում մահվան դեպքերի արագ եւ թափանցիկ քննության վերաբերյալ իրազեկման չափորոշիչներ

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ կյանքի իրավունքի ապահովմանն ուղղված չորրորդ գործողությամբ նախատեսվել է սահմանել զինված ուժերում մահվան դեպքերի արագ եւ թափանցիկ քննության վերաբերյալ իրազեկման չափորոշիչներ:

Այս գործողությամբ ակնկալվում է նվազեցնել զինված ուժերում մահվան դեպքերի վերաբերյալ քրեական գործերով մինչդատական վարույթի ընթացքում մարդու իրավունքների խախտման դեպքերը: Դրա իրականացման համար ակնկալվում է

⁹⁵ ՊԼ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.

⁹⁶ ՊԼ/510-ԳՔ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

մինչեւ 2022թ. առաջին կիսամյակը ընդունել զինված ուժերում մահվան դեպքերի արագ եւ թափանցիկ քննության վերաբերյալ գերատեսչական ակտեր (ուղեցույցներ)՝ քննչական եւ դատավարական գործողությունների վերջնաժամկետների, եղանակների, տուժողների իրավահաջորդների/ ներկայացուցիչների եւ հանրությանը իրազեկման պարբերականության վերաբերյալ:

Գործողության կատարման եւ անմիջական արդյունքի համար որպես պատասխանատու մարմին է սահմանվել ՀՀ գլխավոր դատախազությունը՝ համաձայնությամբ, իսկ համակատարող մարմիններն են արդարադատության նախարարությունը, պաշտպանության նախարարություն, ՀՀ քննչական կոմիտեն՝ համաձայնությամբ, ՀՀ ոստիկանությունը, ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը: Ըստ ԳՏ փաստաթղթի՝ ֆինանսավորումը կատարվելու է օրենքով չարգելված աղբյուրներից, իսկ պետական բյուջեից ֆինանսավորում չի պահանջվում:

Մշտադիտարկման արդյունքները

2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն չի մշտադիտարկել տվյալ գործողության կատարման ընթացքը, քանի որ դրա վերջնաժամկետը սահմանվել է 2022թ. առաջին կիսամյակը:

ՀՀ Չինված ուժերում Կյանքի իրավունքի ապահովմանն ուղղված առաջարկներ

- Անհրաժեշտ է սահմանել չափելի նպատակ զինված ուժերում մահվան դեպքերի նվազեցման եւ դրանց վերաբերյալ գործերի քննության ավելացման առումով՝ ի հավելումն ներկա իրավիճակին վերաբերող ելակետային տվյալների սահմանման:
- Կյանքի իրավունքի նյութական եւ ընթացակարգային ասպեկտների մասին փաստաբանների խորը գիտելիքները եւ գործնական հմտությունները հավելյալ երաշխիք են կյանքի իրավունքի խախտման դեպքերով տուժողների իրավունքների պաշտպանության եւ իրենց դատավարական իրավունքների խախտումները կանխելու տեսանկյունից: Սա հատկապես վերաբերում է զինված ուժերում կյանքի իրավունքի խախտումների դեպքերին, քանի որ տուժողների իրավունքներն ավելի խոցելի են դառնում ոլորտի զգայունության եւ գաղտնիք պարունակող տեղեկատվության հետ աշխատանքի առկայությամբ: Ուստի, անհրաժեշտ է փաստաբաններին եւս ներգրավել զինված ուժերում կյանքի իրավունքի թեմայով վերապատրաստումներում:
- Համաձայն ՀՀ-ում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին ՀՀ կառավարության 2020թ. մարտի 16-ի որոշման՝ Արտակարգ դրության ամբողջ ընթացքում դադարեցվել է ուսումնական կազմակերպություններում ուսումնական գործընթացը, բացառությամբ հեռավար ուսուցման: Այս սահմանափակումը չի տարածվել ռազմական ուսումնական հաստատությունների նկատմամբ:⁹⁷ Հետեւաբար, հնարավոր կարող էր լինել վերապատրաստումների կազմակերպումը կորոնավիրուսային համաճարակի պայմաններում՝ օգտվելով դասավանդման առցանց միջոցներից: Ուստի անհրաժեշտ է մշակել եւ կիրառել միջոցներ՝ այդ

⁹⁷ «Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դրություն հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N 298-Ն որոշում, 16 մարտի 2020թ.

թվում առցանց՝ Covid-19 համավարակի պայմաններում վերապատրաստումներն ու դասընթացներն անվտանգ իրականացնելու նպատակով:

- ՄԻՊ ԳԾ-ում անհրաժեշտ է ներառել միջազգային իրավունքին ու չափանիշներին համապատասխան կյանքի իրավունքի թեմայով առանձին վերապատրաստումներ քննիչների, դատախազների ու դատավորների համար:
- Անհրաժեշտ է մշակել եւ կիրառել հստակ չափորոշիչներ, որոնցով հնարավոր կլինի գնահատել զինկոմիսարիատներում ու զորամասերում իրազեկման ակցիաների, տեղեկատվական նյութերի եւ ՉԼՄ-ներով դրանց վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների տարածման միջոցառումների ազդեցությունը բանակում մահվան դեպքերի թվերի նվազման վրա:
- Անհրաժեշտ է պատրաստել ու տարածել այնպիսի տեսաձայնագրություններ, որոնք մշակված կլինեն մարդու իրավունքների համապատասխան մասնագետների հետ համատեղ եւ կպարունակեն տեղեկություններ կյանքի իրավունքի ապահովման գործում պետության պարտավորության, իրավունքի խախտումների դեպքում դրանց վերացման ու վերականգնման համար գործնական մեխանիզմների մասին:
- Պարզաբանել՝ զորամասերում եւ զինկոմիսարիատներում իրականացվելիք ինչ իրազեկման ակցիաների մասին է խոսքը ՄԻՊ ԳԾ-ում:
- Մշակել հստակ չափորոշիչներ՝ սահմանելու համար զինկոմիսարիատներում պաստառների փակցման ազդեցությունը մարդու իրավունքների վերաբերյալ զորակոչիկների իրազեկվածության բարձրացման վրա:
- Նախատեսել ՉՈւ-ում անհանդուրժողականության դրսևորումների պատճառների ուսումնասիրությունների կատարման եւ հոգեբանների դասընթացների անցկացման այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք թույլ կտան իրականացնել գործողությունները կորոնավիրուսային համաճարագի պայմաններում:
- Անհրաժեշտ է դիտարկել զորամասերում հոգեբանների դասախոսությունները ոչ թե որպես հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի ամրապնդման անմիջական արդյունք, այլ դրան հասնելու միջոց:
- Մշակել եւ կիրառել հստակ չափորոշիչներ՝ չափելու համար զինված ուժերում հոգեբանների դասախոսությունների կազմակերպման, ինչպես նաեւ ՉՈւ-ում անհանդուրժողականության դրսևորումների պատճառների, նպաստող գործոնների եւ դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ ուսումնասիրության կատարման ազդեցությունը ՉՈւ-ում անհանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտի ապահովման ու դրա հետեւանքով ՉՈւ-ում ոչ կանոդրային հարաբերությունների արդյունքում մահվան դեպքերի նվազման վրա:

ԽՈՇՏԱՆԳՈՒՄՆԵՐԻ ԱՐԳԵԼՔ

ՄԻՊ ռազմավարությունը նշում է, որ չնայած խոշտանգումների դեմ պայքարի ոլորտում վերջին տարիներին իրականացված օրենսդրական բարեփոխումներին եւ գործնականում դրանց կիրառման մեխանիզմների ներդրմանը, Հայաստանում դեռեւս ամկա են մի շարք օրենսդրական եւ գործնական բացեր ու խնդիրներ, որոնք հնարավորություն չեն տալիս ամբողջությամբ ապահովելու այս իրավունքի արդյունավետ պաշտպանությունն ու երաշխավորումը:⁹⁸

ՄԻՊ ռազմավարությամբ նշվում է, որ բացի պաշտոնական վիճակագրությամբ արտացոլված դեպքերից՝ խոշտանգումների բազմաթիվ դեպքեր կարող են մնալ անհայտ, եւ որ հանրությանը հայտնի դարձած խոշտանգման դեպքերը եւս մտահոգիչ է, իսկ դրանց մի մասը մնում է չբացահայտված:⁹⁹

ՄԻՊ ռազմավարությունում եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում տվյալներ չկան այն մասին, թե խոտանգման դեպքերի ի՞նչ պաշտոնական վիճակագրության մասին է խոսքը եւ ի՞նչ սկզբունով են նման դեպքերը դիտարկվել որպես «խոշտանգման դեպքեր»: Պարզ չէ նաեւ, թե ի՞նչ սկզբունքով են նման դեպքերը համարվել բացահայտված կամ չբացահայտված: 2020-2022թթ. ԳԾ-ով որպես նպատակ է դրվել դատարան ուղարկված խոշտանգման հիմքով հարուցված քրեական գործերի թվի առնվազն 5% աճ: Սակայն հարց է առաջանում՝ արդյո՞ք գործերի միայն դատարան ուղարկելու փուլը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ բացահայտվում են խոշտանգումների դեպքերը, որն էլ իր հերթին, ըստ ԳԾ-ի, հանգեցնելու է խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի դեպքերի նվազմանը:

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հատնի չեն այնպիսի դատական գործեր, որոնցում մեղավոր ճանաչված եւ դատապարտված լինի խոշտանգում իրականացրած որեւէ պաշտոնատար անձ՝ համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309.1 հոդվածի: Այսինքն՝ այստեղ մենք բախվում ենք ոչ միայն օրենսդրական, այլ նաեւ իրավակիրառ խնդրի՝ այդ թվում գինված ուժերում խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի առնչությամբ:

Ի տարբերություն կյանքի իրավունքի թեմայի՝ 2020-2022թթ. ԳԾ-ով գինված ուժերում խոշտանգման արգելքի վերաբերյալ իրազեկման ակցիաներ, տեսաձայնագրություններ, այլ իրազեկող նյութերի տարածում չի նախատեսվել: Եվ դա այն դեպքում, որ ՄԻՊ ռազմավարությունում եւս շեշտվում է խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի բացարձակ արգելքը:¹⁰⁰ Այս արգելքը բացարձակ է նաեւ միջազգային իրավունքի՝ այդ թվում գինված հակամարտությունների միջազգային նորմերի ներքո՝ ի տարբերություն կյանքի իրավունքի:

⁹⁸ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 22.

⁹⁹ Նույն տեղում.

¹⁰⁰ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 21.

Բացի այդ, խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով վերապատրաստումները չեն նախատեսվել հրամանատարների համար: Մինչդեռ զորամասերում հենց հրամանատարներն են պատասխանատու ինչպես խոշտանգումները կանխելու, այնպես էլ դրանց ի հայտ գալու դեպքում նախնական փուլում հետաքննության համար:

Գործողություն 12

Ռազմական ոստիկանության բաժիններում տեղադրել տեսաձայնագրման միջոցներ

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ խոշտանգումների արգելքին նվիրված տասներկուերորդ գործողությամբ նախատեսվել է մինչեւ 2021թ. երկրորդ կիսամյակը ռազմական ոստիկանության բաժիններում տեղադրել տեսաձայնագրման միջոցներ: Ակնկալվում է

- 33 ռազմական ոստիկանության 13 բաժնում,
- 3 բաժանմունքում եւ
- 1 զորամասում՝ յուրաքանչյուրում, տեղադրել 8 տեսախցիկ:

Ակնկալվում է, որ տվյալ գործողության կատարմամբ կնվազեն ռազմական ոստիկանության բաժիններում խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի դեպքերը, քրեական գործերի մինչդատական վարույթում քրեական դատավարության մասնակիցների իրավունքների խախտումները, ապացույցների՝ քննչական եւ դատավարական գործողությունների իրականացման կարգի խախտմամբ ձեռքբերման դեպքերը, ինչպես նաեւ տեսաձայնագրությունները կօգտագործվեն որպես ապացույց՝ այդ դեպքերի վերաբերյալ քրեական գործերով:

Ռազմական ոստիկանության մասով գործողության կատարման եւ անմիջական արդյունքի համար պատասխանատու պետական մարմինը պաշտպանության նախարարությունն է, իսկ համակատարող մարմին չի սահմանվել:

Ֆինանսավորումը նախատեսվում է կատարել պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ:

Մշտադիտարկման արդյունքները

2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսների ընթացքում ռազմական ոստիկանության բաժիններում, բաժանմունքներում եւ զորամասում տեսախցիկներ չեն տեղադրվել: Ըստ ՊՆ գրության՝ 2020թ. հուլիսի 16-ի դրությամբ իրականացվել է տեսախցիկների տեղադրման ծախսերի հաշվարկ:¹⁰¹ Տեսախցիկների տեղադրման ավելի մանրամասն ժամանակացույց չի տրամադրվել:

¹⁰¹ ՊՆ/510-ԳԲ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

Չեկույցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնի չեն տեղեկություններ ռազմական ոստիկանությունում տեսաձայնագրման միջոցների տեղադրման գործում միջազգային եւ (կամ) տեղական կազմակերպությունների հետ համագործակցության, ՄԻՊ-ի ու ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակի ներգրավվածության, բաժինների, բաժանմունքների եւ մեկ զորամասի ընտրության եւ դրանցում տեսախցիկների կոնկրետ տեղադրման վայրերի ընտրության սկզբունքի, տեսախցիկների տեսակների, տեսաձայնագրություններին հասանելիություն ունեցող անձանց կամ գերատեսչությունների շրջանակի, տեսաձայնագրությունների պահման ժամկետների վերաբերյալ:

Գործողություն 14

Օրենսդրորեն ամրագրել վաղեմության ժամկետի կիրառման սահմանափակումներ խոշտանգման հանցանքի նկատմամբ

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ խոշտանգումների արգելքին նվիրված տասնչորսերորդ գործողությամբ նախատեսվել է մինչեւ 2020թ. երկրորդ կիսամյակը օրենսդրորեն ամրագրել վաղեմության ժամկետի կիրառման սահմանափակումներ խոշտանգման հանցանքի նկատմամբ:

Ակնկալվում է, որ օրենքի նախագծի ընդունման արդյունքում կնվազեն խոշտանգման դեպքերը, դրանց վերաբերյալ քրեական գործերի հարուցումը մերժելու կամ դրանք կարճելու մասին որոշումները:

Գործողության կատարման եւ անմիջական արդյունքի համար պատասխանատու պետական մարմինը արդարադատության նախարարությունն է, իսկ համակատարող մարմինները՝ ՀՀ գլխավոր դատախազությունը՝ համաձայնությամբ, ՀՀ քննչական կոմիտեն՝ համաձայնությամբ, ՀՀ ոստիկանությունը եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

Պետական բյուջեից ֆինանսավորում չի պահանջվում:

Մշտադիտարկման արդյունքները

ՀՀ արդարադատության նախարարության տրամադրած տեղեկության համաձայն՝ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծում տեղ գտած իրավակարգավորումներով՝ վաղեմության ժամկետներ չեն կիրառվում խաղաղության եւ մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված հանցանքների, ինչպես նաեւ խոշտանգում կատարած անձանց նկատմամբ:¹⁰² Մինչդեռ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում նախատեսվել էր օրենսդրորեն ամրագրել վաղեմության ժամկետի կիրառման սահմանափակումներ: Միջազգային չափանիշների համաձայն՝ խոշտանգման հանցանքի համար պետք է ոչ թե ամրագրել սահմանափակումներ վաղեմության ժամկետի կիրառման գործում, այլ ընդհանրապես չկիրառել վաղեմության ժամկետներ այս հանցագործության համար: Այսինքն՝ գործողության կատարումը տվյալ դեպքում գերազանցել է ԳԾ-ով դրված բուն գործողությանը, որը համարում ենք դրական իրողություն:

¹⁰² ՀՀ արդարադատության նախարարության գրություն, 14 մայիսի 2020թ.

ԳԾ-ում նշվում է նաև, որ օրենքի նախագծի ընդունման արդյունքում կնվազեն խոշտանգման դեպքերը, ինչպես նաև դրանց վերաբերյալ քրեական գործերի հարուցումը մերժելու կամ դրանք կարճելու մասին որոշումները: Վերելում արդեն նշել ենք նման դեպքերի նվազման կապակցությամբ ելակետային տվյալների բացակայության խնդիրը: Բացի այդ պետք է նշել, որ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու օրենքի պահանջը կատարելու դեպքում ոչ թե պետք է նվազեն, այլ ամբողջությամբ վերանան խոշտանգման դեպքերով քրեական գործերի հարուցումը մերժելու կամ դրանք կարճելու մասին որոշումները, եթե նման որոշումները հիմնված են լինում միայն վաղեմության ժամկետի հանգամանքի վրա:

2020թ. մայիսի 14-ի դրությամբ նախագիծը դեռ գտնվել է Վարչապետի աշխատակազմում:

Գործողություն 15

Մշակել «Ֆիզիկական ուժեղ ցավ» եւ «հոգեկան տառապանք» եզրույթների մեկնաբանման եւ կիրառման վերաբերյալ ուղեցույցներ՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ խոշտանգումների արգելքին նվիրված տասնհինգերորդ գործողությամբ նախատեսվել է մինչեւ 2021թ. առաջին կիսամյակը կատարել ուսումնասիրություն խոշտանգումների համատեքստում «Ֆիզիկական ուժեղ ցավ» եւ «հոգեկան տառապանք» եզրույթների սահմանումներ, դրսեւորումների վերաբերյալ: Ակնկալվում է նաև, որ նույն ժամանակամիջոցում ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից ընդունված կլինի ուղեցույց իրավակիրառողների համար՝ նշված հասկացությունների մեկնաբանման եւ կիրառման վերաբերյալ, իսկ ուղեցույցը կիրառվելիս կլինի ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների շրջանակներում: Որպես ազդեցություն ակնկալվում է, որ կնվազեն խոշտանգման դեպքերը, դրանց վերաբերյալ քրեական գործերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ դրանք կարճելու մասին որոշումները:

Գործողության կատարման համար պատասխանատու մարմինը ՀՀ արդարադատության նախարարությունն է, իսկ համակատարող մարմինները՝

- ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ,
- ՀՀ գլխավոր դատախազությունը՝ համաձայնությամբ,
- ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունը՝ համաձայնությամբ, եւ
- ՀՀ ոստիկանությունը:

Ֆինանսավորումը նախատեսվում է կատարել պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ:

Մշտադիտարկման արդյունքները

Հաշվի առնելով, որ այս գործողության կատարումը նախատեսված է եղել մինչև 2021թ. առաջին կիսամյակը, «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն 2020թ. հունվարից մինչև օգոստոս ժամանակահատվածում մշտադիտարկում չի իրականացրել դրա կատարման ընթացքի սկսումամբ:

Գործողություն 18

Ստեղծել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու մեխանիզմ

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ խոշտանգումների արգելքին նվիրված տասնութերորդ գործողությամբ նախատեսվել է մինչև 2022թ. առաջին կիսամյակը ստեղծել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու մեխանիզմ՝ զինված ուժերում ներդնելով խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու միջոցներ:

Նման մեխանիզմի ներդրմամբ ակնկալվում է, որ կնվազեն զինված ուժերում խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի դեպքերը:

Գործողության կատարման եւ անմիջական արդյունքի համար պատասխանատու մարմինը պաշտպանության նախարարությունն է, իսկ համակատարող մարմինը՝ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

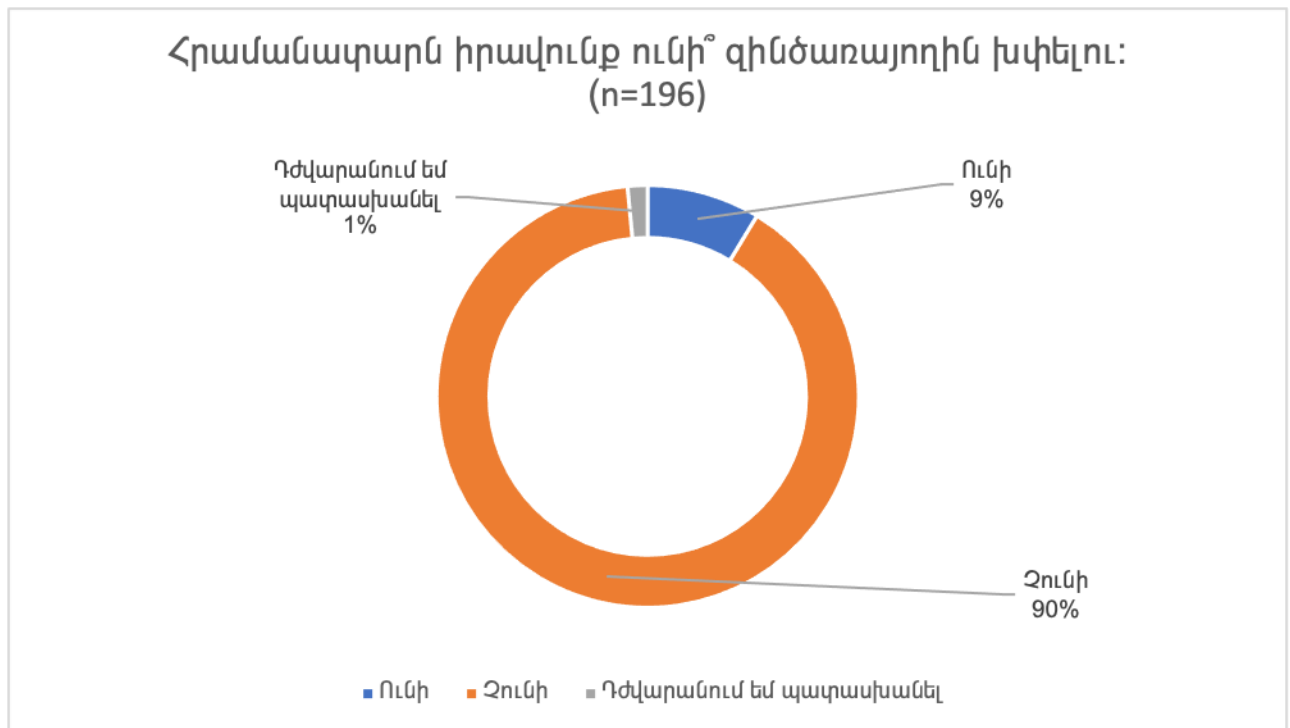
Մշտադիտարկման արդյունքները

Ըստ ՊՆ գրության՝ 2020թ. հուլիսի 16-ի դրությամբ զորամասերում փակցվել են ՀՀ ՊՆ «Թեժ գծի» եւ ՀՀ ՁՈՆ «Վստահության գծի» հեռախոսահամարները: ՊՆ ռազմական ոստիկանության հեռախոսահամարը նշված է կյանքի իրավունքի թեմայով տեղեկատվական պաստառում, որը նախատեսվել էր փակցնել զինկոմիսարիատներում, զորամասերում՝ ըստ 2-րդ գործողության:¹⁰³ Ինչպես նշվում է ՊՆ գրությունում, նպատակն է զինծառայողների շրջանում բարձրացնել իրազեկվածությունը եւ ապահովել անանուն հաղորդումներ ներկայացնելը խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին:

Հարկ է նշել, որ խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի վերաբերյալ զորակոչիկների ընկալումները պարզելու նպատակով մշտադիտարկող խումբը փորձել է ճշտել, թե արդյոք հրամանատարն իրավունք ունի՞ զինծառայողին խփելու, եթե այո, ապա՞ ո՞ր դեպքերում եւ ի՞նչ իրավիճակում: Հարցված 196 զորակոչիկներից 17-ը (8,7%) գտնում են, որ որոշ

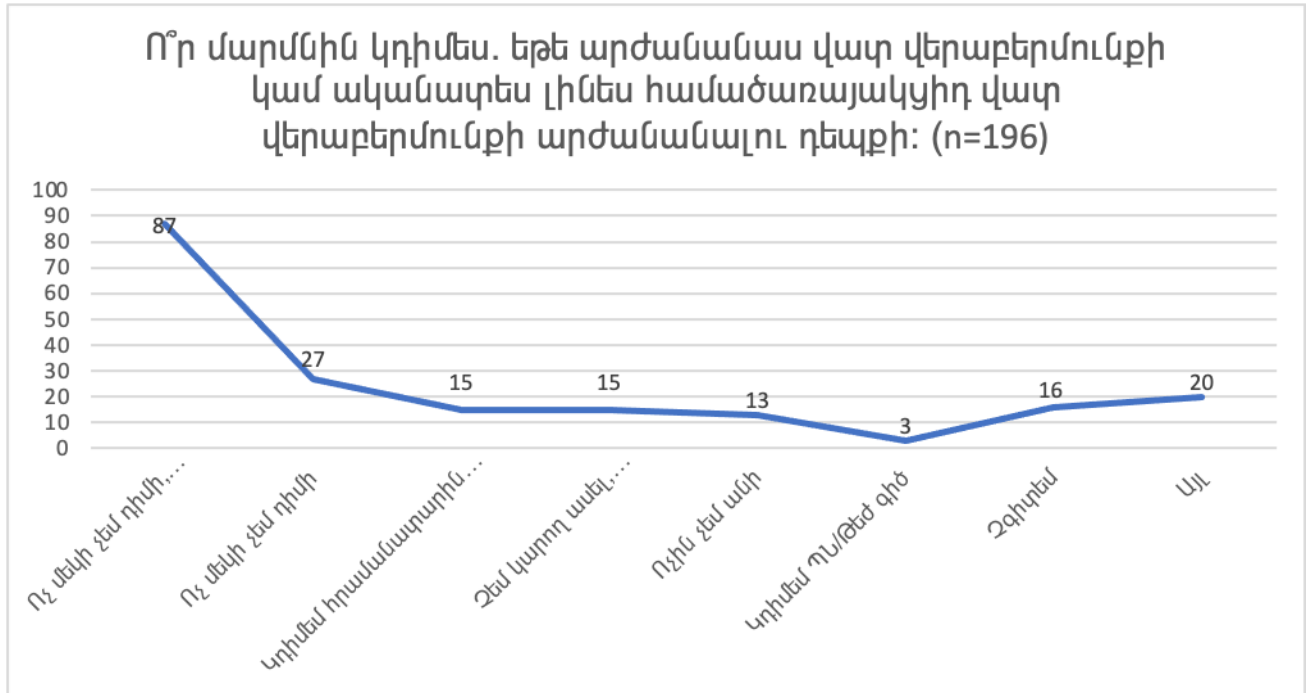
¹⁰³ ՊՆ/510-ԳՔ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

հանգամանքներում հրամանատարն իրավունք ունի զինծառայողին խփելու: (Տե՛ս նկ. 4):

Ըստ զորակոչիկների, հրամանատարի կողմից զինծառայողի նկատմամբ բռնությունը «արդարացված» կլինի, եթե վերջինս հրաժարվում է կատարել հրամանը, չի ենթարկվել վերադասին կամ հենց ինքն է առաջինը բռնություն իրականացրել հրամանատարի նկատմամբ:

Այն հարցին, թե ո՞ր մարմնին կդիմեն, եթե արժանանան վատ վերաբերմունքի կամ ականատես լինեն համաճառայակցի վատ վերաբերմունքի արժանանալու դեպքի, հարցվողներից 114 -ը (58%) հայտարարել են, որ չեն դիմի ոչ մի մարմնի կամ կփորձեն սեփական ուժերով լուծել խնդիրը: (Տե՛ս նկ. 5): Այսինքն՝ հարցվողների կեսից ավելին անգամ չի դիտարկում վատ վերաբերմունքի արժանանալու դեպքում որեւէ պետական մարմնի դիմելու հավանականությունը:

Ըստ «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի փորձի՝ քաղաքացիների հավաստմամբ հաճախ դժվարություններ են առաջանում «Թեժ գծին» միանալու համար: Ըստ ՊՆ-ի՝ պատճառը ծանրաբեռնվածությունն է, հետեւաբար, նախատեսվել է շատացնել քաղաքացիների զանգերի ընդունման գծերը: «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն մի քանի դեպքերով փորձ է ունեցել, երբ արդյունավետ կիրառվել է «Թեժ գծի» միջոցով իրավունքների խախտման համար անսնուն հաղորդումներ ներկայացնելը:

Ինչպես տեղեկանում ենք ՊՆ կայքից, ՊՆ գլխավոր շտաբում 2019թ.-ից գործող «Վստահության գիծը» ամենօրյա ռեժիմով ծառայությանն անցել է 2020թ. ապրիլի 13-ից: Այն հնարավորություն է տալիս դիմումները, առաջարկները կամ բողոքները, ըստ անհրաժեշտության, ներկայացվել նաեւ անսնուն, իսկ զանգերի գաղտնիությունը երաշխավորվում է: ՊՆ կայքից նաեւ տեղեկանում ենք, որ «Վստահության գծի» նպատակն է չեզոքացնել զինծառայողների իրավունքների իրացմանը խոչընդոտող գործոնները, օպերատիվ արձագանքել բողոքներին ու առաջարկներին, տիրապետել իրավիճակին եւ կայացնել անհրաժեշտ որոշումներ, ինչպես նաեւ ամրապնդել հրամանատար-զինվոր փոխվստահությունը:¹⁰⁴ Կայքից տեղեկանում ենք նաեւ, որ սահմանվել է խիստ վերահսկողություն «Վստահության գիծ» դիմած զինծառայողների նկատմամբ խտրական վերաբերմունքն ու նրանց հետապնդումը բացառելու համար, իսկ դրա ի հայտ գալու դեպքում նշանակվում է ծառայողական քննություն եւ ընդունվում համարժեք որոշում: Ըստ անհրաժեշտության, բարձրացված հարցերի առնչությամբ ցուցաբերվում է նաեւ իրավական եւ խորհրդատվական աջակցություն:¹⁰⁵

¹⁰⁴ ՊՆ, [ՉՈՒ ԳԾ «Վստահության գիծը» կարծի ամենօրյա ռեժիմով](#), 17 ապրիլի 2020թ.

¹⁰⁵ Նույն տեղում.

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն դեռևս կոնկրետ փորձ չի ունեցել «Վստահության գծի» գործունեության հետ կապված եւ չի կարող եզրակացություններ կատարել գործնականում դրա աշխատանքի եւ արդյունավետության վերաբերյալ:

Նույնը վերաբերում է Ռազմական ոստիկանությունում անանուն հաղորդումներին: Չեկույցի հրապարակման պահին մշտադիտարկող խոիմբը փորձում է պարզել այս բոլոր մեխանիզմների արդյունավետությունը զինված ուժերում խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու գործում:

Գործողություն 26

Վերապատրաստումներ իրականացնել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների համար

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ խոշտանգումների արգելքին նվիրված քանակեցրող գործողությամբ նախատեսվել է վերապատրաստումներ իրականացնել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան: Ակնկալվում է 2020-2022թթ. ընթացքում վերապատրաստել

- ռազմական ոստիկանների 35%-ին,
- քննիչների 51%-ին,
- դատախազների 7%-ին,
- դատավորների 10%-ին:

Ակնկալվում է, որ վերապատրաստումների արդյունքում կնվազեն ռազմական ոստիկանության բաժիններում գտնվող անձանց, քրեական դատավարության մասնակիցների նկատմամբ խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի դեպքերը:

- Ռազմական ոստիկանների վերապատրաստման համար պատասխանատու մարմինը ՀՀ պաշտպանության նախարարությունն է, համակատարող մարմինները՝ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակ:
- ՀՀ արդարադատության նախարարությունը խոշտանգումների արգելքի թեմայով քննիչների, դատախազների եւ դատավորների վերապատրաստման համար պատասխանատու մարմինն է: Քննիչների վերապատրաստման համար համակատարող մարմիններ են սահմանվել ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, ՀՀ քննչական կոմիտեն՝ համաձայնությամբ, ՀՀ հատուկ քննրական ծառայությունը՝ համաձայնությամբ, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

- Դատախազների վերապատրաստումների համար համակատարող մարմիններն են նախանշվել ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, ՀՀ գլխավոր դատախազությունը՝ համաձայնությամբ, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը, իսկ դատավորների վերապատրաստումների համար՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովը՝ համաձայնությամբ, եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակը:

Ֆինանսավորումը կատարվելու է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները. ընդհանուր դիտարկումներ

Ի տարբերություն կյանքի իրավունքի թեմայով վերապատրաստումներին՝ խոշտանգումների արգելքի վերաբերյալ վերապատրաստումներ չեն նախատեսվել փաստաբանների համար: Սակայն խոշտանգումների արգելքի նյութական եւ ընթացակարգային ասպեկտների մասին փաստաբանների խորը գիտելիքները եւ գործնական հմտությունները հավելյալ երաշխիք են դրա խախտման դեպքերով տուժողների իրավունքների պաշտպանության եւ իրենց դատավարական իրավունքների խախտումները կանխելու տեսանկյունից: Սա հատկապես վերաբերում է զինված ուժերում խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի դեպքերին, քանի որ տուժողների իրավունքներն ավելի խոցելի են դառնում ոլորտի զգայունության եւ գաղտնիք պարունակող տեղեկատվության հետ աշխատանքի առկայությամբ:

2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին կորոնավիրուս հիվանդության համաճարակային միջոցառումների հետ կապված սահմանափակումներով պայմանավորված՝ խոշտանգումների արգելքի թեմայով ռազմական ոստիկանների, քննիչների, ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կազմակերպած՝ դատախազների վերապատրաստումները տեղի չեն ունեցել:¹⁰⁶

Համաձայն ՀՀ-ում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին ՀՀ կառավարության 2020թ. մարտի 16-ի որոշման՝ Արտակարգ դրության ամբողջ ընթացքում դադարեցվել է ուսումնական կազմակերպություններում ուսումնական գործընթացը, բացառությամբ հեռավար ուսուցման:¹⁰⁷

ՀՀ արդարադատության ակադեմիան իրականացնում է տարեկան վերապատրաստումներ քննիչների, դատախազների, դատավորների համար: ՀՀ արդարադատության նախարարությունը այս դասընթացներին է հղում կատարել՝

¹⁰⁶ ՊՆ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.; ՄԻՊ 01/13.7/4678-20, 28 սեպտեմբերի 2020թ.; ԶԿ, 12/12/47261-20, 28 օգոստոսի 2020թ.; Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.; տես նաեւ՝ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁰⁷ «Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դրություն հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N 298-Ն որոշում, 16 մարտի 2020թ.

որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ով սահմանված՝ խոշտանգումների արգելքի թեմայով վերապատրաստումներ: Այդ դասընթացներն անդրադարձ են կատարում ԶՅ քրեական իրավունքի մի շարք հարցերի՝ այդ թվում խոշտանգումների ու վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի արգելքին եւ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքին:

ԶՅ օրենսդրության համաձայն՝ ԶՅ արդարադատության ակադեմիան քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստումներն իրականացնում է օրենքով սահմանված ժամկետներում հաստատելով ուսուցման ծրագրերը եւ մասնակիցները ցանկերը: Յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա համար որոշումը կայացվում է նախորդ տարի:¹⁰⁸ Մարդու իրավունքների ազգային ռազմավարությունը եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը ԶՅ կառավարության թիվ 1978-Լ որոշմամբ հաստատվել է 2019թ. դեկտեմբերի 26-ին: Վերապատրաստվող քննիչներին ու դատախազներին ներգրավելու եւ ուսուցման ծրագրերի վերաբերյալ որոշումները կայացվում են ավելի շուտ: Դա նշանակում է, որ թեմաների եւ մասնակիցների շրջանակը սահմանվել են («Խաղաղության երկխոսություն» ԶԿ-ն աշխատանքներ է տանում հստակ տեղեկություն ստանալու համար) ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ որոշամ ընդունումից առաջ եւ անկախ ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ ԳԾ-ից: Զետեւաբար, դրանք չեն կարող հանդես գալ որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ից բխող կատարված գործողություն: Բացի այդ՝ ինչպես տեղեկացել ենք Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովից, այն 2020թ. տարեկան վերապատրաստման համար Արդարադատության ակադեմիա է ներկայացրել դատավորների, դատավորների թեկնածուների ուսուցման ծրագրերում ներառելու նպատակով առարկայական կուրսերի (թեմաների) վերաբերյալ իր առաջարկությունները դեռեւս 2019թ. հուլիսի 31-ի որոշմամբ եւ չէին կարող ներառված լինել 2020-2022թթ. ԳԾ-ում:¹⁰⁹

Ինչպես նշել է Արդարադատության նախարարությունը, խոշտանգումների արգելքի թեմայով քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստումներն իրականացվելու են

- Եվրոպայի խորհրդի,
- ՄԱԿ-ի բնակչության հիմնադրամի,
- ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի,
- ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի,
- Եվրոպական միության,
- Միջազգային զարգացման իրավունքի կազմակերպության (IDLO),
- Միջազգային համագործակցության գերմանական ընկերության (GIZ),

¹⁰⁸ *Տես՝* «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ԶՅ օրենք, հոդված 14(1)(3), հոդված 19(2)(2) եւ 19(2)(3), հոդված 19 (6.1), հոդված 19 (7.1), հոդված 20(1) եւ (2), հոդված 21(6); «Դատախազության մասին» ԶՅ օրենքների օրենք, հոդված 38.1.

¹⁰⁹ Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

- Միջազգային իրավական համագործակցության գերմանական հիմնադրամի (IRZ), Վերակառուցման եւ զարգացման եվրոպական բանկի (EBRD) հետ համագործակցությամբ:¹¹⁰

Այդ համագործակցությունների ձեռնարկների եւ բովանդակության հետ կապված մանրամասնություններ չեն տրամադրվել:¹¹¹

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տվյալների՝ Արդարադատության ակադեմիայում քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստման նպատակով յուրաքանչյուր դասընթացի վերաբերյալ ունկնդիրներին տրամադրվում է տեսական գրականության եւ դատական նախադեպային որոշումների ցանկ, որոնք պատրադիր են ուսումնասիրության համար: Տեսական գրականության հեղինակները կամ հենց դասընթացավարներն են, կամ ոլորտի ակնառու իրավաբան-գիտնականներ:¹¹²

Մասնավորապես՝ ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամի, ՅՈՒՆԻՍԵՖի, ՄԱԿ-ի Չարգացման ծրագրի եւ Արդարադատության ակադեմիայի համագործակցությամբ մշակվել եւ վերապատրաստման ծրագրերում արյունավետորեն ներդրվել է «խոշտանգման քրեաիրավական բնութագիրը եւ քննության առանձնահատկությունները վերտառությամբ ուսումնական ձեռնարկը: Հեղինակներն են՝ Ս. Գալյան, Դ. Թումասյան, Ա. Նիկողոսյան:¹¹³ Բացի այդ՝ Եվրոպայի հորհրդի, Եվրոպական Միության եւ Արդարադատության ակադեմիայի համագործակցությամբ մշակվել եւ վերապատրաստման ծրագրերում արյունավետորեն ներդրվել է «Կյանքի իրավունքին, խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի արգելքին առնչվող գործերի քննությունը» վերտառությամբ ձեռնարկը: Հեղինակներն են՝ Ս. Առաքելյան, Ջ. Կոզմա:¹¹⁴ Ինչպես տեղեկանում ենք ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվությունից, ՀՀ արդարադատության ակադեմիան նաեւ մշակել եւ ՀՀ իրավական համակարգին է ադապտացրել «Վատ վերաբերմունքի արգելքը» HELP հեռավար ուսուցման դասընթացը:¹¹⁵

Արդարադատության նախարարությունը «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի՝ վերապատրաստումներին ՉԶԿ կոնկրետ օդակի քննիչների, զինվորական դատախազների եւ կոնկրետ ատյանի դատավորների մասնակցության եւ նրանց ընտրության սկզբունքի վերաբերյալ հարցին ի պատասխան հղում է կատարել ՀՀ օրենսդրությանը՝ նշելով, որ վերապատրաստմանը քննիչները, դատավորները

¹¹⁰ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹¹¹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹¹² Նույն տեղում.

¹¹³ Նույն տեղում.

¹¹⁴ Նույն տեղում.

¹¹⁵ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 26.

մասնակցում են առանց առանձնացված մասնագիտացումների, իսկ դատավորները՝ անկախ ատյանի:¹¹⁶

Ինչպես նշել ենք վերելում, Արդարադատության ակադեմիայում քննիչների, դատախազների, դատավորների՝ օրենքով սահմանված տարեկան եւ պարբերական վերապատրաստումները դուրս են ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ շրջանակներից, քանի որ դրանք իրականացվում են անկախ ԳԾ-ի պահանջներից նվազագույնը 2020-2021թթ. մասով:

Արդարադատության նախարարությունը, կրկին անդրադառնալով Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացներին, նշել է, որ ուսումնական նյութերի պատրաստման աշխատանքներում ներգրավված են

- Արդարադատության ակադեմիան,
- ՀՀ դատախազությունը,
- Ֆինանսական դիտարկումների կենտրոնը (\$ԴԿ),
- ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամը,
- ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ը,
- ՄԱԿ-ի Չարգացման ծրագիրը,
- Եվրոպական միությունը,
- Եվրոպայի խորհուրդը:¹¹⁷

Կազմակերպությունների ներգրավվածության մանրամասներ չեն տրամադրվել:

Վերապատրաստված քննիչների, դատախազների ու դատավորների գնահատման հարցի առնչությամբ Արդարադատության նախարարությունը եւս հղում է կատարել «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքին, որի համաձայն՝ քննիչը, դատախազը, դատավորը համարվում են վերապատրաստումը կամ լրացուցիչ վերապատրաստումն անցած, եթե մասնակցել են վերապատրաստման կամ լրացուցիչ վերապատրաստման համապատասխան առարկայական կուրսի բոլոր ժամերին,¹¹⁸ կամ որպես դասախոս ներգրավված են եղել Ակադեմիայում 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով նախատեսված անձանց ուսուցման գործընթացին:¹¹⁹ Այսինքն՝ օրենքով նախատեսված չէ քննիչների, դատախազների ու դատավորների

¹¹⁶ Նույն տեղում; «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի, հոդված 24(1); «ՀՀ քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված (36)(1); «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք հոդված (48)(1)(7), հոդված 51(1); «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենք, հոդված (70(2)(9).

¹¹⁷ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹¹⁸ «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 28 (4).

¹¹⁹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ; «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 21(8); «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքին, հոդված 28(4), հոդված 14(1)(3)

վերապատրաստման արդյունքների գնահատում:¹²⁰ Հավաստագրեր եւս չեն տրամադրվում:¹²¹

Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող՝ խոշտանգումների արգելքի թեմայով վերապատրաստումների նյութերը՝ այդ թվում՝ հրապարակային ուսումնական ձեռնարկները հասանելի են Արդարադատության ակադեմիայի պաշտոնական կայքում՝ հետեւյալ էջում՝ <http://www.justiceacademy.am/#143>: Արդարադատության նախարարությունը չի տրամադրել չհրապարակված ուսումնական նյութեր՝ պաշտառառաքանելով դրանց նկատմամբ հեղինակի անձնական իրավունքներով:¹²²

Արդարադատության նախարարությունից «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին նաեւ տեղեկացրել են, որ Արցախի Հանրապետության քննիչները եւ դատախազները եւս ընդգրկվում են վերապատրաստման դասընթացներին: Սակայն մանրամասնություններ չեն ներկայացվել:¹²³

Մշտադիտարկման արդյունքները. ռազմական ոստիկանների վերապատրաստում

Խոշտանգումների արգելքի թեմայով ռազմական վերապատրաստման ժամանակացույցի վերաբերյալ տեղեկություններ չեն տրամադրվել: Սակայն նախատեսվում է, որ դասընթացներին ներգրավվելու են ՊՆ ՌՈ կարգապահական վաշտի, ընդունիչ բաշխիչի եւ կարգապահական մեկուսարանի անձնակազմը:¹²⁴

Ըստ ՊՆ գրության եւ 2020թ. կիսամյակային հաշվետվության՝ 2020թ. հուլիսի դրությամբ միջազգային գործընկերների հետ քննարկվել է վերապատրաստման դասընթացի ձեւաչափը:¹²⁵

ՀՀ ՊՆ եւ ԵՄ համագործակցության շրջանակում միջազգային փորձագետների կողմից մշակվել է վերապատրաստման դասընթացի ծրագրի նախագիծը, որը 2020թ. սեպտեմբերի դրությամբ եղել է ուսումնասիրման փուլում:¹²⁶

ՄԻՊ աշխատակազմը Եվրոպայի խորհրդի հետ համագործակցությամբ մասնակցում է «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» HELP առցանց դասընթացի մշակման

¹²⁰ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ; *տես նաեւ*՝ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

¹²¹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹²² Նույն տեղում.

¹²³ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹²⁴ ՊՆ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.

¹²⁵ ՊՆ/510-ԳՔ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.; Արդարադատության նախարարություն, 14.1/19846-20, 3 սեպտեմբերի 2020թ., *տես նաեւ*՝ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 26:

¹²⁶ ՊՆ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.

աշխատանքներին, որը որպես թիրախային լսարան՝ նախատեսում է ոչ միայն զինծառայողների, այլև սպայական կազմի ներկայացուցիչների վերապատրաստում:¹²⁷

Ռազմական ոստիկանների՝ խոշտանգման արգելքի թեմայով վերապատրաստումներու եւ դրանց նյութերի մշակման գործում ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակի ներգրավվածության մասին «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն զեկույցի հրապարակման պահին տեղեկություններ չունի:

Վերապատրաստված ռազմական ոստիկանների գնահատում եւ հավաստագրերի տրամադրում ՄԻՊ ռազմավարությամբ նախատեսված չէ:¹²⁸

Զեկույցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին չեն տրամադրվել տեղեկություններ ռազմական ոստիկանների խոշտանգումների արգելքի թեմայով վերապատրաստման համար օգտագործվող ուսումնական նյութերի, դրանց հեղինակների, մշակման գործում տեղական կամ միջազգային կազմակերպությունների ներգրավվածության, վերապատրաստման համար ընտրված կոնկրետ օղակի ռազմական ոստիկանների եւ նրանց ընտրության սկզբունքի, ինչպես նաեւ Արցախի պաշտպանության նախարարության ռազմական ոստիկանների՝ վերապատրաստումներում ընդգրկվածության վերաբերյալ:

Մշտադիտարկման արդյունքները. քննիչների վերապատրաստում

2020թ. օգոստոսի 28-ի դրությամբ քննարկվում են խոշտանգումների արգելքի թեմայով քննիչների վերապատրաստումների ձեւաչափերը:¹²⁹

Արդարադատության նախարարության գրության համաձայն՝ ընդհանուր առմամբ նախատեսվել է 2020թ. վերապատրաստել քննիչների 28,7%-ին:¹³⁰

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողների (քննիչների) 2020թ. տարեկան վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ընդգրկվել է «Քրեական գործերով ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումների կիրառման արդի հարցեր» վերտառությամբ դասընթացը: Դասընթացը ներառում է քրեական իրավունքի եւ դատավարության ոլորտում Եվրոպական կոնվենցիայով եւ միջազգային այլ պայմանագրերով երաշխավորված իրավունքների պաշտպանության՝ այդ թվում՝ խոշտանգումների եւ այլ դաժան վերաբերմունքի արգելքի վերաբերյալ ՄԻԵԴ արդի նախադեպային իրավունքը եւ ՀՀ նկատմամբ դրա կիրառման հիմնահարցերը, ինչպես նաեւ դրանց վերաբերյալ ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումները եւ քննչական կոմիտեում դրանց

¹²⁷ ՄԻՊ, 01/13.7/4678-20, 28 սեպտեմբերի 2020թ.

¹²⁸ ՊԼ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.

¹²⁹ ԶԿ, 12/12/47261-20, 28 օգոստոսի 2020թ.

¹³⁰ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

կիրառման հմտությունները: Նախատեսվել է 2020թ. հուլիսից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 5 քննիչների՝ 5,1%-ին:¹³¹

Ծրագրում ընդգրկվել է նաև «Չինվորական ենթակայության կարգի եւ զինծառայողների կանոնադրային փոխհարաբերությունների դեմ ուղղված հանցագործությունների քրեաիրավական խնդիրները» վերտառությամբ դասընթաց: Դասընթացը ներառում է ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի եւ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի՝ զինվորական հանցագործություններ նախատեսող հանցակազմերի մանրամասն ներկայացումը, զինվորական կարգապահության խախտումների եւ զինվորական հանցագործությունների տարանջատման հարցերը, մասնավորապես՝ նույն արարքի համար կրկին պատասխանատվության չենթարկվելու սկզբունքի տեսանկյունից, զինվորական հանցագործությունների ընդհանուր եւ որակյալ հանցակազմերի որակման առանձնահատկությունները: Նախատեսվել է 2020թ. հուլիսից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 11 քննիչների՝ 11.3%-ին:¹³²

Ծրագրում ընդգրկված մեկ այլ դասընթաց է «խոշտանգումների քրեաիրավական բնութագիրը եւ քննության առանձնահատկությունները»: Այն ներառում է խոշտանգումների քրեաիրավական բնութագիրը, որակման առանձնահատկությունները, հարակից հանցակազմերից սահմանազատելու հիմնահարցերը, խոշտանգումների վերաբերյալ գործերի քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները, ինչպես նաև դրա կանխարգելման, արձանագրման եւ արդյունավետ բացահայտման Ստամբուլի արձանագրության չափանիշներին համապատասխան խոշտանգումների ու վատ վերաբերմունքի հետքերի փաստագրման վերաբերյալ հարցերը, խոշտանգումների վերաբերյալ ՄԻԵԴ պրակտիկան: Նախատեսվել է 2020թ. հուլիսից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 5 քննիչների՝ 5,1%-ին:¹³³

ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ծառայողների տարեկան վերապատրաստման ուսուցման 2020թ. ծրագրում ընդգրկվել է «խոշտանգումների քրեաիրավական բնութագիրը եւ քննության առանձնահատկությունները» վերտառությամբ դասընթացը: Նախատեսված է եղել 2020թ. փետրվարի 3-ից 7-ը վերապատրաստել 5 ՀՔԾ քննիչների՝ 18,5%-ին:¹³⁴ Ըստ կիսամյակային հաշվետվության՝ 2020թ. 1-ին կիսամյակում խոշտանգումների արգելքի թեմայով վերապատրաստվել է ՀՔԾ 5 քննիչ:¹³⁵

¹³¹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹³² Նույն տեղում.

¹³³ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹³⁴ Նույն տեղում.

¹³⁵ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 27.

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվության՝ 2020թ. հուլիսի 20-ի դրությամբ Արդարադատության ակադեմիան անցկացրել է «Չինված ուժերի համատեքստում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննության վերաբերյալ» վերտառությամբ սեմինար:¹³⁶ Մանրամասներ սեմինարի անցկացման եւ մասնակիցների մասով ներկայացված չեն հաշվետվությունում:

Եվրոպայի խորհրդի կայքից տեղեկանում ենք խոշտանգումների արգելքին նվիրված եւս մեկ դասընթացի մասին: 2020թ. հուլիսի 31-ին մեկնարկել է «Վատ վերաբերմունքի դեմ պայքար» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման վեցշաբաթյա դասընթացը՝ իրավական ոլորտի 20 մասնագետների՝ այդ թվում նաեւ 10 քննիչների մասնակցությամբ: Դասընթացը հաջողությամբ ավարտած բոլոր մասնակիցներին նախատեսվել է շնորհել ավարտական վկայագրեր Եվրոպայի խորհրդի եւ Արդարադատության ակադեմիայի կողմից:¹³⁷ Ոչ արդարադատության նախարարությունից, ոչ Գլխավոր դատախազությունից հղում չի կատարվել այս ծրագրին եւ դասընթացին: Չեկույցի հրապարակման պահին մշտադիտարկող խմբին պարզ չէ՝ արդյոք եւ որքանով է այս դասընթացը բխում ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ից՝ մասնավորապես դրա 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին իրականացվելիք գործողություններից: Տեղեկություններ չկան նաեւ այն մասին՝ արդյոք քննարկվել են զինված ուժերում վատ վերաբերմունքի դեպքերը, կամ դասընթացին մասնակցած քննիչների շրջանում արդյոք եղել են նաեւ ՉԲԳՎ քննիչներ: Ստացված պատասխան գրություններից հստակ չեն՝ արդյոք HELP ծրագիրը կապված է 2020-2022թթ. ՄԻՊ ԳԾ-ի հետ:

Մշտադիտարկման արդյունքները. դատախազների վերապատրաստում

Ըստ դատախազության տրամադրած տեղեկության՝ 2020թ. մարտի 12-ին զինվորական դատախազության 15 ներկայացուցիչ, այսինքն՝ զինվորական դատախազների 10,5%-ը մասնակցել է ԵԽ երեւանյան գրասենյակի եւ Արդարադատության ակադեմիայի համատեղ կազմակերպած աշխատաժողովին՝ նվիրված զինված ուժերում նաեւ խոշտանգումներին, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքին:¹³⁸ Եվրոպայի խորհրդի պաշտոնական կայքում տեղեկանում ենք, որ մասնակցել են 14 դատախազներ:¹³⁹ Աշխատաժողովը անցկացրել (վարել) են ԵԽ միջազգային խորհրդատուներ Ու. Ջորդաշը, ով ներկայացրել է արդյունավետ քննության հարցերը, եւ Է. Դուբանը, ով

¹³⁶ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 27.

¹³⁷ ԵԽ երեւանյան գրասենյակ, [իրավական ոլորտի մասնագետների երկրորդ խումբը մասնակցում է «Վատ վերաբերմունքի դեմ պայքար» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման դասընթացին](#), 31 հուլիսի 2020թ.

¹³⁸ Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

¹³⁹ ԵԽ երեւանյան գրասենյակ, [Յայաստանի դատավորները եւ դատախազները մասնակցեցին զինված ուժերում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննությանը նվիրված դասընթացին](#), 12 մարտի 2020թ.

ներկայացրել է կին զինծառայողներին ներառող գործերի քննության առանձնահատկությունները:¹⁴⁰

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից դատախազների համար իրականացվող 2020թ. տարեկան վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ներառվել է «ՀՀ քրեական իրավունքի արդի հարցեր» դասընթացը:¹⁴¹ Այս դասընթացով նախատեսված է եղել 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 32 դատախազ՝ 47%-ը: «Չինվորական հանցագործությունների որակման եւ քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները» դասընթացը ներառվել է տարեկան վերապատրաստման ծրագրում՝ նախատեսվելով վերապատրաստել 24 դատախազ՝ 35,2%-ը, 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին, ինչպես նաև «ՀՀ քրեական դատավարության արդի հարցեր» դասընթացը՝ վերապատրաստում նախատեսվելով 9 դատախազի համար՝ 13,2%-ը, նույնպես 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին: Մասնավորապես խոշտանգումների թեմային նվիրված թեմայով ներառվել է «խոշտանգումների քրեաիրավական բնութագիրը եւ քննության առանձնահատկությունները» դասընթացը, որը նախատեսվել էր անցկացնել 2020թ. ապրիլից մայիս ամիսներ, սակայն կորոնավիրուսի համաճարակով պայմանավորված հետաձգվել է 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսները:¹⁴²

Եվրոպայի խորհրդի կայքից տեղեկանում ենք խոշտանգումների արգելքին նվիրված եւս մեկ դասընթացի մասին: 2020թ. հուլիսի 31-ին մեկնարկել է «Վատ վերաբերմունքի դեմ պայքար» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման վեցշաբաթյա դասընթացը՝ իրավական ոլորտի 20 մասնագետների՝ այդ թվում նաև 10 դատախազների մասնակցությամբ:¹⁴³ Դասընթացը հաջողությամբ ավարտած բոլոր մասնակիցներին նախատեսվել է շնորհել ավարտական վկայագրեր Եվրոպայի խորհրդի եւ Արդարադատության ակադեմիայի կողմից: Ոչ արդարադատության նախարարությունից, ոչ Գլխավոր դատախազությունից հղում չի կատարվել այս ծրագրին եւ դասընթացին: Չեկույցի հրապարակման պահին մշտադիտարկող խմբին պարզ չէ՝ արդյոք եւ որքանով է այս դասընթացը բխում ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ից՝ մասնավորապես դրա 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին իրականացվելիք գործողություններից: Տեղեկություններ չկան նաև այն մասին՝ արդյոք քննարկվել են զինված ուժերում վատ վերաբերմունքի դեպքերը, կամ դասընթացին մասնակցած դատախազների շրջանում արդյոք եղել են նաև զինվորական դատախազներ:

¹⁴⁰ Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.; ԵՄ երեւանյան գրասենյակ, [Հայաստանի դատավորները եւ դատախազները մասնակցեցին զինված ուժերում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննությանը նվիրված դասընթացին](#), 12 մարտի 2020թ.

¹⁴¹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁴² ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁴³ ԵՄ երեւանյան գրասենյակ, [Իրավական ոլորտի մասնագետների երկրորդ խումբը մասնակցում է «Վատ վերաբերմունքի դեմ պայքար» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման դասընթացին](#), 31 հուլիսի 2020թ.

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳՃ 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվության՝ 2020թ. հուլիսի 20-ի դրությամբ Արդարադատության ակադեմիան անցկացրել է «Չինված ուժերի համատեքստում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննության վերաբերյալ» վերտառությամբ սեմինար:¹⁴⁴ Մանրամասներ սեմինարի անցկացման եւ մասնակիցների մասով ներկայացված չեն հաշվետվությունում:

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն նաեւ դիմել է Գլխավոր դատախազություն՝ մանրամասնություններ ստանալու գինձորական դատախազների վերապատրաստումների համար օգտագործվող ուսումնական նյութերի մասին: Դատախազությունից նշել են, որ ուսումնական նյութերը գտնվում են հետագա մշակման եւ կամ վերամշակման փուլում, ուստի հրապարակման կամ տրամադրման ենթակա չեն:¹⁴⁵ Չեկույցի հրապարակման պահին մշտադիտարկող խմբին պարզ չէ, թե ինչու են 2020թ. օգոստոս ամսվա դրությամբ վերապատրաստման նյութերը գտնվում մշակման կամ վերամշակման ընթացքում, եթե Արդարադատության ակադեմիան տվյալ տարվա ուսումնական ծրագրերը որոշած պետք է որ եղած լինի նախորդ տարի: Ո՞րն է եղել մշակման կամ վերամշակման անհրաժեշտությունը, եւ եթե դասընթացը վերամշակման է ենթարկվել, նշանակում է, որ առկա է եղել դրա մեկ այլ տարբերակ, որը եւս չի տրամադրվել «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին:

ԵԽ-ի հետ համագործակցությամբ՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիան մշակել եւ ՀՀ իրավական համակարգին է ադապտացրել «Վատ վերաբերմունքի արգելքը» HELP հեռավար ուսուցման դասընթացը:¹⁴⁶

Մշտադիտարկման արդյունքները. դատավորների վերապատրաստում

Ըստ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովի գրության՝ նախատեսված է եղել 2020թ. Արդարադատության ակադեմիայում վերապատրաստել դատավորների եւ դատավորների թեկնածուների ցանկում ընդգրկված անձանձ «խոշտանգումների քրեաիրավական բնութագիրը եւ քննության առանձնահատկությունը» թեմայով: Դրա շրջանակներում մասնավորապես նախատեսվել է քննարկել խոշտանգումների քրեաիրավական բնութագիրը, որակման առանձնահատկությունները, հարակից հանցակազմերից սահմանազատելու հիմնահարցերը, խոշտանգումների վերաբերյալ գործերի քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները, ինչպես նաեւ դրա կանխարգելման, արձանագրման եւ արդյունավետ բացահայտման, Ստամբուլի արձանագրության չափանիշներին համապատասխան խոշտանգումներ ու վատ վերաբերմունքի հետքերի փաստագրման

¹⁴⁴ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 27-28.

¹⁴⁵ Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

¹⁴⁶ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 27.

վերաբերյալ հարցերը, խոշտանգումների վերաբերյալ ՄԻԵԴ պրակտիկան:¹⁴⁷ Արդարադատության նախարարությունից կշեղվել են, որ այս թեմայով նախատեսվել է 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 24 դատավոր՝ 30,76%-ը:¹⁴⁸

Եվրոպայի խորհրդի կայքից տեղեկանում ենք, որ 2020թ. ապրիլի 8-ին քրեաիրավական մասնագիտացմամբ 10 դատավոր մասնակցել է «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման ութշաբաթյա դասընթացին: Թեման առնչվել է նաև ՄԻԵԿ-ի՝ խոշտանգումների արգելքին նվիրված 3-րդ հոդվածի համատեքստում՝ քրեական գործերով ներպետական դատարանների կողմից կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանմանը: Նախատեսված է եղել դասընթացը հաջողությամբ ավարտած բոլոր մասնակիցներն շնորհել ավարտական վկայագրեր Եվրոպայի խորհրդի եւ Արդարադատության ակադեմիայի կողմից:¹⁴⁹ «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման երկրորդ դասընթացը տեղի է ունեցել 2020թ. մայիսի 12-ին, որտեղ եւս քննարկվել է նաև ՄԻԵԿ խոշտանգումների արգելքին նվիրված քրեական գործերով դատական ակտերի պատճառաբանմանը: Այս անգամ մասնակցել է քրեաիրավական մասնագիտացմամբ 17 դատավոր: Դասընթացը տեղի է ութ շաբաթ եւ հաջողությամբ ավարտած մասնակիցներին այս անգամ եւս շնորհվել են հավաստագրեր:¹⁵⁰ Չեկույցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնի չէ՝ արդյոք կշեղված HELP հեռավար ուսուցման դասընթացները բխում են ՄԻԴ ռազմավարությունից եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ից: Տեղեկություններ նաև հայտնի չեն այն մասին՝ որքանով են այս դասընթացները ադապտացվել կամ արդյոք անդադարվել են առանձին զինված ուժերում խոշտանգումների արգելքին վերաբերող գործերի շրջանակներում պատճառաբանման նրբություններին:

Մասնավորապես զինված ուժերում խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի արգելքին նվիրված վերապատրաստում տեղի է ունեցել 2020թ. մարտի 12-ին, որին, ըստ ԵՏ երեւանյան գրասենյակի կայքի, մասնակցել է վերաքննիչ քրեական դատարանի, Երեւանի եւ Հայաստանի այլ մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների ութ դատավոր: Դասընթացը կազմակերպվել է «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» ԵՏ ծրագրի շրջանակներում ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի հետ համագործակցությամբ: Դասընթացի ընթացքում քննարկվել են զինված ուժերում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննությանն առնչվող հարցեր: Դասընթացը վարել են Եվրոպայի խորհրդի փորձագետներ Ու. Ջորդաշը եւ Է. Դուբանը, ովքեր

¹⁴⁷ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-66/20-Ու, Ե-7343, 22 հոկտեմբերի 2020թ.

¹⁴⁸ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-66/20-Ու, Ե-7343, 22 հոկտեմբերի 2020թ.

¹⁴⁹ ԵՏ երեւանյան գրասենյակ, [Դատավորներն ու դատական ծառայողները բարեհաջող ավարտեցին HELP կողմից կայացվող դասընթացը](#), 8 ապրիլի 2020թ.

¹⁵⁰ ԵՏ երեւանյան գրասենյակ, [Դատավորներն երկրորդ փուլով մասնակցում է «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման դասընթացին](#), 12 մայիսի 2020թ.

անդրադարձել են զինված ուժերում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննության հարցերին, ինչպես նաեւ կին զինծառայողների մասնակցությամբ գործերի քննության առանձնահատկություններին:¹⁵¹

Վերապատրաստումների իրականացման գործում միջազգային եւ տեղական կազմակերպությունների հետ համագործակցության մասին «Խաղաղության երկպոսություն» ՀԿ-ի հարցմանը Դատավորների ընդհանուր ժողովի Ուսումնական հարցերի հանձնաժողովը պատասխանել է, որ ի հավելումս վերոնշյալ կառույցների՝ Երեւանում ԱՄՆ դեսպանատան Թմրամիջոցների դեմ պայքարի եւ իրավապահ համագործակցության (ԹՊԻՀ) գրասենյակի, Նիդերլանդների հելսինկյան կոմիտեի, Լայդենի համալսարանի եւ Հաագայի տեղական կառավարման ակադեմիայի հետ համատեղ, Դատավորների միջազգային միության (IAJ), Եվրոպական խորհրդին առընթեր Ապաստանի աջակցման եվրոպական գրասենյակի, Վերակառուցման եւ զարգացման եվրոպական բանկի (EBRD), ինչպես նաեւ ՀՀ դատախազության, Հատուկ քննչական ծառայության, Ազգային անվտանգության ծառայության եւ այլ ներպետական կառույցների եւ ստորաբաժանումների մասնակցությամբ, դատավորների հետ պարբերաբար կազմակերպվել եւ կազմակերպվում են տարբեր իրավական հիմնահարցերի շուրջ սեմինարներ, վերապատրաստումներ, աշխատաժողովներ, գիտաժողովներ, կլոր սեղաններ եւ գործուղումներ արտերկիր:¹⁵²

ՀՀ արդարադատության ակադեմիան անցկացրել է «Զինված ուժերի համատեքստում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննության վերաբերյալ» վերտառությամբ սեմինար:¹⁵³

ՀՀ Զինված ուժերում խոշտանգումների արգելքի ապահովմանն ուղղված առաջարկներ

- Սահմանել խոշտանգումների դեպքերը որպես այդպիսին համարելու, դրանց՝ բացահայտված կամ չբացահայտված լինելու հստակ չափանիշներ եւ դրանց հիման վրա հրապարակել վիճակագրական տվյալներ:
- Ապահովել խոշտանգման դեպքերի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309.1 հոդվածի համաձայն գործերի քննությունը եւ մեղավորների դատապարտումը:
- Անհրաժեշտ է զորամասերում եւ զինկոմիսարիատներում իրականացնել ոչ միայն կյանքի իրավունքին, այլ նաեւ խոշտանգումներից եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերից զերծ մնալու իրավունքի վերաբերյալ իրազեկման միջոցառումներ:

¹⁵¹ Եւ Երեւանյան գրասենյակ, [Հայաստանի դատավորները եւ դատախազները մասնակցեցին զինված ուժերում խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի եւ մահվան դեպքերի արդյունավետ քննությանը նվիրված դասընթացին](#), 12 մարտի 2020թ.

¹⁵² ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

¹⁵³ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 28-29.

- Անհրաժեշտ է իրականացնել վերապատրաստումներ խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով նաեւ հրամանատարների եւ սպաների համար
- Անհրաժեշտ է փաստաբաններին եւս ներգրավել զինված ուժերում խոշտանգումներից եւ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերից զերծ մնալու իրավունքի թեմայով վերապատրաստումներում:
- Մշակել եւ կիրառել միջոցներ՝ այդ թվում առցանց՝ Covid-19 համավարակի պայմաններում վերապատրաստումներն ու դասընթացներն անվտանգ իրականացնելու նպատակով:

ԳՈՐԾԻ ԱՐԴԱՐ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԻՊ ռազմավարությունը շեշտում է, որ գործի արդարացի քննության իրավունքը ժողովրդավարական հասարակությունում մարդու իրավական անվտանգության երաշխիքն է: Այս ռազմավարությունը եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ն առավելապես թիրախավորում են քրեական արդարադատության ոլորտում գործերի արդարացի քննությունը՝ մասնավորապես, նախնական քննության կատարելագործման նպատակով իրականացվող միջոցառումներով:

2020-2022թթ. ԳԾ-ն նպատակ է դնում նվազեցնել գործի արդար քննության իրավունքի ենթադրյալ խախտմամբ ՄԻԵԴ ներկայացված բողոքների քանակը, իսկ որպես խնդիր՝ մատնանշել է մեղադրյալ անձանց նկատմամբ մարդու իրավունքների խախտումների քանակի եւ բողոքների նվազումը: Ցավոք, սակայն, ոչ ՄԻՊ ռազմավարությունը, ոչ էլ 2020-2022թթ. ԳԾ-ն չեն ներկայացնում այդպիսի խախտումների՝ կառավարության որոշման ընդունման պահին հասանելի քանակական տվյալներ: Հետեւաբար, արդար քննության իրավունքի եւ հատկապես մեղադրյալի այդ իրավունքի խախտման դեպքերի նվազումը անհնար է դառնում չափել:

Գործողություն 27

Ապահովել քննչական եւ դատավարական գործողությունների տեսաձայնագրումը

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի գործի արդար քննության իրավունքին նվիրված քասնյութերորդ գործողությամբ նախատեսվել է մինչեւ 2022թ. առաջին կիսամյակը ապահովել քննչական եւ դատավարական գործողությունների տեսաձայնագրումը:

Ակնկալվում է, որ մինչեւ սահմանված վերջնաժամկետը ՀՀ քննչական կոմիտեի 85 ստորաբաժանումներում առկա կլինեն տեսաձայնագրման միջոցներ, իսկ Հատուկ քննչական ծառայությունում նախատեսվող տեսաձայնագրման միջոցների թիվ չի նշվում:

ՀՀ քննչական կոմիտեում տեսաձայնագրման միջոցների տեղադրման պատասխանատու մարմինը ՀՀ քննչական կոմիտեն է՝ համաձայնությամբ, իսկ ՀԶԾ-ում դրանց տեղադրման համար՝ ՀԶՆ-ն՝ եւս համաձայնությամբ: Համակատարող մարմին չի սահմանվել:

Ֆինանսավորումը կատարվելու է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները

Քանի որ տվյալ գործողության կատարման վերջնաժամկետը 2022թ. առաջին կիսամյակն է, մշտադիտարկող խումբը հունվարից օգոստոս ամիսներին դրա կատարման վիճակի հետ կապված մշտադիտարկում չի իրականացրել:

Գործողություն 28

Կահավորել քննչական բաժինները ճանաչման ներկայացնելու եւ առերեսման քննչական գործողությունը մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման նպատակով

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի գործի արդար քննության իրավունքին նվիրված քանուկներով գործողությամբ նախատեսվել է կահավորել քննչական բաժինները ճանաչման ներկայացնելու եւ առերեսման քննչական գործողությունը մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման նպատակով:

Ակնկալվում է մինչեւ 2021թ. առաջին կիսամյակը ՀՀ քննչական կոմիտեի 10 ստորաբաժանումներում, իսկ մինչեւ 2022թ. առաջին կիսամյակը Հատուկ քննչական ծառայության 2 ստորաբաժանումներում ստեղծել ճանաչման ներկայացնելու եւ առերեսման քննչական գործողությունները մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման համար նախատեսված սենյակ:

ՀՀ քննչական կոմիտեում նման սենյակի ստեղծման համար պատասխանատու մարմին է նախանշվել ՀՀ քննչական կոմիտեն, իսկ ՀԶԾ-ում սենյակի ստեղծման համար՝ ՀԶԾ-ն՝ եւս համաձայնությամբ: Համակատարող մարմին երկու դեպքում էլ չի սահմանվել:

Ֆինանսավորումը կատարվելու է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները

Զեկույցի հրապարակման պահի դրությամբ՝ 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին ՀՀ քննչական կոմիտեի եւ Հատուկ քննչական ծառայության ստորաբաժանումներում ճանաչման ներկայացնելու եւ առերեսման քննչական գործողությունները մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման համար նախատեսված սենյակի ստեղծման կապակցությամբ մշտադիտարկող խումբը տվյալների չի տիրապետում:

Գործողություն 34

Իրականացնել վերապատրաստումներ գործի արդարացի քննության իրավունքի թեմայով՝ միջազգային

չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների համար

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի գործի արդար քննությանը նվիրված երեսունչորսերորդ գործողությամբ նախատեսվել է վերապատրաստումներ իրականացնել գործի արդարացի քննության իրավունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝

- ռազմական ոստիկանների,
- քննիչների,
- դատախազների,
- դատավորների համար:

Ակնկալվում է 2020-2022թթ. ընթացքում վերապատրաստել

- ռազմական ոստիկանների 30%-ին,
- ՋԹԾ քննիչների 11%-ին,
- դատախազների 25%-ին,
- դատավորների 41%-ին:

Ակնկալվում է, որ կնվազեն գործի արդարացի քննության իրավունքի խախտման դեպքերը քրեական գործի քննության մինչդատական վարույթում ռազմական ոստիկանների եւ դատախազների վերապատրաստումների արդյունքում, քրեական գործի նախաքննության փուլում՝ ՋԹԾ քննիչների վերապատրաստումների արդյունքում, ինչպես նաեւ քրեական, քաղաքացիական եւ վարչական գործերով՝ դատավորների վերապատրաստումների արդյունքում:

Ռազմական ոստիկանների վերապատրաստման հարցում պատասխանատու մարմինը ՀՀ պաշտպանության նախարարությունն է, իսկ համակատարող մարմին չի սահմանվել:

ՋԹԾ քննիչների, դատախազների ու դատավորների վերապատրաստման համար պատասխանատու մարմինը ՀՀ արդարադատության նախարարությունն է:

ՋԹԾ քննիչների վերապատրաստումների համար որպես համակատարող մարմիններ են նախանշվել ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, ՀՀ քննչական կոմիտեն՝ համաձայնությամբ, եւ Հատուկ քննչական ծառայությունը՝ համաձայնությամբ:

Դատախազների վերապատրաստումների համար համակատարող մարմիններն են ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, եւ ՀՀ գլխավոր դատախազությունը՝ եւս համաձայնությամբ:

Դատավորների վերապատրաստումների համար համակատարող մարմիններն են ՀՀ արդարադատության ակադեմիան՝ համաձայնությամբ, եւ Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովը՝ համաձայնությամբ:

Ֆինանսավորումը կատարվելու է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները. ընդհանուր դիտարկումներ

2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին կորոնավիրուս հիվանդության համաճարակային միջոցառումների հետ կապված սահմանափակումներով պայմանավորված՝ գործի արդար քննության թեմայով ռազմական ոստիկանության, քննիչների համար վերապատրաստումներ չեն իրականացվել:¹⁵⁴

Համաձայն ՀՀ-ում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին ՀՀ կառավարության 2020թ. մարտի 16-ի որոշման՝ Արտակարգ դրության ամբողջ ընթացքում դադարեցվել է ուսումնական կազմակերպություններում ուսումնական գործընթացը, բացառությամբ հեռավար ուսուցման:¹⁵⁵

ՀՀ արդարադատության ակադեմիան իրականացնում է տարեկան վերապատրաստումներ քննիչների, դատախազների, դատավորների համար: ՀՀ արդարադատության նախարարությունը այս դասընթացներին է հղում կատարել՝ որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ով սահմանված՝ արդար քննության իրավունքի թեմայով վերապատրաստումներ: Այդ դասընթացներն անդրադարձ են կատարում ՀՀ քրեական իրավունքի մի շարք հարցերի՝ այդ թվում գործի արդար քննության իրավունքի որոշ հարցերի:

ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիան քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստումներն իրականացնում է օրենքով սահմանված ժամկետներում հաստատելով ուսուցման ծրագրերը եւ մասնակիցները ցանկերը: Յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա համար որոշումը կայացվում է նախորդ տարի:¹⁵⁶ Մարդու իրավունքների ազգային ռազմավարությունը եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը ՀՀ կառավարության թիվ 1978-Լ որոշմամբ հաստատվել է 2019թ. դեկտեմբերի 26-ին: Վերապատրաստվող քննիչներին ու դատախազներին ներգրավելու եւ ուսուցման ծրագրերի վերաբերյալ որոշումները կայացվում են ավելի շուտ: Դա նշանակում է, որ թեմաների եւ մասնակիցների շրջանակը սահմանվել են ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ որոշամ ընդունումից առաջ եւ անկախ ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ ԳԾ-ից: Հետեւաբար, չեն կարող հանդես գալ որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ից բխող կատարված գործողություն:

Բացի այդ՝ ինչպես տեղեկացել ենք Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովից, այն 2020թ. տարեկան վերապատրաստման համար Արդարադատության ակադեմիա է ներկայացրել դատավորների, դատավորների թեկնածուների ուսուցման ծրագրերում ներառելու նպատակով առարկայական

¹⁵⁴ ՄԻՊ 01/13.7/4678-20, 28 սեպտեմբերի 2020թ.

¹⁵⁵ «Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դրություն հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N 298-Ն որոշում, 16 մարտի 2020թ.

¹⁵⁶ *Տես*՝ «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 14(1)(3), հոդված 19(2)(2) եւ 19(2)(3), հոդված 19 (6.1), հոդված 19 (7.1), հոդված 20(1) եւ (2), հոդված 21(6); «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքների օրենք, հոդված 38.1.

կուրսերի (թեմաների) վերաբերյալ իր առաջարկությունները դեռևս 2019թ. հուլիսի 31-ի որոշմամբ եւ չեն Էին կարող ներառված լինել 2020-2022թթ. ԳԾ-ում:¹⁵⁷

Ինչպես նշել է Արդարադատության նախարարությունը, գործի արդար քննության թեմայով քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստումներն իրականացվելու են

- Եվրոպայի խորհրդի,
- ՄԱԿ-ի բնակչության հիմնադրամի,
- ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի,
- ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի,
- Եվրոպական միության,
- Միջազգային զարգացման իրավունքի կազմակերպության (IDLO),
- Միջազգային համագործակցության գերմանական ընկերության (GIZ),
- Միջազգային իրավական համագործակցության գերմանական հիմնադրամի (IRZ),
- Վերակառուցման եւ զարգացման եվրոպական բանկի (EBRD) հետ համագործակցությամբ:¹⁵⁸

Այդ համագործակցությունների ձեւաչափերի եւ բովանդակության հետ կապված մանրամասնություններ չեն տրամադրվել:¹⁵⁹

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տվյալների՝ Արդարադատության ակադեմիայում քննիչներ, դատախազների, դատավորների վերապատրաստման նպատակով յուրաքանչյուր դասընթացի վերաբերյալ ունկնդիրներին տրամադրվում է տեսական գրականության եւ դատական նախադեպային որոշումների ցանկ, որոնք պատրադիր են ուսումնասիրության համար: Տեսական գրականության հեղինակները կամ հենց դասընթացավարներն են, կամ ոլորտի ակնառու իրավաբան-գիտնականներ:¹⁶⁰

Արդարադատության նախարարությունը «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի՝ վերապատրաստումներին շքանշան կոնկրետ օղակի քննիչների, զինվորական դատախազների եւ կոնկրետ ատյանի դատավորների մասնակցության եւ նրանց ընտրության սկզբունքի վերաբերյալ հարցին ի պատասխան հղում է կատարել ՀՀ օրենսդրությանը՝ նշելով, որ վերապատրաստմանը քննիչները, դատավորները մասնակցում են առանց առանձնացված մասնագիտացումների, իսկ դատավորները՝ անկախ ատյանի:¹⁶¹

¹⁵⁷ Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

¹⁵⁸ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁵⁹ Նույն տեղում.

¹⁶⁰ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁶¹ Նույն տեղում; «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի, հոդված 24(1); «ՀՀ քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված (36)(1); «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք հոդված (48)(1)(7), հոդված 51(1); «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենք, հոդված (70(2)(9)).

հնչաբես նշել ենք վերելում, Արդարադատության ակադեմիայում քննիչների, դատախազների, դատավորների՝ օրենքով սահմանված տարեկան եւ պարբերական վերապատրաստումները դուրս են ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ շրջանակներից, քանի որ դրանք իրականացվում են անկախ ԳԾ-ի պահանջներից նվազագույնը 2020-2021թթ. մասով:

Արդարադատության նախարարությունը, կրկին անդրադառնալով Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացներին, նշել է, որ ուսումնական նյութերի պատրաստման աշխատանքներում ներգրավված են

- Արդարադատության ակադեմիան,
- ՀՀ դատախազությունը,
- Ֆինանսական դիտարկումների կենտրոնը (ՖԴԿ),
- ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամը,
- ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ը,
- ՄԱԿ-ի Չարգացման ծրագիրը,
- Եվրոպական միությունը,
- Եվրոպայի խորհուրդը:¹⁶²

Կազմակերպությունների ներգրավվածության մանրամասներ չեն տրամադրվել:

Վերապատրաստված քննիչների, դատախազների ու դատավորների գնահատման հարցի առնչությամբ Արդարադատության նախարարությունը եւս հղում է կատարել «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքին, որի համաձայն՝ քննիչը, դատախազը, դատավորը համարվում են վերապատրաստումը կամ լրացուցիչ վերապատրաստումն անցած, եթե մասնակցել են վերապատրաստման կամ լրացուցիչ վերապատրաստման համապատասխան առարկայական կուրսի բոլոր ժամերին,¹⁶³ կամ որպես դասախոս ներգրավված են եղել Ակադեմիայում 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով նախատեսված անձանց ուսուցման գործընթացին:¹⁶⁴ Այսինքն՝ օրենքով նախատեսված չէ քննիչների, դատախազների ու դատավորների վերապատրաստման արդյունքների գնահատում:¹⁶⁵ Հավաստագրեր եւս չեն տրամադրվում:¹⁶⁶

Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող՝ գործի արդար քննության թեմայով վերապատրաստումների նյութերը՝ այդ թվում՝ հրապարակային

¹⁶² ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁶³ «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 28 (4).

¹⁶⁴ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ; «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 21(8); «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքին, հոդված 28(4), հոդված 14(1)(3)

¹⁶⁵ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ; *տես նաև*՝ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

¹⁶⁶ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

ուսումնական ձեռնարկները հասանելի են Արդարադատության ակադեմիայի պաշտոնական կայքում՝ հետեւյալ էջում՝ <http://www.justiceacademy.am/#143>: Արդարադատության նախարարությունը չի տրամադրել չիրապարակված ուսումնական նյութեր՝ պաշտառառաքանելով դրանց սկստմամբ հեղինակի անձնական իրավունքներով:¹⁶⁷

Արդարադատության նախարարությունից «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին նաեւ տեղեկացրել են, որ Արցախի Հանրապետության քննիչները եւ դատախազները եւս ընդգրկվում են վերապատրաստման դասընթացներին: Սակայն մանրամասնություններ չեն ներկայացվել:¹⁶⁸

Մշտադիտարկման արդյունքները. ռազմական ոստիկանների վերապատրաստում

Ըստ ՊՆ տրամադրած տեղեկատվության՝ 2020թ. մայիսի դրությամբ քննարկվել է վերապատրաստման դասընթացների ուսումնական ծրագրերի մշակման ձեւաչափը եւ ռազմական ոստիկանների ներգրավվածության շրջանակը՝ ըստ վերապատրաստման թեմայի նպատակահարմարության:¹⁶⁹ Վերապատրաստում անցնող կոնկրետ օղակների աշխատակիցների ընդգրկման մասին հետագա տեղեկություններ չեն հայտնվել:

Դասընթացի ժամկետները եւ բովանդակությունը գտնվել են հստակեցման փուլում:¹⁷⁰ Դրանց վերաբերյալ մանրամասնություններ չեն տրամադրվել:

ՄԻՊ ԳՃ 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվության համաձայն՝ 2020թ. հուլիսի դրությամբ վերապատրաստման դասընթացի ձեւաչափը քննարկվել է միջազգային գործընկերների հետ: Միջազգային կամ տեղական կազմակերպությունների եւ նրանց հետ համագործակցության մասին մանրամասնություններ չեն տրամադրվել «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին:

Տեղեկություններ չեն տրամադրվել նաեւ վերապատրաստման նյութերի, դրանց հեղինակների, նյութերի մշակման գործում միջազգային կազմակերպությունների ներգրավվածության, վերապատրաստում իրականացնող անձանց կամ կազմակերպությունների ընտրության չափանիշների, վերապատրաստում անցնող ռազմական ոստիկանների գնահատման, հավաստագրերի տրամադրման, ինչպես նաեւ վերապատրաստումների արդյունավետության գնահատման վերաբերյալ:

Մշտադիտարկման արդյունքները. ՋԲԾ քննիչների վերապատրաստում

Չնայած որ տվյալ գործողության անմիջական արդյունքում նշված է վերապատրաստումների անցկացումը միայն ՋԲԾ քննիչների համար, սակայն այս գործողությամբ սահմանված գործի արդար քննության թեմայով վերապատրաստումներին ներգրավված են նաեւ ՀՀ քննչական կոմիտեի քննիչները:

¹⁶⁷ Նույն տեղում.

¹⁶⁸ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁶⁹ ՊՆ/510-ԳԲ/374, 19 մայիսի 2020թ.

¹⁷⁰ ՊՆ/510-ԳԲ/374, 19 մայիսի 2020թ.

իրենց ներգրավվածության մասին «Խաղախության երկխոսություն» ՅԿ-ին հայտնել են ՅՅ քննչական կոմիտեից:¹⁷¹

2020թ. օգոստոսի 28-ի դրությամբ քննարկվում են վերապատրաստումների ձեռնարկները:¹⁷²

Արդարադատության նախարարության գրության համաձայն՝ ընդհանուր առմամբ նախատեսվել է 2020թ. վերապատրաստել քննիչների 28,7%-ին:¹⁷³

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ ՅՅ քննչական կոմիտեի ծառայողների (քննիչների) 2020թ. տարեկան վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ընդգրկվել է «Քրեական գործերով ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումների կիրառման արդի հարցեր» վերտառությամբ դասընթացը: Դասընթացը ներառում է քրեական իրավունքի եւ դատավարության ոլորտում եվրոպական կոնվենցիայով եւ միջազգային այլ պայմանագրերով երաշխավորված իրավունքների պաշտպանության, ինչպես նաեւ դրանց վերաբերյալ ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումները եւ քննչական կոմիտեում դրանց կիրառման հմտությունները: Նախատեսվել է 2020թ. հուլիսից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 5 քննիչների՝ 5,1%-ին:¹⁷⁴ Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվության՝ գործի արդար քննության թեմայով 2020 թվականի 1-ին կիսամյակին վերապատրաստվել է ՅՅ հատուկ քննչական ծառայության 5 քննիչ:¹⁷⁵

Ծրագրում ընդգրկվել է նաեւ «Չինվորական ենթակայության կարգի եւ զինծառայողների կանոնադրային փոխհարաբերությունների դեմ ուղղված հանցագործությունների քրեաիրավական խնդիրները» վերտառությամբ դասընթաց: Դասընթացը ներառում է ՅՅ գործող քրեական օրենսգրքի եւ ՅՅ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի՝ զինվորական հանցագործություններ նախատեսող հանցակազմերի մանրամասն ներկայացումը, զինվորական կարգապահության խախտումների եւ զինվորական հանցագործությունների տարանջատման հարցերը, մասնավորապես՝ նույն արարքի համար կրկին պատասխանատվության չենթարկվելու սկզբունքի տեսանկյունից, զինվորական հանցագործությունների ընդհանուր եւ որակյալ հանցակազմերի որակման առանձնահատկությունները:

¹⁷¹ ՅՅ ՔԿ հատուկ հանձնարարությունների, կազմակերպական-վերլուծական եւ քրեագիտական գլխավոր վարչություն, N 12/12/47261-20, 28 օգոստոսի 2020թ.

¹⁷² ՔԿ, 12/12/47261-20, 28 օգոստոսի 2020թ.

¹⁷³ ՅՅ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁷⁴ ՅՅ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁷⁵ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՅՅ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 31.

Նախատեսվել է 2020թ. հուլիսից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 11 քննիչների՝ 11.3%-ին:¹⁷⁶

Մշտադիտարկման արդյունքները. դատախազների վերապատրաստում

Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տեղեկության՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից դատախազների համար իրականացվող 2020թ. տարեկան վերապատրաստման ուսուցման ծրագրում ներառվել է «ՀՀ քրեական իրավունքի արդի հարցեր» դասընթացը,¹⁷⁷ որի շրջանակներում քննարկվում են նաեւ արդար դատաքննության իրավունքը եւ դրա բաղադրատարրերի էությունն ու քրեական վարույթում դրանց ապահովման հիմնախնդիրները, այդ հարցերի առնչությամբ ՄԻԵԴ պրակտիկան:¹⁷⁸ Այս դասընթացով նախատեսված է եղել 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին վերապատրաստել 32 դատախազ՝ 47%-ը:

Ծրագրում ներառվել է նաեւ «Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի արդի հարցեր» թեման, որով դատախազների վերապատրաստումը նախատեսված է եղել անցկացնել 2020թ. ապրիլից մայիս ամիսներին, սակայն Covid-19 համաճարակով պայմանավորված հետաձգվել է սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսները:¹⁷⁹ «Չինվորական հանցագործությունների որակման եւ քննության մեթոդիկայի առանձնահատկությունները» դասընթացը ներառվել է տարեկան վերապատրաստման ծրագրում՝ նախատեսվելով վերապատրաստել 24 դատախազ՝ 35,2%-ը, 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին, ինչպես նաեւ «ՀՀ քրեական դատավարության արդի հարցեր» դասընթացը՝ վերապատրաստում նախատեսվելով 9 դատախազի համար՝ 13,2%-ը, նույնպես 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին:¹⁸⁰

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն նաեւ դիմել է Գլխավոր դատախազություն՝ մանրամասնություններ ստանալու գինվորական դատախազների վերապատրաստումների համար օգտագործվող ուսումնական նյութերի մասին: Դատախազությունից նշել են, որ Covid-19-ի համաճարակի պատճառով վերապատրաստումները արդար քննության թեմայով տեղի չեն ունեցել, իսկ ուսումնական նյութերը գտնվում են հետագա մշակման եւ կամ վերամշակման փուլում, ուստի հրապարակման կամ տրամադրման ենթակա չեն:¹⁸¹ Չեկույցի հրապարակման պահին մշտադիտարկող խմբին պարզ չէ, թե ինչու են 2020թ.

¹⁷⁶ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁷⁷ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁷⁸ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 32-33.

¹⁷⁹ Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.; *տես նաեւ*՝ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁸⁰ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

¹⁸¹ ՀՀ գլխավոր դատախազություն, 6/6/21492-2020, 13 հոկտեմբերի 2020թ.

օգոստոս ամսվա դրությամբ վերապատրաստման նյութերը գտնվում մշակման կամ վերամշակման ընթացքում, եթե Արդարադատության ակադեմիան տվյալ տարվա ուսումնական ծրագրերը որոշած պետք է որ եղած լիներ նախորդ տարի: Ո՞րն է եղել մշակման կամ վերամշակման անհրաժեշտությունը, եւ եթե դասընթացը վերամշակման է ենթարկվել, նշանակում է, որ առկա է եղել դրա մեկ այլ տարբերակ, որը եւս չի տրամադրվել «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին:

Մշտադիտարկման արդյունքները. դատավորների վերապատրաստում

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳՃ 2020թ. առաջին կիսամյակային հաշվետվության՝ ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի տարեկան երապատրաստման ուսուցման 2020 թվականի ծրագրում ընդգրկվել են «ՀՀ քրեական դատավարության արդի հարցեր», «ՀՀ վարչական դատավարության արդի հարցեր», «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության արդի հարցեր» վերտառությամբ դասընթացները, որոնց շրջանակներում, ի թիվ այլնի, քննարկման առարկա են դարձվելու քրեաիրավական, վարչաիրավական 7 քաղաքացիաիրավական ոլորտներում գործի արդարացի քննությանն առնչվող իրավահարաբերությունները եւ այդ վարույթներում քննարկվող իրավունքի ապահովման հիմնահարցերը՝ այդ թվում, արդար դատաքննության իրավունքի իրավական բնույթը, արդարացի լսումներ, մրցակցության սկզբունք, հրապարակային քննության ողջամիտ ժամկետներ, «Չենքերի» հավասարություն:¹⁸² Արդարադատության ակադեմիայի 2020թ. ծրագրում ընդգրկված «Քրեական գործերով ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումների կիրառման արդի հարցեր» վերտառությամբ դասընթացի ծրագրում որպես ինքնուրույն թեմա նախատեսվել են արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ ՄԻԵԴ արդի նախադեպային իրավունքը եւ ՀՀ նկատմամբ դրա կիրառման հիմնահարցերը:¹⁸³ Վերապատրաստումները նախատեսված են եղել իրականացնել 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին:¹⁸⁴

Եվրոպայի խորհրդի կայքից տեղեկանում ենք, որ 2020թ. ապրիլի 8-ին քրեաիրավական մասնագիտացմամբ 10 դատավոր մասնակցել է «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման ութշաբաթյա դասընթացին: Թեման առնչվել է նաեւ ՄԻԵԿ-ի՝ գործի արդար քննությանը նվիրված 6-րդ հոդվածի համատեքստում՝ քրեական

¹⁸² [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 33; *տես նաեւ*՝ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-66/20-Ու, Ե-7343, 22 հոկտեմբերի 2020թ.; Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.; *տես նաեւ*՝ [Ուսումնական ծրագիր](#), Դատավորների եւ դատավորների թեկնածուների ցուցակում ընդգրկված անձանց տարեկան վերապատրաստման, Յավելված 1, Արդարադատության ակադեմիայի կառավարման խորհրդի 2019թ. նոյեմբերի 29-ի թիվ ԿԽ-010/19/1 որոշման.

¹⁸³ [Կիսամյակային հաշվետվություն](#), ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.գործողությունների ծրագրով 2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, 20 հուլիսի 2020 թ., էջ 33.

¹⁸⁴ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

գործերով ներպետական դատարանների կողմից կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանմանը: Նախատեսված է եղել դասընթացը հաջողությամբ ավարտած բոլոր մասնակիցներն շնորհել ավարտական վկայագրեր Եվրոպայի խորհրդի եւ Արդարադատության ակադեմիայի կողմից:¹⁸⁵ «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման երկրորդ դասընթացը տեղի է ունեցել 2020թ. մայիսի 12-ին, որտեղ եւս քննարկվել է նաեւ ՄԻԵԿ գործի արդար քննությանը նվիրված քրեական գործերով դատական ակտերի պատճառաբանմանը: Այս անգամ մասնակցել է քրեաիրավական մասնագիտացմամբ 17 դատավոր: Դասընթացը տեւել է ութ շաբաթ եւ հաջողությամբ ավարտած մասնակիցներին այս անգամ եւս շնորհվել են հավաստագրեր:¹⁸⁶ Չեկույցի հրապարակման պահին «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ին հայտնի չէ՝ արդյոք նշված HELP հեռավար ուսուցման դասընթացները բխում են ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ից: Տեղեկություններ նաեւ հայտնի չեն այն մասին՝ որքանով են այս դասընթացները ադապտացվել կամ արդյոք անդադարձել են առանձին զինված ուժերին վերաբերող քրեական գործերով արդար քննության գործերի շրջանակներում պատճառաբանման նրբություններին:

Վերապատրաստումների իրականացման գործում միջազգային եւ տեղական կազմակերպությունների հետ համագործակցության մասին «Խաղաղության երկխոսություն» ՅԿ-ի հարցմանը Դատավորների ընդհանուր ժողովի Ուսումնական հարցերի հանձնաժողովը պատասխանել է, որ ի հավելումս վերոնշյալ կառույցների՝ Երեւանում ԱՄՆ դեսպանատան Թմրամիջոցների դեմ պայքարի եւ իրավապահ համագործակցության (ԹՊԻՅ) գրասենյակի, Նիդերլանդների հելսինկյան կոմիտեի, Լայդենի համալսարանի եւ Հաագայի տեղական կառավարման ակադեմիայի հետ համատեղ, Դատավորների միջազգային միության (IAJ), Եվրոպական խորհրդին առընթեր Ապաստանի աջակցման եվրոպական գրասենյակի, Վերակառուցման եւ զարգացման եվրոպական բանկի (EBRD), ինչպես նաեւ ՀՀ դատախազության, Հատուկ քննչական ծառայության, Ազգային անվտանգության ծառայության եւ այլ ներպետական կառույցների եւ ստորաբաժանումների մասնակցությամբ, դատավորների հետ պարբերաբար կազմակերպվել եւ կազմակերպվում են տարբեր իրավական հիմնահարցերի շուրջ սեմինարներ, վերապատրաստումներ, աշխատաժողովներ, գիտաժողովներ, կլոր սեղաններ եւ գործուղումներ արտերկիր:¹⁸⁷

Գործի արդար քննության իրավունքի ապահովմանն ուղղված առաջարկներ

- 2020-2022թթ. ԳԾ-ն նպատակ է դնում նվազեցնել գործի արդար քննության իրավունքի ենթադրյալ խախտմամբ ՄԻԵԿ ներկայացված բողոքների քանակը, իսկ որպես խնդիր՝ մատնանշել է մեղադրյալ անձանց նկատմամբ մարդու

¹⁸⁵ Եւ Երեւանյան գրասենյակ, [Դատավորներն ու դատական ծառայողները բարեհաջող ավարտեցին HELP նոր հեռավար դասընթացը](#), 8 ապրիլի 2020թ.

¹⁸⁶ Եւ Երեւանյան գրասենյակ, [Դատավորներն երկրորդ խումբը մասնակցում է «Քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերի պատճառաբանումը» թեմայով HELP հեռավար ուսուցման դասընթացին](#), 12 մայիսի 2020թ.

¹⁸⁷ ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի 2020թ.

իրավունքների խախտումների քանակի եւ բողոքների նվազումը: Սակայն, այդպիսի խախտումների վերաբերյալ ելակետային տվյալներ առկա չեն: Ուստի, անհրաժեշտ է հրապարակել մեղադրյալ անձանց նկատմամբ մարդու իրավունքների խախտումների եւ դրանց կապակցությամբ ներկայացված բողոքների քանակի վերաբերյալ թվային տվյալներ:

- Անհրաժեշտ է մշակել եւ կիրառել միջոցներ՝ այդ թվում առցանց՝ Covid-19 համավարակի պայմաններում վերապատրաստումներն ու դասընթացներն անվտանգ իրականացնելու նպատակով:

ԻՐԱՎԱՅԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԳԵԼՔ

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության՝ ՀՀ համար շարունակում է գերակա նշանակություն ունենալ իրավահավասարության ապահովման օրենսդրական երաշխիքների ստեղծման եւ դրանց արդյունավետ կիրառման խնդիրը: Կանանց եւ տղամարդկանց իրավահավասարության հիմնախնդիրների առնչությամբ ՄԻՊ ռազմավարությունը հղում է կատարում «Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թվականների ռազմավարությանը եւ միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշմանը եւ նշում, որ կանանց եւ տղամարդկանց միջեւ փաստացի հավասարության խթանումը կառավարության առաջնահերթություններից է:¹⁸⁸

2020-2022թթ. ԳԾ-ում իրավահավասարության, խտրականության արգելքի գործողությունների կատարման նպատակ է սահմանվել իրավահավասարության խորհուրդ ներկայացված բողոքների քանակի աճը, որտեղ ելակետային տվյալը զրո է: Որպես խնդիր դրվել է իրավահավասարության ապահովմանն ուղղված իրավական մեխանիզմների առկայությունը:

Ի տարբերություն տվյալ զեկույցում դիտարկված այլ իրավունքների՝ իրավահավասարությանը, խտրականության արգելքին նվիրված բաժինը ներկայացրել է ելակետային տվյալ, որը, ինչպես նշվեց վերելում, զրո է եղել: Սակայն այստեղ խնդիրն այն է՝ արդյոք Իրավահավասարության խորհրդին ներկայացված բողոքների քանակի ավելացումը վկայելու է իրավահավասարության ապահովման եւ խտրականության դեմ պայքարի գործում պետության իրականացրած միջոցառումների արդյունավետության մասին:

Գործողություն 48

¹⁸⁸ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 39.

Խրախուսել կանանց ներգրավումը զինված ուժերում

ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի Իրավահավասարության եւ խտրականության արգելքին նվիրված քառասուն ութերորդ գործողությամբ նախատեսվել է խրախուսել կանանց ներգրավումը զինված ուժերում:

Ակնկալվում է մինչեւ 2022թ. առաջին կիսամյակը կատարել ուսումնասիրություն

- զինված ուժերում կանանց ծառայության անցնելու, այն շարունակելու կամ դադարեցնելու դրդապատճառները պարզելու նպատակով,
- նախատեսել կին զինծառայողների իրավունքների խթանման եւ պաշտպանության հարցերով զղաղվող պաշտոնի ավելացում, ինչպես նաեւ
- մշակել եւ զանգվածային լրատվության միջոցներով տարածել զինված ուժերում կանանց ծառայության վերաբերյալ 5 տեսաձայնագրություն:

Ակնալվում է, որ նման ուսումնասիրության կատարումը, պաշտոնի ավելացումը եւ տեսաձայնագրությունների տարածումը կնպաստեն զինված ուժերում կին զինծառայողների թվի ավելացմանը: Գործողության կատարման համար պատասխանատու մարմինը ՀՀ պաշտպանության նախարարությունն է: Համակատարող մարմին չի սահմանվել:

Ֆինանսավորումը կատարվելու է պետական բյուջեից եւ օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից:

Մշտադիտարկման արդյունքները. ուսումնասիրություն

Ըստ ՊՆ գրության՝ 2020թ. հուլիսի 16-ի դրությամբ ծառայության իրականացմանը, հարմարվելուն խոչընդոտող առկա խնդիրների վերհանման նպատակով կին զինծառայողների հետ անցկացվել են անանուն սոցիոլոգիական հարցումներ, իրականացվել են ուսումնասիրություններ, որոնց արդյունքներով, ինչպես նաեւ վերջիններիս կարծիքների նկատառմամբ ներկայացվել են առաջարկություններ վերադաս հրամանատարությանը:¹⁸⁹

Մշտադիտարկման արդյունքները. պաշտոն

Զինված ուժերում կանանց ներգրավումը խրախուսելու գործողության համատեքստում կին զինծառայողների իրավունքների խթանման եւ պաշտպանության հարցերով զղաղվող պաշտոնի ավելացման նախատեսման հետ կապված մշտադիտարկում չի կատարվել 2020թ. առաջին կիսամյակում, քանի որ գործողության կատարման վերջնաժամկետը սահմանվել է 2022թ. առաջին կիսամյակը:

Մշտադիտարկման արդյունքները. տեսաձայնագրություններ

Ըստ ՊՆ գրության՝ 2020թ. հուլիսի 16-ի դրությամբ միջազգային գործընկերների եւ ՀՀ ՄԻՊ գրասենյակի հետ համատեղ իրականացվում են աշխատանքներ զինված

¹⁸⁹ ՊՆ/510-ԳԲ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

ուժերում կանանց ծառայության վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների նախախատրաստման ուղղությամբ:¹⁹⁰

Պաշտպանության նախարարությունը գրությամբ տեղեկացրել է, որ 2020թ. հուլիսի դրությամբ մշակվել են զանգվածային լրատվական միջոցներով տարածվել է մեկ տեսաձայնագրություն, իսկ երկրորդն ընթացքի մեջ է:¹⁹¹

Ես երեւանյան գրասենյակը 2020թ. մայիսի 29-ին իր պաշտոնական կայքում հայտնել է, որ արտադրվել է «Հայաստանում զինվորական ծառայությունը կանանց համար» խորագրով անիմացիոն ներածական ֆիլմը:¹⁹² Երկրորդ տեսանյութը, նվիրված Հայաստանում ռազմական կրթություն ստանալու հավասար իրավունքին, թողարկվել է 2020թ. հուլիսի 29-ին:¹⁹³ Դրա նպատակն է բարձրացնել հասարակության լայն շրջանակների իրազեկվածությունը ռազմական կրթություն ստանալու եւ ռազմական կարիերայում առաջխաղացման հարցում տղամարդկանց եւ կանանց հավասար հնարավորությունների մասին: Տեսանյութերը պատրաստվել են ՀՀ պաշտպանության նախարարության եւ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի հետ համագործակցության արդյունքում եւ նվիրված են Հայաստանում կանանց համար զինվորական ծառայությանը:¹⁹⁴

Մշտադիտարկող խմբին չի հաջողվել դիտել նշված տեսաձայնագրությունները, քանի որ ՊՆ-ի կողմից տրամադրված եւ Ես կայքում նշված հղումները հասանելի չեն եղել:¹⁹⁵ Հաշվի առնելով, որ առաջին հղումը «Ֆեյսբուք» սոցիալական ցանցից էր վերցված, փորձ է կարարվել գտնել նշված տեսանյութը նաեւ «Ֆեյսբուքում», սակայն դա եւս չի հաջողվել:

¹⁹⁰ ՊՆ/510-ԳՔ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

¹⁹¹ ՊՆ/510-ԳՔ/2230-2020, 16 հուլիսի 2020թ.

¹⁹² Ես երեւանյան գրասենյակ, [Արտադրվել է հայաստանում զինվորական ծառայությունը կանանց համար խորագրով ներածական ֆիլմը](#), 29 մայիսի 2020թ.

¹⁹³ Ես երեւանյան գրասենյակ, [Թողարկվել է Հայաստանում ռազմական կրթություն ստանալու հավասար իրավունքի մասին տեսաֆիլմը](#), 29 հուլիսի 2020թ.

¹⁹⁴ Ես երեւանյան գրասենյակ, [Արտադրվել է հայաստանում զինվորական ծառայությունը կանանց համար խորագրով ներածական ֆիլմը](#), 29 մայիսի 2020թ.

¹⁹⁵ Ես երեւանյան գրասենյակի հղումները` [այստեղ](#) եւ [այստեղ](#).

COVID-19

Ապահովել 2020 թվականի ամառային զորակոչի Նախապատրաստական, քաղաքացիների առողջական վիճակի հետազոտման եւ բժշկական փորձաքննության, ինչպես նաեւ զինված ուժերի համալրման աշխատանքների կազմակերպման ընթացքում Նոր կորոնավիրուսի (COVID-19) տարածման եւ զինված ուժեր ներթափանցման դեպքերի կանխարգելման անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացումը

2020թ. սկզբից ի վեր Covid-19 համավարակի տարածմամբ պայմանավորված՝ մի շարք սահմանափակումներ եւ միջոցառումներ են կիրառվել՝ դրա դեմ պայքարելու եւ կանխարգելիչ գործողություններ կատարելու նպատակով:

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն դիմել է ՀՀ ՊՆ պարզելու համար, թե ինչ միջոցառումներ են նախատեսված եղել զինված ուժերի համալրման աշխատանքների կազմակերպման ընթացքում Նոր կորոնավիրուսի (COVID-19) տարածման եւ զինված ուժեր ներթափանցման դեպքերի կանխարգելման նպատակով: Պատասխան գրության¹⁹⁶ մեջ մասնավորապես նշվել է, որ ՀՀ պաշտպանության նախարարության զորակոչային եւ զորահավաքային համալրման ծառայության պետի կողմից տարածքային ստորաբաժանումների ղեկավարներին տրվել է կարգադրություն՝ զորակոչի աշխատանքները կազմակերպել, խստագույնս պահպանելով COVID-19 անվտանգության կանոնները, այն է՝ տարածքային ստորաբաժանման բժշկական հանձնաժողովի եւ կենտրոնական բժշկական հանձնաժողովի փորձաքննությանը ներկայացող յուրաքանչյուր զորակոչիկին հատկացնել դիմակ եւ ձեռքերը ախտահանելու համար ախտահանիչ նյութեր՝ Alcolgel, ապահովել յուրաքանչյուր բժիշկ-մասնագետի մոտ միայն մեկ զորակոչիկի ներկայությունը, բացառել տարածքային ստորաբաժանման ընդհանուր օգտագործման տարածքում զորակոչիկների կամ նրանց հարազատների կուտակումները:

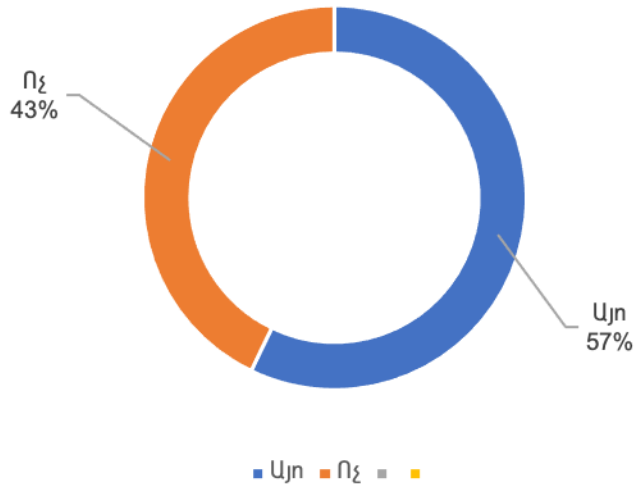
Մշտադիտարկող խումբը, պարզելու համար զորակոչի ընթացքում Covid-19 համավարակի տարածման կանխման նպատակով կիրառված միջոցառումները, հարցումներ է անցկացրել զինկոմիսարիատներում զորակոչիկների հետ:

Մշտադիտարկման արդյունքները

Զինկոմիսարիատներում եւ բուժհաստատություններում հերթում սպասելիս միմյանցից հեռավորություն պահելու հարցին 196 հարցվածներից 112 (57%) դրական են պատասխանել, իսկ 84 (43%)՝ բացասական: (Տե՛ս նկ. 6)

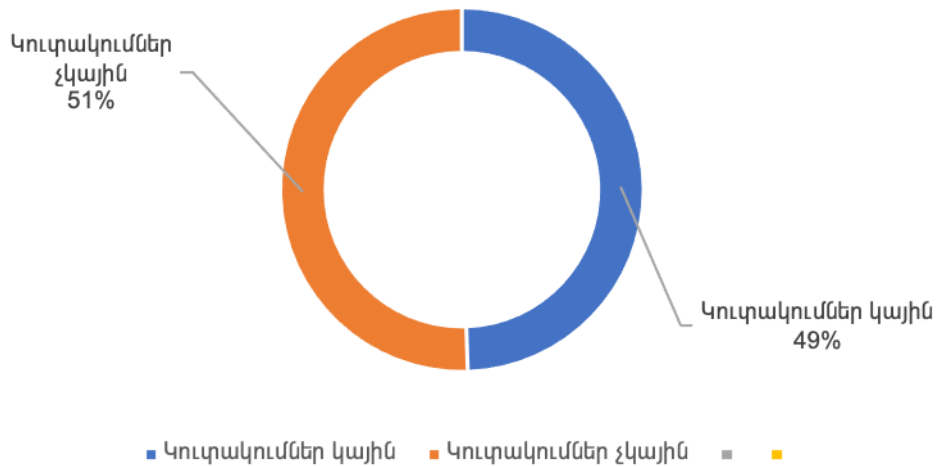
¹⁹⁶ ՊՆ/510-ԳԲ/1719-20, 27 մայիսի 2020թ.

Զինկոմիսարիատներում և բուժհաստատություններում
 հերթում սպասելիս միմյանցից
 հեռավորություն կարողացել եք պահել: (n=196)

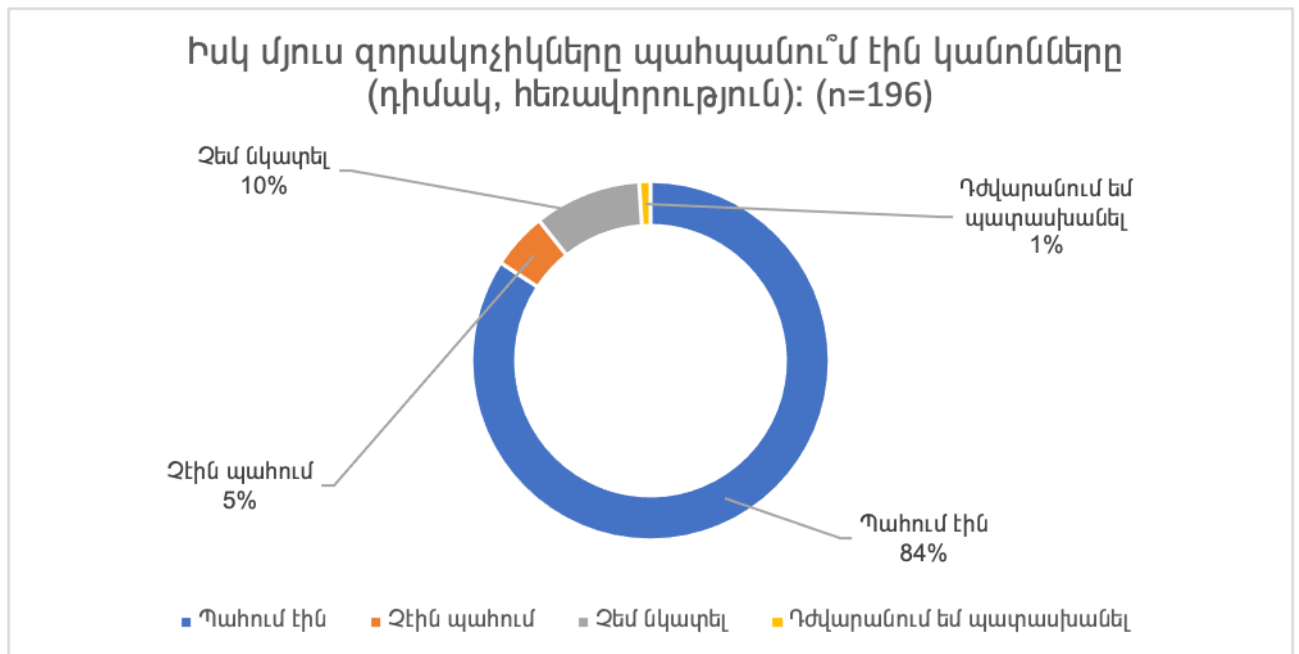
Զինկոմիսարիատներում և բուժօգնություններում հերթին սպասելիս մարդկանց կուտակման հարցին զորակոչիկներից 99 հոգի (51%) պատասխանել է, որ կուտակումներ եղել են, իսկ 97 (49%)՝ որ չեն եղել: (Տե՛ս նկ. 7)

Զինկոմիսարիատում և/կամ բուժօգնություն մարդկային
 կուտակումներ կային՞ (n=196)

Հարցվածները տեղյակ են եղել վարակից պաշտպանվելու միջոցների մասին: Հարցվածներից 75-ը (38%) նշել են դիմակը՝ որպես իրենց պաշտպանման միջոց: Երկրորդ տեղում է եղել ձեռքերի ախտահանումը՝ պատասխանների 13,3%-ը (26 հոգի):

Չարցվածներից 165-ը (84%) նկատել է, որ իրենց հետ սպասող այլ զորակոչիկները եւս պահպանել են հակահամաճարակային անվտանգության կանոնները: (Տե՛ս նկ. 8)

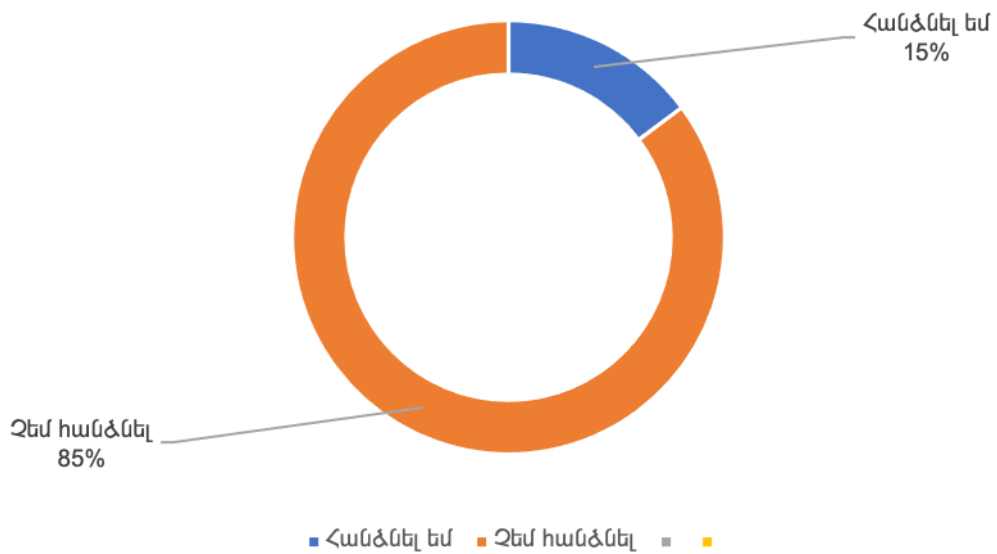
Չարցման մասնակից զորակոչիկներից որեւէ մեկին անհատական պաշտպանության միջոցներ` դիմակ եւ ձեռքերը ախտահանելու համար ախտահանիչ, չեն տրամադրվել:

Չարցվածներից 158-ը (81%) նշել են, որ բժշկական զննության ժամանակ բժիշկները եղել են դիմակներով եւ ձեռնոցներով, իսկ 36-ը (19%) ասել են, որ բժիշկները միայն դիմակ են կրել:

Ինչպես ԽԵ-ին հայտնել են ՊՆ-ից¹⁹⁷, հանրապետական հավաքակայանում զորակոչիկների թեսթավորում անցկացվելու է միայն անհրաժեշտության դեպքում: Մշտադիտակող խմբի հարցումներից պարզվել է, որ հարցվածներից 167-ը (85%) նշել են, որ իրենցից թեսթ չեն վերցրել, իսկ 29-ը (15%)` որ վերցրել են: (Տե՛ս նկ. 9)

¹⁹⁷ ՊՆ/510-ԳԶ/1827-20, 09 հունիսի, 2020թ.

Կորոնավիրուսի թեստ հանձնել եք: (n=196)

ՄԻՊ ռազմավարության եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. ԳԾ-ի վերաբերյալ ընդհանուր եզրակացություն եւ առաջարկներ

Ձինված ուժերում մարդու իրավունքների ապահովման համատեքստում հաշվի չեն առնվել պատերազմի վերսկսման կամ սահմանային լարվածության ավելացման, ինչպես նաեւ COVID-19 համաճարով պայմանավորված ռիսկերը

2020թ.-ի սեպտեմբերի 27-ին Ադրբեջանի հանրապետության կողմից սանձազերծված պատերազմի ավարտին լրջագույն մարտահրավերներ են առաջացել հատկապես ՁՈւ-ում մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում:

Անհրաժեշտ է իրականացնել խորքային վերլուծություն պատերազմի հետեւանքով մարդու իրավունքների հետ կապված նոր առաջնահերթությունների եւ խնդիրների ձեւակերպման եւ նոր ռազմավարության նոր թիրախային խմբերի որոշման եւ այդ խմբերի կարիքների բացահայտման նպատակով: Օրինակ՝ պատերազմական գործողությունների արդյունքում տեղահանված քաղաքացիներ, պատանդներ, գերիներ եւ ռազմագերիներ, անհայտ կորած անձանց ընտանքիների անդամներ, վիրավոր զինծառայողներ եւ այլն:

Անհրաժեշտ է վերանայել եւ արդիականացնել Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության փաստաթուղթը, ինչպես նաեւ արդիականացնել ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.-ի գործողությունների ծրագիրը, հաշվի առնելով նոր տիպի կորոնավիրուսի (COVID-19) եւ պատերազմի հետեւանքներով պայմանավորված մարդու իրավունքների ոլորտի մարտահրավերները եւ այդ գործոնների ազդեցությունը ԳԾ-ով նախատեսվող գործողությունների արդյունավետության վրա:

Չափելիության եւ ելակետային տվյալների բացակայություն

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության՝ գործողությունները ձեւակերպվել են դրանց չափելիությունը եւ հաշվելիությունը ապահովելու հեռանկարով:¹⁹⁸ Սակայն ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ից պարզ չէ, թե ինչ չափորոշիչներով է ստուգվելու գործողությունների կատարման արդյունավետությունը: Օրինակ՝ ինչպե՞ս է չափվելու զորամասերում ու զինկոմիսարիատներում մարդու իրավունքների

¹⁹⁸ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 15.

պաստառների արդյունավետությունը զինծառայողների ու զորակոչիկների իրազեկվածության բարձրացման հարցում: Նույնը վերաբերում է նաև բանակում մահվան դեպքերի թվերի փոփոխության վրա զինկոմիսարիատներում ու զորամասերում իրազեկման ակցիաների, տեղեկատվական նյութերի եւ ՁԼՄ-ներով դրանց վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների տարածման ազդեցության գնահատմանը:

Անհրաժեշտ է մշակել եւ կիրառել հստակ չափորոշիչներ՝ չափելու համար կատարվող միջոցառումների ազդեցությունը/արդյունավետությունը գործողության կատարման, ինչպես նաև գործողության կատարման ազդեցությունը սահմանված նպատակին հասնելու գործում:

ՄԻՊ ռազմավարության համաձայն՝ իշխանության մարմինների կողմից իրավունքահեն քաղաքականության ռազմավարական պլանավորման կենտրոնում պետք է լինեն, ի թիվս այլոց, ՀՀ մարդու իրավունքների ոլորտում առկա իրավիճակի սթափ եւ համապարփակ գնահատումը:¹⁹⁹

Գործողությունների ծրագրում մի շարք գործողությունների կատարման ազդեցություն է նախանշվել իրավունքների խախտումների նվազումը: Մասնավորապես, ըստ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի՝ կյանքի իրավունքի, խոշտանգումների արգելքի եւ արդար քննության իրավունքի թեմաներով հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների եւ դատավորների վերապատրաստումները, ռազմական ոստիկանությունում տեսաձայնագրման միջոցների տեղադրումը, քննչական եւ դատավարական գործողությունների տեսաձայնագրման ապահովումը, քննչական բաժինները տեսողական հատուկ միջոցներով կահավորելը, խոշտանգման հանցանքի նկատմամբ վաղեմության ժամկետի կիրառման սահմանափակումների ամրագրումը եւ դրա մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու մեխանիզմի ներդրումը հանգեցնելու են զինված ուժերում մահվան դեպքերի, ինչպես նաև քրեական դատավարության տարբեր փուլերում մարդու իրավունքների խախտումների նվազմանը: Չինված ուժերում մահվան դեպքերի նվազման ազդեցություն է ակնկալվում նաև զորակոչիկներին եւ զինծառայողներին իրազեկման գործողության կատարումը, ինչպես նաև հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտի ամրապնդումը, որի շնորհիվ պետք է նվազեն ոչ կանոնադրային հարաբերությունների հետեւանքով մահվան դեպքերը: Նույն տրամաբանությունն է նաև իրավահավասարության ապահովման եւ խտրականության արգելքի համատեքստում զինված ուժերում կանանց ներգրավվածության խրախուսման գործողությունում, որում որպես ազդեցություն նշվում է կին զինծառայողների թվի ավելացումը:

Սակայն, ոչ ՄԻՊ ռազմավարությունում, ոչ էլ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում առկա չեն ելակետային տվյալներ կամ դրանց վերաբերյալ վերլուծություն, որը կցուցադրեր, թե մինչ ՄԻՊ ԳԾ-ով նախանշված գործողությունների իրականացումը որքան է կազմել ՀՀ զինված ուժերում մահվան դեպքերի քանակը եւ այդ դեպքերի քանի տոկոսն է տեղ ունեցել ոչ կանոնադրային հարաբերությունների արդյունքում, կամ որքան են եղել

¹⁹⁹ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 3.

քրեական դատավարության տարբեր փուլերում մարդու իրավունքների խախտումների դեպքերը: Բացակայում են նաեւ այդ դեպքերի ելակետային տվյալների հավաքման չափանիշները: Տվյալներ չեն ներկայացվում ներկա պահին զինված ուժերում կանանց ներգրավվածության մասով եւս: Ելակետային տվյալների բացակայության պայմաններում տուժում է միջոցառումների ազդեցության չափելիությունը: Յետեւաբար, կարելի է եզրակացնել, որ ռազմավարությամբ նշված՝ ՀՀ մարդու իրավունքների ոլորտում առկա իրավիճակի սթափ եւ համապարփակ գնահատման պահանջը արտահայտում չի գտել գործողությունների ծրագրում:

Անհրաժեշտ է մշակել եւ ներկայացնել ելակետային տվյալներ մարդու իրավունքների խախտումների իրավիճակի վերաբերյալ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակի ներգրավվածության մասին

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակները հիմնականում ներգրավված են որպես համակատարող մարմիններ ՄԻՊ ռազմավարության 2020-2022թթ. ԳԾ իրականացման գործում: Սակայն ՄԻՊ գրասենյակը չի նշվել որպես համակատարող մարմին կյանքի իրավունքի թեմայով հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների ու դատավորների, խոշտանգումների արգելքի թեմայով դատավորների եւ գործի արդար քննության թեմայով քննիչների վերապատրաստումների իրականացման եւ դրանց նյութերի պատրաստման գործում: ՄԻՊ-ը, սակայն ներգրավված է խոշտանգումների արգելքի թեմայով ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, իսկ արդար քննության թեմայով՝ ռազմական ոստիկանների, դատախազների ու դատավորների վերապատրաստումներում որպես համակատարող մարմին: ՄԻՊ ներգրավվածության այս տարանջատումը հասկանալի չէ: Բացի այդ՝ ՄԻՊ-ն արդեն իսկ ներգրավված է HELP առցանց դասընթացների մշակման գործում: ՄԻՊ-ը, նաեւ լինելով մարդու իրավունքների ոլորտի մասնագիտացված մարմին, իր ներգրավվածությամբ կնպաստեր գործողությունների պատշաճ եւ համակարգային կատարմանը: Յետեւ ՄԻՊ ռազմավարությունն ինքնին շեշտադրում է մասնավորապես խոշտանգումների դեմ պայքարում մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես խոշտանգումների կանխարգելման ազգային մեխանիզմի դերն ու նշանակությունը:

Ինչ վերաբերում է ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակին, ապա այն չի ներգրավվել որպես համակատարող մարմին գործի արդար քննության թեմայով քննիչների վերապատրաստումներում: Սակայն ՄԻԵԴ-ում ՀՀ-ի դեմ բողոքների մեծ մասը հենց վերաբերում է ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածով պաշտպանվող այս իրավունքին:

Անհրաժեշտ է ներգրավել մարդու իրավունքների պաշտպանին 2020-2022թթ. ԳԾ-ով կայնքի իրավունքի, խոշտանգումների արգելքի եւ գործի արդար քննության բոլոր վերապատրաստումների նախապատրաստման եւ անցկացման գործում՝ որպես համակատարող մարմին:

Անհրաժեշտ է ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակին ներգրավել որպես համակատարող մարմին գործի արդար քննության թեմայով քննիչների վերապատրաստումներում:

Գործողություն 1, 26, 34-ից բխող՝ քննիչների, դատախազների եւ դատավորների վերապատրաստումներ

Արդյո՞ք միջոցառումները 2020-2022թթ. ԳԾ-ի շրջանակում են

Արդարադատության նախարարությունը «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին տրամադրել է տեղեկություններ Արդարադատության ակադեմիայում կազմակերպվող տարեկան վերապատրաստման դասընթացների վերաբերյալ՝ որպես ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ով կյանքի իրավունքի (1) խոշտանգումների արգելքի (26), արդար քննության իրավունքի թեմաներով (34) գործողությունների շրջանակներում կատարվող միջոցառումներ: Սակայն այդ տարեկան վերապատրաստումների ծրագրերի վերաբերյալ որոշումները կայացվել են նախքան ՄԻՊ ռազմավարության եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի հաստատման մասով կառավարության որոշման կայացումը: Հետեւաբար, հստակ չէ՝ արդյոք այս գործողություններն իրականացվել են 2020-2022թթ. ԳԾ-ի շրջանակներում:

Բացի այդ՝ Արդարադատության ակադեմիայում ներդրված ծրագրերից միայն խոշտանգումների արգելքին է, որ 2020թ. համար նվիրվել է առանձին դասընթաց: Կյանքի իրավունքի եւ արդար քննության իրավունքի մասով առանձին դասընթացներ չեն ներդրվել:

Անհրաժեշտ է մշակել եւ իրականացնել վերապատրաստումներ (դասընթացներ) քննիչների, դատախազների եւ դատավորների համար՝ նվիրված կյանքի իրավունքին, խոշտանգումների արգելքին եւ գործի արդարացի քննությանը միջազգային չափանիշների հիման վրա, որոնք ուղղակիորեն կկատարվեն ՄԻՊ ռազմավարության եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի շրջանակներում:

Անհրաժեշտ է այդ վերապատրաստումներն իրականացնել հենց զինված ուժերում մարդու իրավունքների պաշտպանության եւ ապահովման համատեքստում՝ հաշվի առնելով նաեւ այն հանգամանքը, որ ՄԻՊ ռազմավարությամբ թիրախավորվում են հատկապես պետության հոգաձուլության ներքո գտնվող եւ կյանքի համար վտանգավոր իրավիճակներում հայտնված անձինք՝ ի դեմս զինծառայողների:²⁰⁰

Չակասական տվյալներ դատախազների թվի վերաբերյալ

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն իրար հակասող տեղեկություններ է ստացել մի կողմից Արդարադատության նախարարության, մյուս կողմից՝ Գլխավոր դատախազության կողմից կյանքի իրավունքի եւ խոշտանգումների արգելքի թեմայով

²⁰⁰ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 19.

վերապատրաստված եւ վերապատրաստման ենթակա դատախազների թվերի վերաբերյալ: Մասնավորապես, Արդարադատության նախարարությունից տեղեկացել ենք, որ 2020թ. սեպտեմբերից դեկտեմբեր ամիսներին նախատեսվել է վերապատրաստել 32 դատախազ՝ 47%-ը,²⁰¹ իսկ Գլխավոր դատախազության տրամադրած տեղեկության համաձայն՝ 2020թ. մարտի 12-ին զինվորական դատախազության 15 ներկայացուցիչ, այսինքն՝ զինվորական դատախազների 10,5%-ը մասնակցել է ԵԽ Երեւանյան գրասենյակի եւ Արդարադատության ակադեմիայի համատեղ կազմակերպած աշխատաժողովին՝ նվիրված զինված ուժերում նաեւ մահվան եւ խոշտանգումների դեպքերի արդյունավետ քննությանը:²⁰² Եթե 32 դատախազը ընդհանուր դատախազների թվի 47%-ն է, ապա նշանակում է, որ ՀՀ-ում կա ընդհանուր 68 դատախազ: Եթե 15 զինվորական դատախազները կազմում են ընդհանուր զինվորական դատախազների 10,5%-ը, նշանակում է, որ ՀՀ-ում կա ընդհանուր թվով 143 զինվորական դատախազ, որն ավելի մեծ թիվ է կազմում, քան ընդհանուր դատախազների՝ Արդարադատության նախարարության նշած թիվը: Դատախազների նույն թիվը Արդարադատության նախարարության կողմից տրամադրվել է նաեւ գործի արդար քննության թեմայով վերապատրաստումների համատեքստում:

Անհրաժեշտ է ճշտել եւ հստակեցնել վերապատրաստման ենթակա դատախազների եւ զինվորական դատախազների թվերը:

²⁰¹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ.

²⁰² Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի 2020թ.

COVID-19-ի միջոցառումներ

Covid-19 համաճարակի պատճառով չեն կատարվել նախատեսված որոշ գործողություններ

Ինչպես տեղեկացրել են գործողությունների կատարման համար համապատասխան պատասխանատու եւ (կամ) համակատարող պետական մարմիններից, 2020թ. հունվարից օգոստոս ամիսներին մի շարք միջոցառումներ չեն իրականացվել՝ Covid-19 համաճարակով պայմանավորված: Այդպիսի միջոցառումներից են եղել կյանքի իրավունքի թեմայով հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, խոշտանգումների արգելքի թեմայով ռազմական ոստիկանների, քննիչներ, եւ գործի արդար քննության թեմայով քննիչների, դատախազների վերապատրաստումները: Այս առումով հարկ է, սակայն, նշել, որ համաձայն ՀՀ-ում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին ՀՀ կառավարության 2020թ. մարտի 16-ի որոշման՝ Արտակարգ դրության ամբողջ ընթացքում դադարեցվել է ուսումնական կազմակերպություններում ուսումնական գործընթացը, բացառությամբ հեռավար ուսուցման: Այս սահմանափակումը չի տարածվել ռազմական ուսումնական հաստատությունների նկատմամբ:²⁰³ Covid-19-ի պատճառով է նաեւ, որ ըստ ՊՆ-ի՝ ՁՈՒ-ում անհանդուրժողականության դրսեւորումների պատճառների, նպաստող գործոնների եւ դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ ուսումնասիրությունը չի կատարվել,²⁰⁴ եւ գործառնում չեն իրականացվել հոգեբանների դասընթացներ:

Անհրաժեշտ է մշակել եւ կիրառել միջոցներ՝ Covid-19 համավարակի պայմաններում վերապատրաստումներն ու ուսումնասիրությունները անվտանգ իրականացնելու նպատակով:

²⁰³ «Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դրություն հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N 298-Ն որոշում, 16 մարտի 2020թ.

²⁰⁴ ՊՆ/510-ԳՔ/1793-20, 4 հունիսի 2020թ.; ՊՆ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի 2020թ.